

JG Jaunā Gaita

314
RUDENS 2023

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 314
AUTUMN 2023

Jaunā Gaita, published since 1955,
is a Latvian quarterly devoted
to literature, the arts, and the
discussion of ideas.

Editor-in-Chief – Juris Žagariņš

Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
juris.zagarins@gmail.com

Art Editor – Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor – Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Contributing Editors

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anīta Liepiņa,
Maija Meirāne, Juris Šlesers,
Vladis Spāre, Lilīta Zaļkalne

Business Manager – Tija Kārkle

1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive

<jaunagaita.net>

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed copies from JG287 (winter
2016) to JG311 (winter 2022) may
be purchased for USD 10 apiece. This
includes the cost of mailing.

Donations to support *Jaunā Gaita*
are tax deductible in the USA.

ISSN 0448-9179

70. GADAGĀJUMS 314. NUMURS – RUDENS S A T U R S

- 2 Valters Nollendorfs. Saknes Latvijā
- 4 Anna Simina. Dzejas diena
- 6 Rūta Mežavilka. Sūtu signālus
- 8 Velta Kaltiņa. Pateikt nepasakāmo
- 12 Dagnija Dreika. Esejas
- 17 Juris Kastiņš. Cik tīkami
- 21 Maija Migla-Streiča. Nakts dzejoļi
- 23 Linda Timane. Tik tramīgs
- 26 Andra Manfelde. *Divi avoti*. fragments
- 31 Krīstīne Jučkoviča. Māsas vieglā dzīve
- 35 Rolanda Bula. Kriminālkomēdija
- 42 Baiba Zīle. Brīvības albatross
- 47 Guntis Zariņš (Tālers). Tikšanās ar Sirkantu
- 51 Lauris Bērziņš. Seržs lieliskais
- 54 Līga Rimša-Eglīte. Iepazīšanās
- 56 Vija Laganovska. *Prūšu pēdās*. fragments

M Ā K S L A

- 64 Linda Treija. Pārāk tuvu, pārāk tālu
- 67 Irita Žeiere. Vainagošanās
- 69 Vainagi dzejā

M Ū Z I K A-

- 74 Arnolds Klotiņš. Modernisms pie latviešiem

G R Ā M A T A S

- 77 Ojārs Spāritis: Pēteris Kalniņš
- 80 Jūlija Dibovska: Viesturs Vecgrāvis
- 82 Kaspars Zalāns: Raiens Dzelzkalns
- 84 Krīstīne Ilziņa: Lelde Stumbre
- 86 Lāsma Gaitniece: Inguna Bauere

- 88 D A Ž O S V Ā R D O S
Aija Moeller un Linda Treija

**Uz vāka: Laura Dzērve. *Atbildības vainags, 2022.*,
municiju čaulītes, misiņa stieple, 10 cm, diam. 20 cm**

*Sievietes spēks ir apbrīnojams – paceltu galvu
un izslietu muguru viņa turpina savu misiju.*

JG pateicas par Labvēļu atbalstu!

Elizabete Cukura. *Smagums*, 2023., nerūsējošais tērauds, 70×60×60 cm

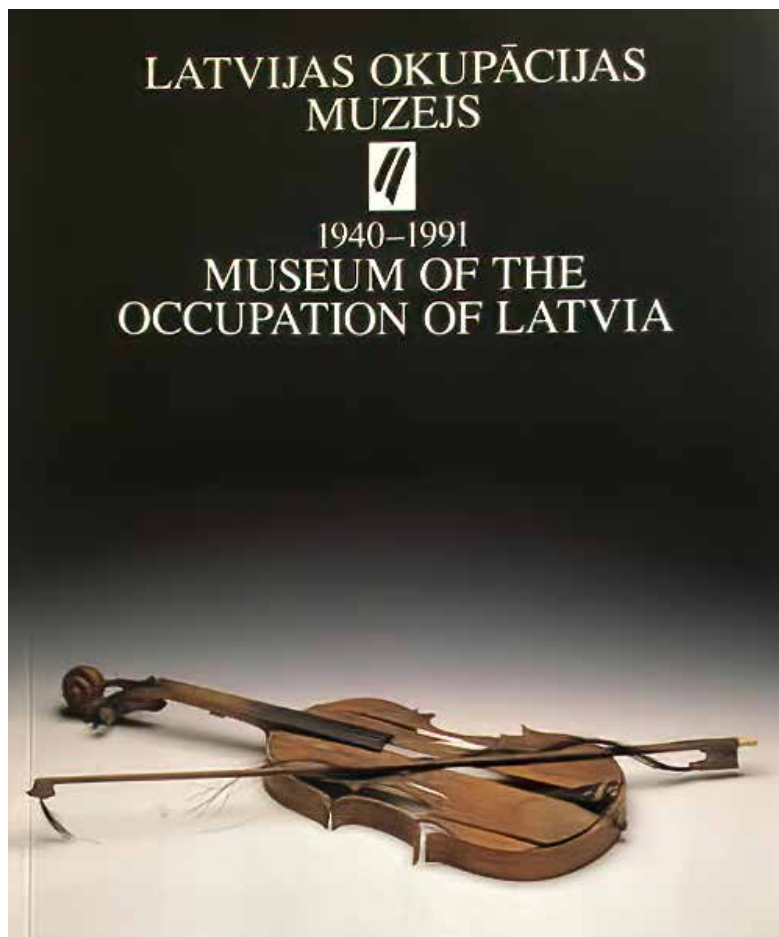
Foto: Landa Lagzdīņa

Bieži rodas sajūta, ka to, ko esi izdarījis, mainīt vairs nevar. Kad tevi neapmierina reiz izdarītais, atceries – mums vienmēr tiek dota iespēja rīkoties citādi. Vainags simboliski attēlo nastu, kuru katrs nesam savas dzīves laikā. Tā sastāv ne tikai no mūsu izvēlēm, bet arī sabiedrības un cilvēces kopīgajiem lēmumiem. Uzliekot galvā šo vainagu, viegli piesedzas seja, lai gan caurredzamība joprojām ir laba. Vizuāli ažūrs un smalks, tomēr smagnējais metāls ataino katram cilvēkam piemītošo smagumu un pozitīvo skatu uz nākotni, kā iespēju redzēt tālāk. Smagumu ierasts uztvert kā negatīvu sajūtu, tomēr šajā gadījumā tas zīmīgi norāda uz jau paveikto, sakrāto gan pozitīvi, gan negatīvi – tas aicina apzināties, cik daudz nesam gan kopīgi, gan individuāli, un cik vēl uzdrīkstēsīties nest.

Valters Nollendorfs

Iznākusi jaunākā, paplašinātā Muzeja okupācijas vēsture ar salauzto vijoli uz vāka. 248 lappuses latviešu valodā. Zīmējos kā autors un redaktors. Un laikam jau arī dzejnieks, jo man uznāca dzejojamais. Katram no 10 lielajiem atvērumiem veltīju vienu vai vairākus dzejoļus, lai uzrunātu poētiskas dvēseles, kuru arī netrūkst lasītāju vidū. Un – sajūsmas uzplūdumā – pie viena arī angliskās versijas sagaidāmajai angliskajai versijai. Izlēmu to visu kā nelielu krājumiņu iespiest un dāvināt Muzejam.

Valtera Nollendorfa minētie dzejoļi ir iespiesti zem virsraksta *Saknes Latvijā. Dzejoļi vēstures grāmatai*. Piedāvājam divus no tiem. [red.]

DZIESMA

*Tauta dziesmā savu valsti augšā ceļ
Uz nacionālo atdzimšanu un neatkarību
1985–1991*

Dzied,
klau!
gadsimtu tālumā
atskan balsis, kas dzied,
dzied tauta tīrumā savā,
sadodas rokās un dzied.
dzied balsis valodā senā,
valodā savā, ko savā
nevar izdziedāt cits.
dzied dziesmu par zemi,
kurā tautas liktenis likts.

Dzied,
klau!
balsis jau tuvumā skan,
mežu gali jau lokās,
tauta izdzied savu dzīvi.
apdzied savu tēvu zemi
iededz jāņugunis kalnā,
līgo augu vasariņu,
bedī dziesmā lielo bēdu,
izsāp lielo tautas sāpi,
dziesmā atrod savu spēku.

Dzied,
klau!
jau balstiņas augšup aug,
jau skan mežu galiem pāri,
pieaug, pārtopot par sparū,
ieroci pret visu ļaunu,
ieroci pret naida varu,
pieaug, kļūst par milzu spēku
atkal atkarot sev zemi,
atrakt pamatus, kas zuda,
celt no jauna stalto ēku.

Klau!
Dzied.

LATVIJĀ

*Atkal savā zemē sava valsts
Latvijas atjaunošana un okupāciju sekas*

Ir laiks.
Ir laiks būt atkal zemes saimniekiem,
laiks izmēzt savus pagalmus un stāļļus,
laiks nezāles no lauka izravēt,
laiks atkal zemē savus graudus sēt.

Ir laiks.
Ir laiks par tumsas varu atgādināt,
laiks veļus mūžam glabāt piemiņā,
laiks neļaut ļaunumam šai zemē sirst,
laiks – it neko nekad vairs neaizmirst.

Ir laiks.
Laiks novelt akmeni no tautas sirds,
to augšup gaismas kalna galā velt,
tik bailēs neatskatīties uz brīdi,
lai tas no rokām atkal neizslīd.

Ir laiks.
Ir laiks uz akmens stipro pili celt,
kam droši pastāvēt līdz laika galam,
lai paaudzes var brīvi tālāk iet,
var beidzot paļāvīgi laimē diet
mūs' Latvijā.
Latvijā.

Anna Simina

Dzejas diena

* * *

dzejnieks pamostas
istabā viegli vēss

negribas līst ārā no dzejas
dzestrajā istabas gaisā

bet jāsaņem
šodien jāuzraksta daudzi dzejoļi
dzejnieka kailās pēdas

lēni pieskaras aukstajam parketam

pār ķermeni noskrien
dzeja

* * *

dzejnieks dodas uz virtuvi
atver žalūzijas

šorīt debesis pelēkas, pelēkas –
kāds nodzēsis no tām visu dzeju

„tas nekas,” nodomā dzejnieks
vārot ūdeni melnajai tējai

pēc tam krūzē pievieno
sulīgu daiviņu dzeltenas dzejas

Anna Simina studē matemātiku Latvijas
Universitātē, daudz dejo un dzejo. 2022. gadā
absolvējusi Literārās Akadēmijas dzejas
meistardarbību, piedalījies arī literārajā
seminārā „Aicinājums”. Pirmā publikācija -
dzejkopa „masveida slepkavība” 2021. gada
Domuzīmes 5. numurā. Tai sekojis 2022. gada
novembrī publicētais dzejoļu cikls „kodes”
internetžurnālā *Punctum*.

* * *

naktī bijuši mīnusi
ārā mašīnas stikli
pārklāti biezu dzeju

dzejnieks ņem skrāpi un kasa
kamēr var puslīdz
redzēt tai cauri
pa radio ziņo

ka arī daudzviet uz ceļiem
veidojas melnā dzeja

brauc uzmanīgi!

dzejnieks to dara
bet kāds cits tomēr
nav dzeju pamanījis

tagad stāv visa šoseja
garā dzejoļi

* * *

darbā ieradies vēlu
dzejnieks tūlīt dodas ārā
ieelpot svaigu gaisu

kolēģi runā par darbu
dzejnieks ieelpo izpūš dzeju

kolēģi runā par inflāciju
dzejnieks ieelpo izpūš

kolēģi runā par karu
dzejnieks ieelpo

kolēģiem sāk salt rokas
dzejnieks izpūš

* * *

tā aizrit diena –
kavējot darbus
un stāvot uz balkona
darba diena kā visas citas –

bez dzejoļiem

ejot uz mašīnu
dzejnieku neatstāj doma
ka varētu taču būt
arī citādi

* * *

mājās dzejnieks sēžas pie datora
un atver jaunu failu

kā aizsalis sniega klāts ezers
baltais ekrāns
ieplešas pretim

kā zemledus makšķernieks
dzejnieks liecas tam tuvāk
un gaida

lielo dzejoli

kā mikro plaisas
pār ledus virsējo kārtu
zibeņo kursona tikšķi

* * *

ap pusnakti pārklājums ielūst
dzejnieks nožāvājas

monitors satumst
istabu pārskalo nakts

„traki nāk dzeja,”
vēl paspēj konstatēt dzejnieks
liekoties gultā slīpi

bet, tiklīdz aizveras acis
tā dzeja
vairs nenāk

Izstāde „Vainagošanās”

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp

Rūta Mežavilka

Trīs dzejas un vienas prozas grāmatas autore.
Beigusi Latvijas Mākslas akadēmiju, strādā
grafiskajā dizainā, nodarbojas ar sociālo aktīvismu
un politiku.

* * *
es sūtu signālus
esmu te, esmu te, esmu
esmu!
neviens neatbild
klusums
es esmu
lidos izplatījumā
tūkstošiem simtiem tūkstošu
gaismas gadu
es esmu esmu es
es maiņzvaigzne
es kvazārs
esmu tālu
es esmu

* * *

gaisma ir visur
paver atvilktni – tur gaisma salocīta
palūko skapī – gaisma spīd
zem gultas – gaisma veļas
gaisma
visur

* * *

lietus uz sakarsēta asfalta
tu ej cauri jūnija pārņemtai pilsētai
šķeļot siltā gaisa lodes
mirdzums, visapkārt mirdzums
caurspīdīgs laiks, ēnas izkūst
švikoņā un čalās, un burzguļošanā
vēss lietus uz sakarsēta asfalta
tu ej, un tava seja kvēl gaismas pilna

* * *

grimstu, kā dziļi dzelmē, tāla ziemeļu ezera
dzelmē
necaurredzamā nekustīgā
slēpta, neredzama, nošķirta
vien šalkoņa, lietus šalkoņa pret jumtu
silta tumsa apkārt
lietus siena, kupols mani sedz
kaut kur augšā joprojām ir pasaule
bet šeit līst. nebeidzami līst

* * *

cilvēki brūk pavasarī
gaismas par daudz
gaisa par daudz
viss šķīst šķiežas svīst
saule vīst caur mākoņiem
dubji šķīst neceļos
viss tik spilgts
košs spalgs
putni kliedz
putni ligzdu grib
ligzdas putnus grib

* * *

šo ziemu esam pārlaiduši
bija grūti. bija tumsa un neziņa
laiks bija apvērsies un brīžam gāja pretup
bet nu tas ir cauri. mēs –
atgriezušies no tāla ceļojuma
nezināmās toksisku aļģu caurslāņotās jūrās
taustām atkusušo pavasara krastu
ledus atkāpies. smiltis čirkst
saule dur acis un pavēl dzīvot tālāk.

* * *

augusta ugunslaiks
vējš iznēsā svelmi
svīre šķeļ debesi
lūst ābeļu zari
šis ir tavs ugunslaiks
cita tev nava

* * *

ielas tukšas. ielas kņadas pilnas. ielas visādas
laternu gaismas aplī rāda ceļu tumsā
zem asfalta pulsē kabeļu un vadu tiklojumi, cauruļu
mežģi
smiltis, māls, morēnu nogulas, dolomīts
es eju
tālāk
novecojot plīst bērniībā iemantotās plaisas
gadiem ilgi esi turējies, cik spēka
slēpis, nosaitējies, bijis varonīgs, vienkāršmalacis
mūsu, vienkārši - darījis savu darbu, sakodis zobus,
neīdēdams, muti ciet, dūres cieši
bet tad viss pēkšņi uzsprāgst
lauskas
izšķīst caurspīdīgā gaismā

* * *

(Montas Kromas motīvs)
kad tu krauj malkas grēdu zemāk
kad tev vajag ravējamo soliņu
kad tu vairs neaizej
paskatīties saulrietu
kad tu
izbalē un kļūsti caurspīdīga
kailajā aprīļa ainavā
un ej tāda neredzama
visiem garām
līdz
nozūdi aiz horizonta

* * *

laiks tev neko neatņem
lai gan stāsta, ka tas ādu nolobot
noslīpējot kaulus
salaužot un iznīcinot
nē
tas piepilda
ar telpu

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp Foto: Landa Lagzdina

Kaspars Gobiņš. *Domu cietums*, 2022, jaukta tehnika, betons, stieple, 12cm, diam. 17cm

Pašam savs cietums.

Velta Kalčiņa

Veltas Kalčiņas (dz. 1931. gadā) dzejoļi parādījās pirmoreiz *Jaunās Gaitas* lappusēs 1968. gadā, un kādā kompānijā! Tajā pašā numurā redzam veselu jauno (toreiz) un jau ne tik jauno latviešu dzejnieku vārdus: Bruno Saulītis, Daina Avotiņa, Ārija Elksne, Olga Lisovska, Vizma Belševica, Ojārs Vācietis, Imants Ziedonis, Viktors Līvzemnieks, Vitauts Lūdēns, Imants Auziņš, Jānis Sirmbārdis, Māris Čaklais, Laima Līvena... No visiem nosauktajiem, droši var teikt, šodien turpina rakstīt dzejoļus vienīgi Velta Kalčiņa, un, kā viņa pati teikusi redakcijai, „piedāvātajā kopā pilnīgi viss ir svaigi cepts”. Te nebūtu grēks atkārtot arī Veltas Kalčiņas vārdus no pērnā gada publikācijas toreiz vēl uz papīra nodrukātajā skaistajā *JG* izdevumā (Nr. 309, 2022. gada vasara): tagadējā Veltas dzeja – viņas „sveiciens vairāku gadu desmitu laikabiedriem. Klātesošiem, aizgājušiem, nākošiem.”

PATEIKT NEPASAKĀMO

* * *

it kā viss vajadzīgais būtu
uz sātīgas maizes rikas
pureņu sviesta pika
asās prāta smailes
kailus zibeņus tver
der

viss it kā lieti noder
it kā iemieti te uz mūžu

viens nieka pazemes grūdiens
viens nāvīga vēja pūtiens

rau
gaisma ap mums
tik trausla
tik trausla

* * *

kāds pārlaidās pār dzeguzes ligzdu
dzeguzei ligzdas nav
bet pārlaidās kāds

viss griežas un sagriežas citādi
pārgriežas

aiz izsistas loga rūts
mežazosis
spārni
spārni

Foto: Roalds Dobrovskis

spārni
indiāņu brīvestība

nāc ārā
ārā nāc
redzēsi sauli lecam

viss pārējais paliks pa vecam
paliks pa vecam?

* * *

īstajā reizē
īstajā vietā
pateikts vārds
glābējsilīte
oda priekam
pērkona dārds

nu piemiegtām acīm
atvērtām ausīm
uz pirkstgaliem vien

dzīvas skudriņas
pār dvēseli skrien
un neaizskrien

* * *

tas uzblīdušais glumeklis
tas milzu pūķis deviņām galvām
uz visām pusēm uguni sļauj

un viņam ļauj

pasauļe spurojas
pacietīgi ciešas
uz bezdibeni stūrē

pat akmenim asaras riešas
pasaule savelkas dūrē

* * *

nāvi nesi
gribēji būt svētais
nu tevi nenolādē
tikai retais

* * *

asinis
dzelži
pekles ugunis
līdz apvārsnim
te nesajimst
zilizeltaina brīvība dzimst

* * *

tik paskat
cik pamatīgi Viņš to dara
kā malku skaldot
kā atomus par vari valdot
tā neatlaidīgi
tā atsperīgi
izteiksmē skopā
vai visu visumu savāc kopā
zvēlienam vienam
atveries zeme
norij
sagrems un izspļauj
tavas auglības slāņos briedusī sērga
tas gadsimtu mēris nu plosās
nepieļauj
neizšķirti nebūs
vien šahs un mats
Viņš paliks līdz galam pats

* * *

tie gadsimti
gadsimtu miljoni
tās iegulas iežos
smadzeņu krokās
aurās
pat zeķēs caurās
tas viss it viss
bij domāts tieši mums

nu sastrēgums
nu pašu sastrādātais murgs
pēc šaujampulvera
pēc iznīcības smird

kā gribētos lai Dies mūs sadzird
vai paredzēts te noilgums?

* * *

tā nu viņš ir
tu esi elpojies
sildījies
pamazām pildījies
tā drūzma
tā gūzma
tā burzma
tas izgājiens
pa pilienam vien
pa malkam
šļakatām rau
tu esi
un tomēr
it kā tevis nav
kad beidzot līdz zobiem izlijis
kad beidzot savu karoti nolīcis
o jā
nu tevi pa īstam pamana
izrādās
esi bijis

* * *

viena
starp visiem viena
pat sapnī viena
bez atspēriena
vai nemani
starp tevi un mani
starp radību visu
dzīvo un ne tik dzīvo
ēteriski
neatsaucami
savienoto trauku likums
skalojas
lejas un pārlejas
neizlejas
nu re
kā nav tā nav tās bezizejas
vai mierinājums
tai riekšavā skopā
tai dižajā stropā

pat medus bites
trani
un tarakāni
arī kapu zvani

tad nepiemirstiet mani

* * *

atkal un atkal tai pašā purvā
mēģinu savākties
papauzēt
nevervelē saku
neatšķaidies
atskaldi lieko
pasmaidi

* * *

pateikt nepasakāmo
nu ja
dīvains jušanas mirklis
tā ir un nav
un tomēr IR

iespiedusies mājīgā dīvāna stūrī
vaļējām acīm redzu
vai jaušu?
Māmiņa ienākusi
patiesi atnākusi

notrīs manējā aura
manējā aura gavilē
un rau

mēs jau vētraini skaujamies
tā viegli attālinātā
viļņaini vizošā istabas vidū
kā pašā Visuma viducī

* * *

un sapnis īstenība būs

esmu pie stūres
mans autiņš lido no stāvas kraujas
ezera dzelme tur lejā
mans autiņš joņo
mans autiņš ir vienīgi gaisā

es esmu spriedze
spridzeklis esmu
milzu piepūlē pagriežu stūri
atpakaļ
augšup

uz pamata cieta

izdodas!!!
man izdodas...

turpat vai otrajā dienā
kancīgā pārvarē gan
kādai nelūgtai nāvei izlaužu zobus

man izdodas
ar dievpalīgu izdodas

* * *

kad mīlestība tevī ienāk
viņa plosās kā bērns
tu nevari to savaldīt
tu nevari to saskaldīt

un re
viņa kopā ar tevi
kopā ar tevi pacietīgi aug
plašumā vērsās
dziļumā ietop
aizmēž ikdienas gruzus
grambas līdzina

līdz te viņa ir
tā Dieva dzirksts
tu nedrebi vairs par sevi
tu esi kā vairogs par to otro

ar mīlestību vari līdz debesīm augt
vari viņu pusceļā nokaut

* * *

Daugavas debesīs baltie gārņi

ilgi mēs iztikām bešā
kā paspārnē svešā
atlidos gārņi
atkritis sārņi
mīļo cilvēciņ manu
vai jūti
mums atraisās spārni
mūsu zemīte atvilgst

gūta iespēja gana reta
nepalaižam vēlreiz vējā
lai beidzot atkal vīrā
savā sētā tīrā
Daugavas debesīs baltie gārņi
pamazām atkrīt sārņi

* * *

kad vari visu dot un atdot
kad sīkstulis no tevis ārā
nudien tā dzīvošana garda
un negribas nevienā karā

* * *

kā Viņu gaidījām tais juku laikos
juku laikos mēslu gana

bij sacīts
nāks
un Viņa nāca

uz cieta pamata nu stāvam
ļodzīties varam
nodzīties
sapīties varam
aizrīties

tik un tā
tas spārnu atvēziens
nu gavilē virs mums
pušu šķēlies sastingums

* * *

Divi tūkstoši divdesmit trešā gada
Pirmais jūnijs (2023.1.06.)

svinamdiena mūsmājās
Daugavas senkrasta plikais pakalns
piecpadsmīt gadus nu spurojas zaļš
kā pusaudzīm cekuls spurojas
reiz pelēkais pakalna pakausis
vietējie džungļi

kad gūstīto Daugavu atžņaugos beidzot
kad liekie ūdeņi aizplūdis rāmi
un jūra tos vēlīgi izdzers
skābekli ieelpos slīkušie krasti
Augšāmcelsies Staburags

vēl nieka piecpadsmīt sprīži vai gadi
atgūsies
atzaļos
ziedēs

raudu avoti klintī prieka asaras iedēs
kā tajās senajās debesīs

* * *

vien pieskāriens
tas nebeidzamais pieskāriens te laikā
kā vaska ziegels iegravēts
nu izsmaržo un mirguļo
ik puteklīti atstaro
es teiktu vēl

tas itin viss
kā vecās mātes spieģelī
ar roku nenotraukt to zilgmi
tas nebeidzamais pieskāriens te laikā
nekas nav izgaisis
nekas nav apdzisis

* * *

kad atveras debesu ekrāns
kad atveras
negaidītā mulsā saspriegts
vien sajūti
jūti

tās strāvas kā adatas dursta
tās strāvas caurstrāvo
tā balss bez balss ir tieša
atpazītā seja
žestu mezglojums

atbildes arī tiešas

kad paveras debesu logs
aizlaika krāsās un skaņās
kad paveras
tai brīsnīņā skopā
Tur un Te
mēs kopā

* * * R. D.

sasildi mani
es sasildīšu tevi
sasildīsim viens otru -
ar to pašu
kaut mazītiņ
sasildīsim arī
pasauli šo
tik augstsirdīgu reizi pa reizei
tik aukstsirdīgu bieži jo bieži

Dagnija Dreika

PIRMSŪTRUPE

Vēl ne. Neesmu vilusies ne dzīvē, ne liktenī. Viss notiek. Nenieka neizpārdodu. Arka turas, tikpat kā nekas nav sabrucis, uz laukuma ģeķi izrāda sevi stulbuma gadatirgū, varavīksne trīskāršā lokā likst virs galvām, paskrīet apakšā nevar pagūt, bet varbūt nevajag. Ir labi tāpat.

Parkā kūkotāji. Ko saka nekurienes dzeguze? Vecā vakardienas putrā perinoties tāpi.

Negaiss vilkāš, bet nesavīkšās, aizgāja citviet. Izmisums neielgždoja. Vēl ne, bet gandrīz. No pagātnes uznira kārtējais rēgs. Cilvēks – mīkla. Kad ir darišana ar viņu, vienmēr rodas jautājumi, kas paliek bez atbildēm. Iztikšu bez tām. Šeitān, zem zilās debess, viss ir pareizi. Tā, kā vajadzēja, dze-guziņ.

Aiz žoga aizlaista ilūziju kapsēta šķebīgi ož pēc vītuma. Tālāk kores un dzegas – apvāršņa robežas. Tās, kuras ne vienmēr atpāpam noteikt. Dažs negrib uz sevi skatīties spogulī, jo drebuļi skrien pār kauliem no tā, ko tur var ieraudzīt. Labāk vērties, kur viss iztukšīts, izkļiedēts līdz debesīm.

Man ik diena ir pateicības vērtā. Dāvāna, iespēja radīt kaut ko skaistu. Apdziedāt pieķeršanos un mīlestību, pat tādu, kuras nav. Lai gan biju aizmirsusi šo vārdu – vairs neatcerējos, ko tas nozīmē. It kā tāds uz mani neattiektos. Un tomēr. Esmu gaismas kareive un cīnīšos. Labākā atmaksa par pāridarījumu esot – laimīgi dzīvot tālāk. Es neatsāpinos. Man nevajag. Kādreizējās mācības ne-

Dzejniece, rakstniece, tulkotāja Dagnija Dreika dzimusi 1951. gadā. Publicēties sākusi ap 1969. gadu, pirmo dzejoļu krājumu izdevusi 1971. gadā. Ir Rakstnieku savienības, Autoru apvienības un Žurnālistu savienības biedre, daudzu grāmatu autore. Viņas dzeja tulkota daudzās mēlēs.

kam nenoder, nāk klāt aizvien jaunas. Nopurinu putekļus un eju tālāk.

Saņēmu lēsi. Man atgādināja par norēķiniem. Diezgan nežēlīgā veidā. Bezjēdzību teātris izvēršas. Diktatori trako. It kā pasaule būtu mazs iedzimto ciemats, kas sastings bailēs un neko neuzsāks. Skatuves brūk. No visām cietēju sejām vēji slauka asaras. Ko vēsti zīmes?

Pāreju. Pa šauro dzegu starp savējiem un tiem citiem, apzinoties mirstīgumu, neatgriešanās punktu, atbildību. Šis cirks nav mans, bet es zinu, kuri ir klauni. Tas jau ir daudz. No plēsīgiem zvēriem nebīstos. Tos it kā aizliegts izrādīt, bet gan jau šie arī būs. Ja dejušu uz virves, iepriekš pārliecināšos, kurš to nostiprinājis.

Gribu būt droša, vai nolīgtais ir spēkā. Manipulēšanas māka un nekaunība var smagi pievilt. Un neatmaksāties, lai ko kāds aprēķinājis.

Reizēm arī par lielu samaksu sarūpētais ātri nobrūk. Es dārgi izpārdošu savas sapņu pils šķembas. Līdzjūtība un vēlme palīdzēt reizumis noved purvā, bet neba tāpēc mitēšos.

Dūmaka. Elles dārzi kūp. Mīnas slēpjas pacerēs un gaida nācējus. Nekad nevar zināt, kuru nākamo uzraus gaisā. Pie sēru klātbūtnes var pierast. Tām esot noilgums. Muļķībai gan ne. Negēlnieki un jampampiņi plātās un mērkaķoņas. Šiem nekad nebūs gana. Pieticība rotājot tos, kam nav citu greznumlietu. Veselais saprāts dejo uz naža asmens. Dzīve no šīs puses, nāve no tās.

TIKMĒR, KAMĒR

Dancis griežas no labās uz kreiso pusi, lai gan vajadzētu būt otrādi. Nekad nevar zināt, kas mīt pēdējos stāvos, ko atradīsi pašobelē un kurš slēpjas pagrabā, uzvilcis masku.

Krāšņā debess pēkšņi izbāl. Smaids pazudis, jautrība pagaisusi. Nav iespējams aptvert, kas noticis ar to cilvēku. Agrāk taču priecājās bez mitas. Piesūcekņzivis esot bez sejas, taču tās grūti nokratīt. Izzināt lietas var būt bīstami. No alas lūr trīs briesmoņa galvas – viltība, alkatība un nodevība. Ko vēl tur var atrast?

Eju un veros, kur un kas perinās. Kam jāseko? Modes vārds ir – turpinātība. Kas liekams pretī? Aprautība? Izbeigtība?

Tikmēr laimesputns turpat netālu ar knābi lupina ziedu posta augļu dārzā. Tur aug haoss un lētticība, kuplo aizspriedumi un muļķības dīgsti. Šim ligzdā paslēpti visādi spožumi. Nezinu, kur uzlasīti. Protams, varēja būt vēl sliktāk. Pierast izdodas pie visa, arī pie šī maldu zilguma. Runājot par tevi, draugs, esmu mīļa un laba – līdz brīdim, kad tāda vairs neesmu. Pagātne iesniegusies nākotnē un pretēji. Kas kur stāv? Atkal tas pats. Nāve vienā pusē, dzīve otrā.

No jauna sācies cikls. Kuri ir eņģeļi, kuri – demoni? Būs jāmācās atšķirt. Bailes ir ierocis, kas pēc laiciņa notrulinās. Pārdomas kā degvielas pārstrāde – atkal un vēlreiz, lai atbrīvotos no liekas, nevajadzīgas mīlestības. Ir arī tādas. Un melošana kā dzīvesveids. Tik auksta balss, ka telefons saldē plaukstu. Saindētas attiecības ir lipīgas – sava veida sērga.

Dažas dienas un datumi liek atcerēties šo to tādu, kas sen bija pagaisis no prāta. Mirušo portretus atmiņu galerijas gaitenēs. Pilsēta vietumis kā izmirusi. Mirkļu iespaidi ir zūdīgi kā ūdens ņirboņa. Sīki vilniši, kas sašūpo līmeni un norimst. Vai atkārtojas.

Laiks smagi soļo, pēdas iezīmējas kā dinozauru atstātās lavā, kas tūlīt sacietēs. Brienu tām nopakaļ, lāgā nespēdama. Bet – īpaši necenšos. Šis nav mans vadonis.

Īstā dzīve ir grūta, iedomātā nav vieglāka. Pārveidot var tikai to, ko iespējams ietekmēt. Tas, kas neļaujas, paliks tā, kā ir.

Viss būšot labi – teica šīs zemes eņģelis. Tikai pacietību, nevirzīt notikumus ar spēku.

Piloša migla. Vai varbūt debesu asins?

PAGĀTNES PAREDZĒŠANA

Lasu citlaika piezīmes un iegrimstu tajās tik ļoti, ka nespēju iznirt. Tās tik ļoti saskan ar patlabanējo noskaņu, it kā starpbrīža nemaz nebūtu bijis. Varbūt tā arī ir. Piederība vairākām paaudzēm ir sava veida priekšrocība.

Kas rakstīts liktenī? Taktiku un stratēģiju dejas bezjēgā. Viens dibens biksēs, otrs – visapkārt. Daži tajā jūtas labi.

Kas tie ir par hieroglifiem uz šīm plāksnēm? Kurš prot tos izlasīt? Reizēm šķiet, ka izdodas. Uz brīdi. Tikai.

Briesmonis iestrēdzis izraudzītajā mūklājā – netiek ne uz priekšu, ne atpakaļ. URSUS HORRIBILIS. Šķietami lēns un miermīlīgs, bet var kļūt ļauns. Nedrīkst paļauties uz pirmo iespaidu, ka tas ir plīša lācītis. Nekādu rotaļu nebūs.

Nav arī. Nelaiķi atgādina tukšas kūniņas – dvēseles aizlidojušas. Bet spindzeles joprojām svilpo apkārt. Nāve ir ikdienišķa un parasta parādība, nekas īpašs.

Plēšot un metot ārā vecas piezīmju grāmatas, liekas – plosu savu aizritējušo dzīvi. Taču – no tās ir jāatbrīvojas, citādi citas nebūs. Sāpe dzeļ līdz kaulam, gribas to aizmirst, bet neizdodas. Ciešanu uzslāņojumi, ar kuriem ir jāsarod. Tā jau ir bijis. Atkal tas pats.

Esmu ievērojusi žagatu ar ļoti garu asti kā velci. Kā šī tādu uzaudzējusi? Melna švīka koku zaļumā te pazūd, te atgriežas. Turpat vien.

Karš beidzoties, kad nomirstot aculiecinieki. Bet – vai tā ir?

Pagātne iekodinājusies nākotnē kā nenodzēšams raksts, kas parādās zem jebkādu nosēdumu kārtas.

Laiks skrien, it kā tam kāds maksātu par ātrumu. Bet – pazīstama smarža uzvēdi ik pēc brīža – ož pēc vakardienas. Katrai mīklai esot savs atminējums. Tas tikai jāatrod. Itin kā vienkārši. Ir tas, kas būs. Bija tas, kas ir.

Pliekanajai miera un bezsērgas dzīvei trūka asuma – sagribējās cīkstiņus. Alā kaut kas ir sabojājies – slikti ož. Man patīk, kad zvēriņi izlien un parāda, kādi patiesībā ir. Gadās, ka parāda zobīņus. Vai paceļ astītes un... Nuja.

Vējš gāž visu apkārt, sakūlot gružu virpuļus. Pūš putekļus acīs. Cilvēkus moka itin kā bez-

iemesla izmisums, kuram noteikti ir cēlonis. Bēdas, mieles un kauns. Attiecības izkurtējušas, tās sapostījies trunējums – no iekšpuses. No ārienes pietiek ar pieskārienu, lai sekotu sabrukums. Nelaižot sirdssāpes iekšā pa durvīm, tās lien pa spraugām kā kodīgi knišļi. Dzēlumu vietas niez un sāp.

GRAFIKA AR ATKRITĒJU

Melnais ar balto savijies, švikas uzplēš vecas brūces, kas nekad nav sadzijušas. Izdzimtenū visatļautība plosās, pulcējas mērgļu bari un lūko upurus. Nogalēs arī savējos, ja patrāpīsies pa rokai. Pievienošanās ir risks – jebkura no tām. Nepieslēgšanās tāpat. Vajag ilgu mūžu, lai paspētu izvērtēt savas izvēles.

Pielāgošanās – cik izteiksmīgs vārds! Pat karām.

Žanra krīze. Cirks teātri un pretēji. Kaujas skatuve, spēles lauks, torņi grūst, zirgi krituši, bandinieki grāvjos, šahs un mats. Kuram?

Pokerģimji neizdibināmi, dāmas liekuļo, kungi sajukuši, kalpiņi apkauj citus tādus pašus, kas vēl slēpjas zem kavas? Droši vien nākamā.

Rakstu diktātu ar skaidrojumiem. Zemsvītras piezīme var būt kā portāls gan uz pagātni, gan nākotni. Varbūt tieši tāpēc es tās milu. Un secinājumus. Ir cilvēki, kuri var kļūt labāki. Bet to, kas top ļaunāki, ir vairāk. Nodevība palaikam neatmaksājas, lai arī par to saņemta nauda vai pagodinājumi.

Ne-draugs pazuda aizspoguļa miglā, ne vārdu nepateicis. Tas par kaut ko liecina. Nebūs uz ko aļauties.

Karš maina cilvēkus. Valstis arī. Vēsture ataino mūs, nevis mēs to. Tā ir tik slidena kā banāna miza – uz tās viegli paslidēt. Un aizbraukt sazin kur. Nevaram neko pārstrādāt, bet pārvērtēt gan. Saņemta smaga plauka reizēm ļauj saprast, ko darīt tālāk, lai nesamaitātu savu atlikušo dzīvi. Piefrizēta nelietība nekļūst par normu, lai ko tā plānojusi. Arī tad, ja to piesedz un dāsni kopj. Nevajag vadīt saitītē zvēriņu, kas kož rokā, kura to barojusi. Atākējusi pavadiņu, jūtos atvieglota. Negribu stāpīt līdzī aizvainojumu, rūgtumu un dusmas.

Cilvēki, kuri ilgi nepakļāvās laikazoba postošajiem kodumiem, sāk sažūt un nomelnēt. Daži vēl pretojas, tostarp es.

Dzīve rit, bet sakarīgāka netop. Negausības gadsimts ir aizrijušies. Nodevības svētki noplakuši, bet nerimstas. Pašapmāna vilinošais vieglums ved neceļā – pa solītim vien. Bēgšana no sērām mēdz izraisīt iekšējus nemierus – un dažādas kaites. Klaurčūskas grabinās Eiropas vidū un negrasās līst pazemē. Sadzēls tik daudzus, cik pagūs. Indes plūdi tiklojumos, pa pilienam naivuļu ausīs. Kas miris, tas ir pagalam un necelsies. Kādam bija talismans, bet vairs nebūs. Jo veiksmē ir prom.

Dievs parasti labi ticis galā ar asinskāriem cāriem, ķēniņiem, diktatoriem un nelādžiem – tie slikti beiguši. Cerēsim, ka šoreiz būs tāpat.

Spoguļi aizsvīduši un aizkūpējuši, dažs varēnaus jau dzīves laikā tēlo mūmiju un muld par deviņiem mēmiem. Mācības ir tāpēc, lai tās neiegaumētu un neliktu lietā. Visi sūdzas par to, ka tās saņēmuši, nevis pateicas. Pat nesaprot, ka vajadzētu.

Nodevējam čuras kāpj galvā – šis nevar atbrīvoties no savas pagātnes. Pampst un tūkst. Vajag daudz laika, lai aizlaizītu brūces, kas nemitas asiņot.

IMPRESIJA PAR NEATSAUCAMO

Vecais pulkstenis, kas gadiem negāja, pēkšņi sāka tikšķēt. Nez kāpēc nobijos. Kurš to iedarbināja un kāpēc? Ko gribēja pavēstīt? Turklāt vēzeklis šūpojās ātrāk nekā tad, kad mehānisms bija miris. It kā būtos kaut ko nokavēt. Ko gan? Tā bija sava veida augšamcelšanās – kaut vai uz brīdi. Pēc tam stundenis atkal apstājās. Uz ilgu? Pavisam? Nav ne jausmas.

Es nepieskāros pendelim, bet pagrābājos koka kastē, kur reizēm mēdza glabāties šīs vai tas, kas noslēpts. Tur atradās papīra lapiņa ar tekstu:

„Nekas vairs nebūs, kā bija.”

Rokraksts tāds kā man, bet neatcerējos, ka būtu to tur nolikusi.

Jā. Izbijušais. Dzīve – mūžīgie svētki. Draugi, kuri bija īsti, neliekuļoti, šādas tādas neviltošanas mīlestības iezīmes, dvēseles vieglums un apcerīgums. Kur tas viss?

Šaubas ir vājums, pienākums – spēks. Kas ir bezapziņa? Vārds uznira no tukšuma un atgriezās tur.

Karš maina cilvēku paradumus. Sākušies negrožu uzplūdi, kaukoņa vārtrūmēs, riešanās un košanās. Neatgriešanās punkts vīd kā melnais caurums. Ar ko tas aizpildīsies? Un kad?

Nekādu nejaušību neesot. Bet – mēs tik un tā ceram uz kādu no tām, lai cik nepielūdzamas būtu likumsakarības. Lolojam savu atkarību no veiksmes. Iecirtīgi gaidām ziņu, ka viss vairs nav tā, kā ir. Bet nekā. Tikai sēru sludinājumi.

Atdarinājums top par īstenību, šķietamais – par patiesību. Marodieri kļūst par varoņiem. Atceros, ka franciski tā dēvē resgaļus, tādus nerātņus draiskuļus. Nekā nopietna, šie tikai nedaudz palaupīja. Krievu armijnieki ielauzušies ukraiņa mājā un nozaguši visas apakšbikses.

Sīkumainie mēdzot sajukt prātā. Un ne tikai tie.

Liels un treknis pilnmēness, uzblīdis kā rīma, kas pārēdas no bēdām un vairs nespēj savākt izlūmējušās miesas. Slepkaivīgs resnis, spīdīgs kā miroņgalva.

Tā balss, kas runāja mani, diktējot teikumus, ko sacīt vai pierakstīt, ir apklususi un vairs nesaka neko priekšā. Aizdomīgi raugos uz pulksteni, bet tas neatkārtoti atgriešanos. Laikam tomēr nejaušības ir.

IZKLĀJUMI

Miers un skaistums. Esmu atguvusi šo sajūtu. Beidzot. Zied zelta lietus un dzeloņplūme smaržo pēc Paradīzes.

Tā patīk dzīvot, ka izbaudu katru dienu. Kamēr varu. Daudz kas jau paguvis zaudēt nozīmi – un tā arī labāk.

Neskaidrības gan paliek. Nevar saprast, kas spīd pie debesīm – saule vai mēness. Spožs plankums vēl gaišā dienas laikā. Neatpazīs-tams.

Mūksts esot tas, kurš strādā pēc saules rieta, nevis mūk. Tas ir par mani.

Vēroju, kā vēsture izklājas, sarullējas un atkal lappuse atšķiras tajā pašā vietā. Taču – mēs jau redzam un vērtējam tekstu citādi. Pēc savas izpratnes. Ja tāda pastāv, protams.

Mīklas samīcītas un uzdotas. Ir tikai nezināmie – uzdevums bez norādēm, kā atrast atbildes. To gluži vienkārši nav.

Izlikumi nelīdz. Kārtis vēstī par nepatīkamiem starpgadījumiem – jau pēc notikuma. Ja būtu brīdinājušas agrāk, varētu vairāk uzmanīties. Tajās reizēs, kad ir izdevība kaut ko ietekmēt. Taču – tās ir noslēpumainas un nesteidzīgas, nekādas nākotnes norādes nesniedz, tikai ataino jau esošo. Tam laikam būtu nozīmēt, ka nekas vēl nav izlemts. Daudzplānu trakomāja, esamības dubultoņas un savā starpā nesatiek. Kāds teica – mīlestība esot ģērētava. Arī tad, ja nav ādas, ko nodirāt. Mūsu starpā izvērsies tukšums. Man nav baiļu par nākotni, jo tā ir vienaldzīga. Un nav nožēlu par pagātni, jo ar to ir tieši tāpat. Paliel tikai šis brīdis, kamēr tas pastāv. Kā iespēja kaut ko radīt vai iznīcināt.

Veiksme ir tad, kad ej pa ledu un nepaslīdi. Saplēsu dzejoli, ko pirmiņ rakstīju tev.

Šķitums un Citums apvienojušies vienā personā. Nezinu, kurš ir kas. Un kuru no šiem kādreiz esmu pazinusi.

Vējš nes atpakaļ papīra driskas, ko jau bija aizrāvis.

Domtēlu miesas sairušas, tie neturas kopā un aizdūmo prom, pamatot mani dziļās pārdomās. Laiks mēdz noslaucīt traipus, bet ne no visiem un jebkā. Ciets kodols vienmēr paliks tur, kur tas ir. Ja tam gadījies sapelēt, tur nekas nav glābjams, lai cik bieža čaumala būtu apkārt.

Viss esot pārejošs, arī nebeidzama nejēdzība. Kaut tā būtu.

Ļaunums veikli izmanto cilvēku vājības. Viss. Un nemaldīgi atrod neaizsargātās vietas. Tāpēc to ir tik grūti uzveikt. Tas uzbrūk apjukuma brīdī, ir labi trenēts un bruņojies ar informāciju. Allaž tas pats salikums – taktika nemainās. Ja būs, ko ģērēt, to arī izdarīs. Ja ne – tāpat.

Kārtis arī dažkārt blefo un ākstās. Gluži tāpat kā cilvēki. Es izklāju un atkal savācu. Varbūt bildītes. Vai arī savu dzīvi.

IZGUDRĒM

Mēness ir spožs, ass, abpusgriezīgs. Slepka-vīgs.

Nekādi likumi nav spēkā, visas vienošanās pārkāptas.

Slauku prom izdedžus un drazas. Dzīve izdodas. Vai arī ne. Vārna man iekraukā ausī. Atkal kāda cerība nomirusi. Mazliet pirms vai pēc – kāda starpība? Ja reiz lemta beigām, tā tam būt. Esmu stiprāka par savām brūcēm. Sarūgtinājums ir sāpīgs un sūrs, bet tas nozīmē tikai mācību, neko vairāk. Labāk agrāk nekā vēlāk, jo tad sekas varētu būt smagākas, atkopšanās - ilgāka. Neatceroties to, ko vajadzētu, un paturot atmiņā pārējo, ko nekur nepielietot.

Klusā lietu dzīve nemitīgi norisinās kaut kur līdzās. Aizvilinājums. Atsauksšanās kaut kam tādām, kā patiesībā var nemaz nebūt. Ēnai. Atbalsij. Tonim. Notij. Skaņai, kas izdziest ūdenī, pazūdot klusumā.

Kastaņā dzied nelaiimes putns.

Es atbildu. Ar prātu apjēdzot, ka nevajag, bet ar sirdi šo slēdzienu neatzīstot. Jo tā dara savu, gudros apsvērumus neatzīstot.

Gadu desmiti pazūd, iekūstot nekurienē. Laikmets nomācošs un kaitinošs, tam nav satūra un ass, kas varētu noturēt. Viss zvalstās un zvārojas kā uz spoku kuģa, nav skaidrs, kurš patiesībā ir kapteinis, matroži dara, ko grib un nerīkojas, kā pieklātos. Savstarpējā naidīguma un netiksmes ēra, nepatikas periods bez pieņemšanas, izpratnes un atbalsta. Neprasme pārciest sakāvi. Un uzvaru tāpat.

Virzība. Kurp un kāpēc? Ir kāds, kas zina. Un nosaka. Nekas nav tik vienkārši kā no pirmā acu uzmetiena šķīta. Neciešu pārsteigumus. Laikam tāpēc, ka tie lielākoties mēdz būt nepatīkami. Un pieņemamie vēlāk var izvērsties visādi.

Ļausim aizgājējiem iet savu ceļu.

Putnu aiznes gaisa vilnis, tas aizpeld vējā kā papīra laiviņa vai mazītiņa bura.

APLŪKOJUMS

Katru nakti nāve staigā apkārt, pielavīdamās nemanāmi. Mums ierāda vietu. Katram pienācīgo. Mēs ne vienmēr saprotam, kas tai prātā.

Vainags. Detaļa. Jumurdas pagasts. 19. gs. vidus. LNVM krājums

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp
Foto: Landa Lagzdīņa

Un atkal krauklis tumsas kokā. Sola, ka nenesīs mēnesi un zvaigznes. Starp šejieni un apgaismoto telpu Kaut Kur Tur ir, ko sakramšķināt.

Kāds apsēdies ēnā, vēl lūkojas šurp. Čauksts. Otrs. Pāršķirās Bībeles lapa – pati no sevis, it kā neredzamas rokas šķirta. Tur viss jau uzrakstīts, bet mēs izliekamies, ka tas nav par mums. Taisnošana pienākusi ātrāk nekā bija gaidāma. Te tā ir. Šāda vai tāda, patīk vai ne.

Bezļaužu ainavu tukšumsvētki. Varbūt tieši tos arī vajadzēja. Tik milzum daudz bija tukšas rosības un sekošanas vējam – pūļu un di-dīšanās nevēgā. Sērga neiztika bez kara – kā allaž. Vajadzēja tos abus, lai saprastu, kas kurš ir.

Atbalstīties pret akmens sienu, rakstvedis dara savu. Sargkareivji – domtēli – uzmana taisno ļaužu miegu, vai tie būtu vikingi vai nekustīgi eņģeļi, mana vieta vēl brīva patlaban. Zobens un ķivere gaida. Atkal reiz.

Vējš mitruma pilns, miglas maigums iztālēm, ik pa brītiņam uzplūst un apņē, gluži kā nesatverama roka no debesīm.

Apskaidrība gaismas rītausmā, atziņas un atzīšanās par to, kas kuram aiz ādas. Viesuļvētras norauj arī greznāko apģērbu. Iegrāmatojumi pergamentu ruļļos ir zūdīgi. Tekstukalis nemitas. Dauza ar veseri, atstājot ķīlrakstus uz graudainā pamata. Uz akvareļa stikla mani pirkstu nospiedumi starp daudziem citiem. Aizmirsums, neatceršanās sindroms. Taču cīnīties var arī bez aizmugures. Lai cik tas ir grūti. Un izeja ir tikai uz nekuriem. Ja vispār ir.

Likstas slēpj laimi vai arī tā – kārtējās ķibeles? Mīlestības apsīkumu.

Apstulbina vēlini žilbās saules plaiksnījumi – kāds uzmin tavas domas, it kā būtu nolasījis. Atkodējis. Kontūras kļuvušas asas un skarbas – dzelošas līnijas. Kaut kas no mums, kādas grīlīgas aprises. Uz stundu atsauktas atmiņā, jau pa pusei nodzisušas.

Lāde vēlas, lai to atver, bet nav neviena, kas gribētu. Tur ir tikai vēstures skrandas, viltņieku maskas, uzurpatoru kankari un impēriju saslaukas. Tikko sāk runāt, tūlīt kāds klausās. It kā netālu, bet tepat. Lido maziņi izpletņi no āra papelēm. Ašs zibsnis izskrien caur istabu. No kurienes tas nāk?

Veriet acis ciet, septiņi gulētāji! Nekas šoviet nezudīs, šķirsts aizslēgts un atslēga nolauzta. Nāve aizdejojusi. Uz kādu laiciņu, protams. □

Juris Kastiņš

Esmu dzimis pirmajā pēckara gadā Rīgā, bērnību un jaunību pavadījis Teikas apkaimē, brienot pa ziedošiem dārziem un smilšainām ieliņām. Ziemeļkurzemes meži, ezeri un purvi ir manas bērnības paradīze. Milzīgas priedes, asins sarkans purva ūdens, ūdensrozes, kuras neviens bez manis nav redzējis. Mūžu velēju ģermānistikai – vācu filoloģijai, literatūrai. Literatūras antikarijera. 2017. gadā izdots dzejas krājums *Agorafobija*.

* * *

Cik tikami plauksta
tumsā grimst!

Es gribu, lai asinis dzied,
kad pirkstos dadža adatu
dūrieni dzimst

un atver rokas
iekšējās gaismas lauku –
es vēlos
tumsu salabt par draugu,

es vēlos zemūdens akmeni
nakts ēnās taustīt un celt –

kā sapni,
kad pārplūdis tuksnesis
piepeši
tūkstoš krāsās
sāk ziedēt un zelt.

Cik tīkami uguni
ēnās kurt!

Spītīgā sirds
tikai tumsā
spēj nenogurt.

* * *

Cik priecīgi ēnas dus!
Kāds cildens un atklāts vārds!
Tikai pēdējā dienā un gadā
tu vari būt sev tik kluss,
cilvēks kā saulriets sārts.

Es aizeju pastaigā brīvā,
kad horizonts – kaitēta dzelzs.
Šajā brīnumu pasakas dzīvē
man asinis atdziest un smeldz.

Ko vēlies, ko gribi, ko saki?
Par mazo pureni priecājas klajs.
Kad dvēsele aizsapņa takās –
nekas vairs neliekas baiss.

Es paceļu roku pret sauli –
visgaišākā Visuma nakts.
Asinsritei un domām cauri
nemirstīgs cilvēka raksts.

* * *

Savādas aprises uzzīmē sirds –
Tumša zāle, pie ozoliem dūmo pirts,
Un kaut kur silmalē alnis rēc.
Tu esi kontūrām saderēts.

Un tev nebūs vairāk ko smiet,
Tev nebūs pret ziedošām ķirsēm iet,
Tev nebūs rasu no dālijām vākt, -
Tu esi iesākts, bet nenomierināts.

It kā tīklu no ezera ceļ,
Tumšsārtu ūdeni spainī smej,
Kāds lasa dimanta lietus lāses,-
Tu zini – tu negaisā neatnāksi.

Kā sarkans kristāls tev saule riet,
Dzērvju kāsis pret rietumiem dzied.
Rudens dubļos sasalis solis ciets.
Aizlaiki tuvu. Pret ziemu pīlādzis klieudz.

Pēcrilkes karuselis

Pa reizei pele, lauva, pērtiķis un zirgs,
tad tava vieta
uz zilā gulbja spārniem, -
un atkal griežas karuselis jauks kā cirks –
un šad un tad
balts elefants.

Pa reizei liekas – Jāņu pļava,
un avenājs kā bērniņā,
tad vieta tava
uz smaržojoša celma-
un atkal griežas karuselis jauks kā cirks,
un šad un tad
balts elefants.

Pa reizei līdaka, tad asarītis spingts,
un tava mīlā niedru šalka,
tad atkal tava vieta
tēva laivā –
zied ūdens ziediem sarkaniem, -
un atkal griežas karuselis jauks kā cirks,
un šad un tad
balts elefants.

Pa reizei sapnis uzplaiksnī un dzirkst,
pa reizei tava vieta tukša –
un bargais lauva
uz visiem laikiem
aiziet tumsā,
kad dzīve parādās
kā jautrs frants –
kur griežas karuselis tik jauks kā cirks.

Un šad un tad
vien nemirstīgs
visapkārt vientulīgi riņķo
balts elefants.

* * *

Ogles kā dālijas miklajā zālē krīt.
Tu teici: kāds ugunskuru nāk atdarīt
kā vārtus, kā durvis,
kā aizmirstu latviešu valodas vārdu –

bet es neticu –
es uguni atstāju
bālu un vārgu –

Un atkal ogles pa vienai
kā tumšsarkans rādiuss –
nakts cauri dienai –
miklajā zālē krīt.

Un nav neviena,
kas mācētu uguni atdarīt.

* * *

Šis vienkāršais teikums:
saule apspīd lietas.

Priekšmetu pasaule gaismas rakursā.

Ābols uzrāda sevī sniegu.
Vārds pasaka vārdam paldies.

Un ēnas no zariem
kā klusi putni aiz dārza.

Un molberts ar audeklu,
kad visrūgtākās krāsas sāk nožūt.

Sīka skudra milzīgu pieneņi
debesīs nes.

Gaismas rakursā
mūsu priekšmetu pasaules.

* * *

Pakāpiens.
Kāds saka: nekad, nekur un neviens.
Pakāpiens.

Rīta agrumā, saulei lecot,
bļodā sudrabains iezalgo piens.

Bet kāds saka: nekad, nekur un neviens.

Pakāpiens.

Tā ir vistrauslākā līnija –
starp nakti un ūdens gaismu.
Skaties, kā piliens pilienā skrien!

Līmenis – mūžība.
Mirkļis kā starts.
Izšķirošs un vienīgi viens.

Es neticu tam, kas saka:
nekad, nekur un neviens.

Mēs esam visaugstākais pakāpiens.

* * *

Tikai melnbaltā tumsa pie manis nāc!

Kad ceriņa ķekars sārts
kā grafikā – samtaini pelēks vārds.

Visapkārt istabai mēness gaisma.
Citrona šķēlīte glāzē caur ledainu ūdeni viz.
Un mākonis priecīgs, bet samircis –
sarkana neļķe,
ko pa naktīm dāvina kāds.

Tikai melnbaltā tumsā šo ceļu sāc!

Glāze ar ledainu ūdeni.

Bet zini – tikai tad
es reizē esmu priekšmets un vārds.

* * *

Cik mierīgi gliemezis pār kļavlapu slīd!

Ne steigas, ne vārda par nakti un dienu.

Par ceļu un gaitu tik filozofiski
pārlicināts,
viņš izdzer zvaigznes,
iededzina jāņtārpiņus
un mierīgi ieraušas kritušajās lapās.

Ej, gliemezi, lielais dzejniek,
apstājies rudens klusumā!

Pasaki skaistu vārdu
dziļajām kupenām

un atskaņo savā dienasgrāmatā
rudeni ar ziemu!

Es tevi cienu,
es cienu tevi, kaislīgi lēnais
un apdomīgais filozof!

.....
Gliemeža gaita
par gaismu
palēnām top.

* * *

Indīgo zirnekļu lietus
ir perfekts Austrālijas
postmodernisms.

Astoņi
melno atraitņu līķi
uz baltās palodzes
austrumu saulrietā.

Bet vai inde
arī pēc jūsu nāves
ir indīga?

Zilie ziediņi,
rudzupuķītes,
kāds briesmīgs liktenis –

mirstot pārvērsties
par melnajām atraitnēm.

* * *

Kad melnā ūdenī saules sāls –
Nesaki vairs nekad –
dūņās iegrimis trauks ir senaizmirsts un tāls.

Palūk, sudraba ornamentals,
zilie glazūras ziedi.
Uz šķīvja uzzīmēts puīselis
basām kājām aiziet pa zāli.

Nesaki vairs nekad –
tie mīļie cilvēki – aizmirsti, tāli.

Arī dūņās iegrimis trauks
ar pirmajām vizbulītēm plaukst.

Un vismānīgākā ir ilūzija –
reiz bija.

Kad melnā ūdenī skaties
caur saules sāli. . .

* * *

Es nāku
rīta līnijas liekt.

Zemes medainā bite ietriecas tumsā.

Kā sarkanā ķiršu ievārijumā,
lauku pelēkās velvēs atmirdzot,
ar mākonī paceļas saule.

Priedes – zilganās putas,
akmens – melndzidri dūmi.

Un cīrulis zem pēdējām zvaigznēm –
vītola trauklā lapiņa vējā.

Paldies par čiekuru, vāverēn!

Atveries, zirņu pāksts!

Zem pakalna avots vērpj sudraba dziju.

Es esmu nācis
jūsu zeltainās līnijas liekt.

* * *

Dienas un naktis.
Akmeņi balti un melni.

Rudens miklajā zelmenī Visums
kā sarkanu sakņu dzelme.

Un migla – pātaga asa,
kas man manu dzīvību atpakaļ prasa.

Prasa, bet es nevaru sevi dot,
akmeņos baltos un melnos

kaut burtu no vārda iecērtot.

Starp dienu un nakti
mana magone samtaini trīs.

Es nemāku dzīvot bez tevis,
tumsas uzzīmēts
trauslo līniju rīts.

* * *

Nātres zieds, saulei pieskāries.
Paklusām arī nātrē medus riest.
Es neticu: esot kāds nepilnīgs zieds.
Ir tikai cilvēks, kas vēl saulei
Nav pieskāries.

* * *

Decembra putenī kastanis zied.

Uz jaunu pavasari
nekad vairs neceriet.

Koks, izģērbts un nosalis,
jūsu priekšā tik kautri dus.

Tikai sapnī un priekšnojautās
kā asaru lāsēs
raža reiz tevī guls.

Arī tu vari dusēt un gaidīt,
kad mainīsies gadalaiks.

Brūnie un maigie augļi
rudens brūklenēs kaist.

Šodien
tumšais kastanis viegli
caur ziemas miglāju gaist.

Ziemas pasaka –
dzīves brīdis visskaistākais.

Pēc trim apgādā Zvaigzne ABC izdotajiem prozas darbiem *Matildes gadsimts* (romāns saņēmis Egona Līva balvu), *Nenopietni nopietnie TV aizkadri* un *Sapnis par Sargeņģeli* tagad gatavoju izdošanai dzejoļu krājumu ar jaunības dienu dzejoļiem, kam nebiju pieskārusies gadu desmitus. Nevienu jaunu arī netiku uzrakstījusi. Taču notika dīvainas lietas – darba gaitā naktīs pie manis sāka nākt jauni dzejoļi. Citādi. Smagi. Nezinu, no kurienes tie nāca – es tos tikai periosteum. Un te viņi ir – mani nakts viesi.

Maija Migla-Streiča

NAKTS DZEJOĻI

It viss jau ir pateikts... nāc, mīļais, iesim -
lai palagi nopland pret logu, lai ieskrien zinoša nakts manā elpā,
aptverot visu, kas gadās ceļā, sarēķinot, cik baudas mirkli ir bijuši,
un vai tiešām nekas nespēj apturēt celšanos pāri Mirušo upei,
kurai debesu nava, vien sapīti koku zari sedz to, kam ir jābūt par debesu velvi...

Nāc, mīļais, ar mani un nesaki vairs ne vārda. Iesim, kur gaišāks,
uz to pusi, kurā neieskrien sāpes, kurā nepazūd ilgas pēc zaļā, pēc zāles,
kas vairs nesmaržo vīstot, bet izskumst pāragro nāvi pēc asmens cirtieniem asiem...
uz to pusi, kas nepadē pretim ar zibsnī, sagaidot tos, kas pārceļas pāri Lētai.
Pāri. Tik svaigi un smaržojoši pēc ziepēm, pēc ceriņu ziepēm, pēc maijpuķīšu,
pēc bērņības ziepēm, kas uz koka plauktiņa
mazliet mitras un glumas stāvēja vienmēr, lai var paņemt un apgrozīt slapjajās rokās,
lai var izsmaržot maigi tikamo dvesmu, lai var paraudāt blakus smaržīgām ziepēm,
lai var aizvadīt tos, kas aiziet, un tiekties tiem līdz pāri tumši plūstošai Mirušo upei,
uz kuras būdami, atpakaļ skatīties nedrīkst, lai neatgrieztos dzīvajā valstībā atkal...

It viss jau ir pateikts. Nāc, mīļais, iesim... bet velts ir mans lūgums. Skumja ēna slīd garām,
lai es beidzot saprastu to, ka esmu viena, bez mīļotās sirds, bez elpas, ko elpojām kopā,
bez otras dvēseles manī, bez tuvības ciešā loka, kas apskauj kā stīpa, ābelēm pāri ziedot...
Ir mīļotais aizgājis viens un iekāpis laivā, kas vedīs viņu pa upi, pa drausmīgo upi,
kas neplūst, kas nešalko, tumša kas grimusi sevī,
kas neatgriežas un nenāk atpakaļ, zinot,
ka piestātnē gaidu. Bet tā neplūdīs atpakaļ vairs nemūžam.

* * *

Pati nezinot kā, es šonakt pieslēdzos Laukam – lielajam Laukam, kas plešas mums pāri, kurā ir viss – sākot no mazajiem burtiem, līdz datora pelei, kas paklausa rokai, kura vēl nezina, uz kuru pusi to vadīs... man tikai atļauts kustināt peli un pierakstīt naksnīgās domas, kas iešaujas prātā, sēžot basām kājām pie gaismotā ekrāna loga, kas vienmēr gaidošs un mīļi nāk pretī, aicinot dot savas jūtas un domas, visu, kas nāk man no augšas, no Lauka, lai paliktu citā – cietajā diskā, nenošlēpjot nevienu no soļiem, nevienu slepeno elsu, nevienu grēcīgo domu, nevienu ēnu, kas krīt no palagu burzītās kaudzes, kurā vēl tik nesen vijās rokas un kājas, un elkoņi asie slējās no lavandas krāsas krūmiem, lai baudas pārmērībā justu, ka viss ir līdz galam, līdz pēdējai elsai izsmelts, bet vēlme ir vēlreiz, atkal un atkal atkārtot reibuma nakti, kas izcīnīta ne mīlot, bet zinot to pašu, ko bite zin, meklējot zieda saldāko vietu... ejot pretī tam, kas reiz notiks. Lai neaizbēgtu, lai satvertu nakti lavandas palagos maigos, lai savītu rokas ap augumiem baudā... un vārdu pa vārdam Lauks atklājīs visu, kas slepens, kas noslēpts apziņā bijis, nekur es neaizbēgšu, viss ierakstīts ticis. Tikai ritdienu nevaru nolasīt tūlīt, šai mirklī, bet rīt, kad es celšos, kad vīstīšos ārā no sapņa skurbīgās baudas, jau diena būs cita. Es būšu cita, pavisam cita, un viss atkal no gala...

* * *

... slīdu cauri tuneļiem slaidiem, slīdu caur mežu, ķeroties skujās un saknēs, tik saldi slīdu... viegli pārļaižos pāri guļoņiem namu jumtiem, nekur nevienas gaismiņas nava, pati sevi es zaudēju tumsā... kur mana kristāla kurbīte, ak jā, palika Pelnrušķītei, un mana kāzu kleita, ģērba nenotikušās kāzās, sabirza baltās pērlēs uz tumšajiem jumtiem. Kā dusošie varēja neredzēt pērļu lietu un nedzirdēt, kā tās ar smalku skaņu krīt lejā? Cita pasaule mani uzņem ar dīvainām krāsām un vējiem, kad es atkal no kārtējā tuneļa izslīdu ārā, kad es daudzbalšīga, bez skaņas un daudzām kārtām aizeju tālāk, meklējot dzīvi, kas iepriekš bij' vienīgā istā, meklējot cilvēkus savus, meklējot izmisusi... Vai tiešām būs jāpaliek tur, aiz dīvainās paralēles, kur spogulī spokaini atspīd citādas būtnes – it kā tās pašas, bet citas, un sajaukts ir viss, un mana māte ir meita brālim manam, bet mans brālis nav brālis, bet kādai pielaulāts svešais... un gāžas man virsū juceklis dīvains, ko atšķetināt nav man pa spēkam, te viss ir svešāds. Es vairs ne es, bet atraitne kāzu kleitā, kas sabira baltās pērlēs uz naksnīgiem jumtiem, gluži kā nakts dzejoļi mani – bez apstājas nākot.

* * *

Nepieradīsim viens pie otra, neritinies manā auguma līkumā siltajā, un es nekļaušos tuvāk pie tevis, baudot saldo un mierīgo sajūtu, ķerot nenokēramo, zinot, ka mūžīgi tā nekad nebūs... Neko man no tevis vairs nevajag, novāc šīs bailes no tā, ka paņemšu daļu no dvēseles tavas, to daļu, kas atbild par kaisli, par skārienu svelmi, kas dedzinot sadedzina, bet vieno... Man no tevis neko vairs nevajag, notīci tukšumam mūsos, notīci tam, ka gājām kopā vien sekundes daļu, Otra daļa vairs nebūs, ir mūžības mirklis jau projām, izzudis vēlinā saules rietā... Nepieradīšu es pie tevis, nepieradināšu ar vārdiem un maiguma nakts puķes dvesmu, neko man no tevis vairs nevajag, šajā mūžā bez ilgām, bez alkām, bez svelmes izdzīvosim, jo laika tam palicis vairs ir tik maz... tad labāk bez sūpēm...

Esmu piedalījies Literārās Akadēmijas
dzejas meistardarbniecās pie Ronalds Brieža
(2019) un Ingmāras Balodes (2020).

Linda Timane

* * *

tik tramīgs
kā tie meža zvēri kas atstāj pēdas viņa pagalamā
un kalsns kā jasmīna krūms
kad rudenī nometis lapas
viņš ātri aizsvilstas
uzšvirkst kā pērnā zāle tikko tai pielaiž uguni
un sīkst kā koka sakne kas iekrampējusies uz palikšanu

tik pedantisks akurāts rūpīgs
kā paša veidotie malkas krāvumi
kur katra pagale sašķirota pēc garuma un diametra
un spītīgs kā pusaudzis
vien plikas spītības dēļ
vienmēr kustībā skriešanā
pazaudējis laika izjūtu
kura spēlējas sirmajos plānajos matos

tik runātīgs pompozs nevērīgi bezrūpīgs
viņš spēlē galveno lomu
pašiestudētā farsā maskarādē
bet sastindzis apmulsis un kluss
kad viņu apskauj
nekustīgi stāv sakniebtām lūpām
kā mazs nodots nekur neiederīgs bērns

vecāku deportētā mīlestība
kā sarkans ķermis grauž viņu kopš bērnības
līdz pašai serdei
un viņš meklē patvērumu
savā mežā kartupeļu vagās siltumnīcā
pie stiegrainajiem vīnogulājiem
pie krāsainajiem bišu stropiem
bet vakaros mazajā būdiņā kurina krāsni
silda ūdeni
un zaļā metāla bļodā mazgā pa dienu sakrājušos
netīros traukus

rūtainais kreklis sabāzts biksēs
bikses vilnas zeķēs
viņš smaržo pēc mitras zemes
pēc dūmiem
pēc ceptiem kartupeļiem
pēc priežu sveķiem
pēc medus
un mazliet pēc viršiem

mans tētis

* * *

tu lēnām nāc pa putekļainu zemes ceļu
no tumšā un piesmakušā vasaras veikaliņa
grants un akmeņi šņirkst zem taviem gausajiem soļiem
nočīkst zaļie dārza vārtiņi
un ar metālisku skaņu krampīša mēle iekrīt savā vietā
logam priekšā garas izstīdzējušas kāršrozes
bet es redzu kā tu nāc cauri aizziedējušam dārzam
pa pelēko betona flīžu taciņu
garām peonijām rozēm ķeizarkroņiem lupīnēm
lauzto siržu krūmam
ienākusi noliec pilnos iepirkumu tīkliņus
tev ir grūti
elpa tik sēcoši smaga
tu Jāņonkulim saki ka esi atpakaļ
stāsti ka satiki īgno kaimiņieni
veikalā dabūji kondensēto pienu
un nosmej savus aizsmakušos klusinātos smieklus
es gribu tevi pierunāt aiziet līdz Pēterupītei
– nē, cielaviņ, šodien cepsim ābolu pankūkas!
tu noglaudi manu bižaino galvu
un drīz vien jau sajūtu saldo mīklas un eļļas smaržu
un es pamostos
ar sāļu kamolu kaklā
aiz loga klusi līst
lauzto siržu krūms vienos ziedos

* * *

es biju pie tevis maija sākumā
kad sastādīju baltās leduspuķes
piedod
bet vasarā bija par karstu
remontēja sagurušo tiltu
nebija kur novietot mašīnu
bieži sāpēja klibām domām pārblīvētā galva
tagad smeldzīgi līst
es pie tevis aizbraukšu
kad kokiem nobirs neatlaidīgākās lapas
pēc nemierīgas vējainas nakts
agri agri no rīta
kad neviens nav
kad klusums neizbrienams
kad sastingušajām puķēm pāri kraukšķīga lapu kārtā
un mēma migla
un es
ar mazo dzelteno grābeklīti
kā kļavas lapu
līdz ceļiem neredzama
stāvēšu baltās miglas zeķēs
un mēģināšu visu sakārtot
migliņu neaiztikšu
tikai viegli pie pašām saknēm
izlaidīšu grābekli cauri tās mīkstajiem matiem
tikai pusčukstus izstāstīšu kā man iet
lai klusums neizbīstas
lai migla neizkustas
lai baltums neizklīst
līdz pirmajām leduspuķēm

**Auduma vainags ar piekaru. Madonas apriņķa Dzelzavas pagasta Strūgukalna kapsēta.
14. gs. Vilna, bronza, stikls, augstums 5,2 cm, piekara garums 56 cm. LNVMA, A 8308: 20**

Foto: Landa Lagzdīņa

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp

Andra Manfelde

Andra Manfelde ir 19 grāmatu autore. Raksta dzeju, prozu un grāmatas bērniem. Šobrīd strādā pie romāna *Divi avoti*, apkopo dzejoļu krājumu un ilustrē bērnu grāmatu *Parastie piedzīvojumi*.

ROMĀNS *DIVI AVOTI*

fragments

„Viņa ir tāda lēna un maiga. Bet viņas tuvums ir kā ārsta tuvums, kas nomierina un atpūtina.” Tā par savu kolēģi Olgu Avotu vēstulēs 1938. gadā rakstīja Anna Dagda. Olga bijusi arī Annas Sakses skolotāja Lejasciemā. Dēls Alnis Arveds Avots par savu vecāku traģisko dzīves gājumu izdevis grāmatu *Brīve – Nebrīve* (2012). Ivara Aļķa recenzija par šo grāmatu lasāma *Jaunās Gaitas* 269 Nr – https://jaunagaita.net/jg269/JG269_Alkis.htm

Tikai literatūra spēj panākt tik lielu tuvplānu, ka redzams kļūst tas, ko retužējis laiks. Tāpēc, domājot par dažādiem informācijas avotiem, cilvēku vēlmi un varēšanu tos izprast, kā arī par sievietēm XX gs. sākumā, es rakstu šo vēsturisko romānu, iespējams, dokumentālās fikcijas žanrā.

Toreiz, martā, kad lauki jau bija atlaidušies mīksti un uzkalnu pērnā zāle gūlās tiem klāt kā rūpīgi ķemmēti saules mati, tad... smaržoja tā kā ik katru gadu, kad ievilcis pavasara gaisu nāsīs tiec tāds kā negudrs. Un uzmetot skatu zemei, neredzi vis augsnes kārtu, bet tai cauri. Noredzi katru sakni un sēklu, kas, uztūkusi saldās sulas, tiecas no tumsas valstības augšā. Es arī gribētu būt tāda sakne, kas nebaidās melnā un dzenas jelkādam smagumam cauri. Sakne, kas gara un nākotnes acīm vēro tās bites, kas kauslapās sēdīsies barodamās. Bet grūti ir tumsā, smagmē, kad jūti tikai tiecību, bet cita nav nekā. Vēl nezini, vai jel kas izdosies, vai sanāks. Vai vel tam sapnim līdzīga nav tava gara rosīšanās. Un nemiers.

Es mājupceļā dikti nomākta biju. Vairijos tēvam skatīties sejā, it kā tās utes man nevis pakausī, bet pa vaigiem skrietu. Skatījos tik uz saviem melnajiem aiznadžiem, kas bija pilni nevis ar zemi, bet melnu nebrīvi. Un tad vēl uzmetās sniegs. Piepeši no ziemeļpuses

iegriezās tāds rūcenis! Sākumā sniegēlis sijājās kā smalkie milti. Bet kad uzdzinās vējš, svieda sniega adatas vāliem vien. Deguns no aukstuma sāpēja tā, ka, likās nokritis. Es liku dūraiņus vaigiem priekšā, putenis aprāva mani baltu. Tā es lika, sniega sirmiemiem braucu mājās, it kā dzīvi jau nodzīvojuši. Un laikam jau tā izrādījās tiesa. Kāda biju, vairs nepārbraucu. Sirma zirga aste, tēvs sirms, apkārt baltais gaudo, man bail, ka te paliksīm. Pie katra mazākā paugura aizvelk ceļu vienā mirklī. Labi, ka pie pašām mājām. Vēl diena nebija iegājusi vakarā, bet sniega vētra pasteidzinājusi tumsas iestāšanos.

Tēvs mina sniegā ceļu, lai es varētu aiz viņa uz priekšu tikt. Durvis bija no visa spēka ar abām rokām jārauj vaļā. Un tad arī... Tikai iespraukties ar sāniem, jo ieiet mājā jau nebija iespējams. It kā aiz tām durvīm mūs gaidītu nevis sprakšķošas krāsnes, bet drūmais mātes gars – dusmas un vilšanās. Slēpos aiz tēva muguras no mātes puteņa valodas. Bet viņa neko neteica. Vismaz skaļi ne. Un tā salātā domu viļņošanās mani tik nosalušu vairs nemaz nemācēja skart. Lai. Lai sūta man savus aukstos pārmetumus. Es esmu šeit. Tēvs iestājies par mani, aizrunājis un pārvedis. Lai es sarkana vai sāra, lai utaina, lai kāda, es mājās.

Kā nemaņā sastrēbos virumu, pakritu guļvietā. Rīts cēlās ar pavasara gaismu, lielu klusumu, vējš likās kā miris, tik kluss bija. Logs, kas vakara putenī bija pavisam ciet aizausts,

nu kusa ar lielu joni. Mājinieki bija izskrējuši rosībā, man kā slimai ļaudami gulēt cik lien. Klusums Nāzupos pavisam neierasta parādība. Es skatījos logā, apžilbusi, kā izdedzināta. Dzirdēju savas sirds pukstēšanu, tēva pulksteņa sitienus un pavasara pakšķēšanu, kas kupenas taisīja čaganākas ar katru minūti. Arī pašai no deguna pilēja, notraucu tāpat ar delmu gar brunčiem un uznāca smiekli. Es dzīva, dzīva... Un logā skatīdamās pavisam nepārprotami redzēju – lūk, guļ mana jaunā, spoži baltā dzīves lapa.

Tikai pirmais burts manā jaunajā dzīves drukā ilgi kavējās... Darbos iedama es nobēdzināju laiku, it kā tīši gribēdama zaudēt sevi. Jo es nezināju, kur man iet, ko darīt. Par skaļu būtu sacīt, ka es nezināju, ko gribu. Zināt jau zināju... Bet man bija bailes. Ja es būšu izglītota lasītāja, vai es varēšu taisnības ideju uguni savos nodomos apturēt? Vai tas tomēr celsies ar ugunsgrēka sparū, līdz pati palikšu zaudētājos? Vai es neiedegšos par šķiru cīņu, kas visiem nabagiem dos taisnīgu maizi tā, ka atņemšu čaklam un atdošu slinkam? Vai netiekšos uz modernās sievietes tēlu? Nē, ne jau īsu frizūru man vajag, ne jau vīrieša kārtas ģērbi, bet domas un varēšanas brīvību... Vai tās manas idejas un ideāli neievedīs pārspilējumā? Kā tas noticis ne ar vienu vien pilsoni un kundzeni... Šādi izvēlēts taisnais ceļš var izrādīties staigns un bīstams. Lai arī viss taisni un aizgrābtīgi skanēja, tomēr labie vārdi mēdza novest pie ne tik labiem darbiem. Un varbūt tām runām, kas nāca no austrumu puses, bija savs pamats. Ka tie sarkanie karogi esot piesūcinātai asinīm. Es nezināju. Es tikai jutu. Prāts netika līdzī jutoņai, kas pamazām manas sarkanās ideju puķes balināja maigāki sārtas. Es zināju, ko vēlos, bet ar kādiem vārdiem man rakstīt savas jaunās dzīves lappuses? Ar kādu vārdu sākt. „Prom” ir par maz, vajag vismaz „uz kuriem”.

Paskatījos vēlreiz logā un man uznāca smiekli. Pašai par sevi un cilvēku iedabu. Cilvēks kā gliemezis nes savu pasauli līdzī un jebkurā mirklī var aizceļot laikiem un reālās dzīves apstākļiem pāri. Lūk, pat tagad, vasaras karstumā, sajūst puteņa drebuli uz ādas. Cik jocīga būtne cilvēks... Cik mainīga un vienlaikus dižena viņa daba! Skatījos laukā. Nu jau brīva no atmiņām. Iedēstīta šeit un tagad. Daudz neatšķirdamās no mātes jorģiņu poda uz palodzes.

Pagalms izklāts kā tumšzaļiem deķiem. Niknai saulei dzijas ēnas. Ābeles, kuru cekulos jau bija labi saskatāmi zaļie, sūrie augļi, kopā ar kupli sazaļojošiem krūmiem deva smagnējas ēnas. Zem ceriņkrūma vistu izkārpītā iedobē iegūlies, smagi elsa suns. Klukstes nemaz netrenkdams prom kā citkārt, jo nolēkšotie gadi un karstums bija atņēmuši viņa aizrautību. Arī man tiktos nogulties suņam blakus un skatīties savos prāta zibšņojumos kā kino žurnālā. Tad mani līdzšinējie dzīves notikumi ņirbētu bez skaņas, saraustīti, melnbalti... tālumtāli. It kā ne mani. Ne man... Jā, par ko vērts sāpēt? Par to, ka mani nesenie dedzības karogi nu tumšas norīti? Un es pati kā velna riklē nosprūdis kumoss.

Atjēdzos no savas nomoda sapņošanas un sparīgi ķeros pie jāņogām. Malstot un meklējot kādu ogu asti, atradu tik pāris! Un vienu blakti... Nu būs Rīgas Alvīne pasargāta... Nē, drīzāk jau māte – pasargāta no neizdošanās. Viņai jau būs gana, ja tā neizdošanās manā personā sēdēs ar viesiem pie viena galda, kur nu vēl, ja smaltstītos ciemiņās šķīvī. Tomēr labi, ka rīdzinieci atbrauks. Dabūšu zināt, kā tagad cilvēkiem galvaspilsētā sokas. Vai bēgļi saformēti pa mājām, vai daudzmad pietiek maizes. Daudz. Maz. Tās jau nekad nepietiek. Plēšas cilvēki dēļ kumosa naskāk par suņiem. Un neredz, ka pirmā ir garīga trūcība. To es pa klusam mēģinu piepildīt. Novakaros un retajos atelpas brīžos nolienu pie petrolejas lampas un lasu. It kā tiem pasaules stāstiem, kas grāmatās, būtu vajadzīgi atkārtājami un atkārtājumi. It kā to pasaules dzīvi ar savām jaudām un šaubām varētu arī aizmirst un vairs neizprast. Bet kad aizveru daiļliteratūras rakstus, mierīgāk tomēr nekļūst. Pamošas ilgas kā gājputnes un prātam aicina. Tā es te cikstos. Ar jāņogām, kartupeļiem, burtiem, kas reizumis lēkā pa lapusēm un negrib vairs pat vārdos, kur nu vēl idejās saistīties. Un vēl ar mātes tuvumu.

Būs jāņem grozs un jāiet pēc rāceņiem lejā. Pirms māte vēl klāt ar savu izrikošanu. Ka tik pate jau nebūs pagrabā novandījusies ar visu savu stīvo gūžu. Un tad es dabūšu dzirdēt par savu lēnību. Vai tad viņai pieder kāds slepenais mērs priekš otra cilvēka mērīšanas? Vai viņai ir Dieva tā Kunga zināšana, kā katram kustēt, kā darīt, neņemot vērā ne individa cilvēcisko dabu, ne raksturu... Rīko un plosās, bet pat tādām, kas izglītības nav guvis, ne-

jauši dārzā acis iemetot, top skaidrs, ka katra puķīte citādīga. Viena ar dzeloņiem, cita atkal tik mīkstiņa, ka to noknābā vistas. Un tad nu katram ziedam nolikts saskaņā ar tās raksturu ziedēt. Necels tak pienenes vāzē, ja tam nolūkam audzētas rozes.

* * *

„Oī, modei tagadīņ pavisam savāda, var teikt, izkrāšļota seja...”

Tante Alvīne it kā negribot, bet šķiet, ka gaidīdama, kad nu varēs savu sirdi no novērojumiem atvieglot, uzsāk savu stāstāmo.

„Nu tad es nāku no Ģertrūdes, pašā svētdienas rītā, jau iet uz pusdienlaiku, ielas patukšas, kā jau pie svētdienas, es pate pilna svētību, labo nodomu... Nu kā jau tas nākas. Bet...” Tante Alvīna ievēl elpu, uzdzer malku sārtā ķīseļa, kas, gods, kam gods, nav ne par biezu, ne skābu, spirdzinošs un gārds tieši laikā, un turpina. „Tad nu eju... Un padomā ko! Svētdienas rītā man pretī virzās divi meitīti. Tas, ka mati bubiņgalvā, tas jau nebūtu vēl nekas. Bet svārkī! Nepārspīlēju... Nu knapi, knapi sniedzās līdz celim. Galvā matrožu cepures. Un tas trakākais, ko es paspēju saskatīt – vienai uz lentas uzrakstīts – Venera!”

Māte piepūš vaigus tādā kā nicinājumā. Mazais Jānis ķīķina, māte šim uzšauj pa pakausi, Alvīna jau grib turpināt, te tēvs parausta plecus un ceļas no galda. Tik nosaka, ka laikrakstā esot teikts, ka pie vainas jau nav jaunie sievieši, bet pati Kara mistērija. Un ko no upuriem lai prasot.

„Kamēr viens upuris strādā muguru neatliecis, cits krāšļo lūpas? Tu, Jāni, esi par mīkstu šai ziņā. Tur to lietu vajag ņemt stingrāki!” Alvīne ir nelokāma. Kā uzēdusies turpināt runāt un runāt, ka vajagot ieviest noteikumus, kādā vīzē un ģērbā drīkst pa ielām slaistīties un kādā ne. Jo vai nav liekulīgi... Pludmalē taču pliku cilvēku neredzēsi! Vēl nesēn bija jāslēpjas peldu būdās un peldēšanas korsetes sievietes žmiedza nost kā tādās siekstas. Bet te... spindzeles ar krāšļotām lūpām daudz cietušiem godīgiem pilsoņiem gaisu maitā. Alvīne vēlreiz iemalko ķīseli, bet tēvs paziņo, ka jāiet pie darbiem, un ar skāļāku blīkšķi kā citām reizēm aizrauj durvis. Bet Alvīne, nocietusies no piespiedu klusēšanas, tik turpina.

„Es nemaz nebrīnos! Nav man pat nekādu šaubu, ka tās preilenes taisnā ceļā uz kādu

naktslokālu vai gar ostu, kur uz tādām būtu krišana. Nav nekāds brīnums, nešaubos, ka gan jau papirosi somiņās blakus tukšam makam!”

Nosodišana ar saldo ēdienu labi iet kopā. Māte pavisam piemirsusi par darbiem, un kā nu ne – katru dienu jau nedabū ko tādu dzirdēt. Alvīne vēl izsecina, ka Rīga dēļ tā velna kara kļuvusi par īstu netikumumu zaņķi, ka labam cilvēkam vairs nav kur glābties. Karavīram jau karavīra krusts, bet tām... Tām... Eņģeļu taisītājām! Māte šo neizprot. Alvīne zīmīgi nočukst, ka vēlāk zem četrām visu kārtīgāk nostāstīšot. Es vēl gribu izprasīt, kā ar darbiem, bet negribas mātes tirādi par sodomgomor uzklaut. Paņemu traukus un nozūdu ķēķī. Rīgā esmu vien pāris reizes bijusi. Un tad arī – karstā laikā, kad putekļi no bruģa uzden nelabumu un drudzi. Man patīk lauki. Mani nomāc lauki. Lejasciemā taisot vaļā skolu. Un tur... Skolotājas vajadzīgas. Es nezīnu, vai to gribu, bet to, ka līdz rudenim jātiek projām no mātes un darba gūsta, tas skaidrs.

„Olga!” sauc māte. Bet es izliekos nedzirdam un aizeju gar mājas stūri uz meža pusi it kā mani tur kāds gaidītu. Piemēram, smilgas. Elēģiskā noskaņa pašā meža ielokā. Tur tālāk zied naktsvijoles, bet tās par trauslu acu skatam. Meža smilgas var samānīt tikai pēc smaržas. Tā arī man liekas, ka kaut kas ir sācies. Tāds kā ceļš. Un, noiedama mājās, es jau skaitu dienas līdz rudenim. Kad varēšu dzīvot telpās starp grāmatām un rokrakstiem.

* * *

Skolotājs Avots iecelts par galveno skolas pārzīni. Man viņš nemaz netīk. Tāds kā nīgrs, skatās uz mani asi. It kā ar duramada tām gribēdams mani kā tādu retu vaboli piespraust pie sienas. Gan jau viņam nostāstīts par manu sakarnieces pagātni. Tad nu viltnieks mēdz mani aplinkus iztaujāt par dzīves uzskatiem, tēzēm... Laikam gaida, ka izplāpāšos par komunistiskiem ideāliem. Bet vēlīgi cenšas, jo man to nav! Esmu pārdomu pilna par grāmatās, arī uzsaukumos un partiju programmās izlasīto, mēģīnu salāgot ar pašas piedzīvoto un redzēto. Cenšos nesekot baumām un cilvēku baiļu pārspīlējumiem, it sevišķi par padomju Krieviju, kur komunisti no avīm esot pārtaisījušies vilku kažokos. Tikai strādnieku šķīrai esot tiesības, turpretī

pārējie tiekot nīdēti un pat līdz galam iznīdēti. Bet vai tam visam var ticēt? Cilvēku mēles ir uguns, kas aizdedzina mežus. Vēl nav zalves noklusušas, vēl kritušo miesas nav satrudējušas, bet runas jau kairina cilvēku prātus, uz jaunām degšanām un asiņu izliešanām aicinot. Tālab es labprātīgāk veldzējos daļlīteratūras grāmatās, nevis pamfletos un uzsaucumos. Tas, ka man rūp cilvēki, viņu likteņi un sociālais pagrimuma stāvoklis... Par to man nav ko kaunēties, un liekas, ka manam priekšniekam tāpat.

Priekšnieks! Pāris gadus jaunāks! Esmu paslepen iepzinusies ar viņa dzimšanas datumiem. Jo liela daļa darba nesastāv viss no bērnu skološanas, bet no papīru aizpildīšanas. Darba mums skolā ļoti daudz, ne tikai ar bērniem, bet papīru formēšanu. Jāizprot arī mācību programma. Esmu iecelta par literatūras skolotāju. Krievu valodas pasniedzējas vieta esot aizņemta, lai gan es būtu piekritusi arī to! Trīs gadi, ko pavadīju Taganrogas ģimnāzijā starp krieviem dzīvojot, mani ir izskolojuši uz urrā. Bet varbūt skolmeistars Avots mani negrib kā bijušo sakarnieci krievu valodai tuvumā laist? Tas nu gan būtu naivi... Es jau pašā pirmajā iepazīšanās reizē pavēstīju, ka sociālismā esmu vilusies un vairāk man domas piesietas pie pašu valsts izveidošanas un nosargāšanas.

Avots pats ir dedzīgs nacionālists. Un es viņam pat varētu piekrist, ja ne viņa asā runas maniere. Arī pievilcīgs nav nemaz! Īpatnējs... Garš, pat kalsns, priekš virieša pašauriem pleciem, garām kājām. Vienmēr steidzas, vienmēr kustībā... Avotu jau iztālēm var pamaniēt, kad pa Rīgas ielu ar papīru mapi vienā rokā, papirosu otrā, steidzas uz skolu vai valdības namu birokrātiju kārtot. Kad viņš tā ātri iet, savas garās kājas sparīgi likdams un rokas mazliet mētādams, man viņš atgādina zirnekli. Garkājētīņu... Tā es viņu klusībā esmu iesaukusi, it sevišķi, ja viņš mani ir nokaitinājis. Un tas viņam izdodas bieži. Nez... Tīši vai netīši? Pēdīgajā reizē es piesarkusi un nikna tā arī pavēstīju, sak, Avota kungs, ka lai arī mūsu prāta novirzes nesaskan, tomēr esam šeit, zem vienas skolas jumta nolikti, nevis lai plēstos vai kašķētos, bet lai jaunajā paaudzē iedegtu zinību liesmas! Uz to viņš man piekrita, un tā saruna, jeb drīzāk, saķeršanās beidzās. Jā, līdz nākamajai reizei... Al-laž atrod ko piesieties, izzobot ar nīgru glanci, bet nu – esmu viņa padotā un tik tiešām

priecīga, ka uz Nāzupiem gada laikā tik pāris reizes sanācis braukt. Tad arī – uz dažām dienām. Pirmajā reizē uz Ziemassvētku cepešiem, otrajā – pavisam nesen, tēvs bija sasirdzis, sabijos, vai neaizies uz ļaunu galu... Bet tēvs līdz ar sniega kušanu piecēlās no slimības gultas, it kā pavasaris viņa kaulos kā bērzā būtu ielējis jaunas, spēcīgas sulas. Krekšķot gan vēl tagad. To man pavēstīja māte, kas bija izrāvusies no darbiem uz Lejasciemu pirkumos.

„Un tad vēl man jāizdod nauda un jāpērk tie velna papirosi! Pats vēl kāšē, reizēm ar krēpuļiem, es saku, lai beidz to smirdoņu kūpināt, vaj no tādas elles smakas varot būt kas labs, bet šis man atsaka, ka vēl nesenis mediķi karavīriem ieteikuši uzpīpot, lai nervus remdinātu. Kādi nervi zemniekam! Tie nervi izdomāti Rīgas mamzelēm naudas izdošanai... Cilvēki jau pavisam satrakuši... Ne vairs darbos rod mieru, bet dūņu vannās un visādās murgu uzpariktēs vella dūmus vilkdami! Bet tas tik krekšķ un krekšķ, un vēl pieprasa papirosus!”

Es par papirosu noderīgumu neesmu informēta, bet to, ka nervi būtu nomierināmi blakus mātei, kas ar savām rūpju tirādēm un patstāvīgo skraidīšanu uzveļ tuviniekiem smagumu nastu kodīgāku par papirosu dūmiem, par to gan esmu pilnīgi droša, tāpēc piemelojos mātei, ka papirosi esot labi un pat veselīgi, jo redz, dabā jau arī tā iekārtots – vēmeles rūgtas, bet derīgas... Māte man diezko netic, bet papirosus nopērk gan, viņai no tēva ja ne bailes, tad vismaz cienība.

Avots arī pīpo vienā pīpošanā, piedāvā man. Kā aizmirdams iepriekšējo reizi, kad atteicu, ka nepīpoju un nemaz arī netaisos. Kūpina vienu, otru... It kā tā kūpināšana palīdzētu darba spējām. It kā papiroša oglīte turētos deglī, kas iekustina motoru. Tagad arī, iekrekšķas, palūr uz manu pusi, aizkūpina un tad kā pārdomādams man ko teikt, ko sacīt, pievēršas papīru kaudzei, kas izkārtota pa visu galdu biezā klājenā. Tā ka pat rakstāmmašīnai, tintnīcai un pelnu traukam knapi vietas.

Rokas gan viņam skaistas. Nevis rokas, drīzāk instrumenti. Tādas diriģenta vai komponista rokas, ar kurām viņš dzīvi kārtot. It kā uz galda tam sakrautas nevis veidlapas, bet partitūras. Tikai pie rakstāmmašīnas ilgāk sēdot, sāk to vienu roku purināt. Esot

sašauts Brīvības cīņās. Ir rokā, ir kājā. Rokā pat divreiz, vienā un tai pašā, tikai citos laikos. Tāpēc no dienesta brīvs un par skolmeistaru iecelts. To man visu skolotāja Zelma nostāstīja, pats jau neko. Bet palīdzēt sauc.

„Nu, Olgas jaunkundz? Esat gatava iesaistīties?”

Kas man cits atliek, pamāju piekrītoši.

„Tad sēstieties manā vietā! Te nu būs jānoraksta ziņas par Lejas miesta skolniekiem un skolotājiem. Jāsūta uz ministriju. Tātad, redziet...”

Un Avots, pablenzis ar savu kodīgo skatienu, ko nedaudz mīkstina apaļās acenes, sāk diktēt. It kā es pati neko nejēgtu no pierakstiem, bet lai jau iet! Gan jau pašam apniks un aizskries nākamajos steidzamības darbos.

„Tātad... Šajā mācību gadā no 1920 līdz 1921, pirmās un otrās sagatavošanas klasēs kopā saskaitīti 72 skolēni, no tiem 37 zēni un 34 meitenes.”

„Vai tomēr meitenes neiznāk 35?”

Avots ātri pārrēķina un mazliet īgni piekrīt. „Tad turpinām. Veselības raksturojums...” Avots nopūšas un mani tas pāsteidz. Viņš man bija izlicies tāds kā... Nu, teiksim, ass, nejūtīgs. Var jau saprast... Kas nāvi redzējis un citam nāves durvis vēris, tam vēl ilgi dvēsele kā ieslodzīta bruņu žņaugos un jūtināšanai nav ne laika, ne intereses. Cilvēks pats karā ir ierocis. Plinte, ložmetējs... Te nopūšos es. Avots paskatās uz mani un nu man viņa skatiens vairs neliekas kā lode, bet... Gandrīz vai maigs.

„Nu, ar šo ir slikti. Ar šo raksturojumu. Tā jau iznāk... Nepietiekams uzturs, daži bērni no bēgļiem... Bet nu rakstīsim!” Avots pārskata piezīmes un sāk diktēt. „Tātad no visiem 72 skolniekiem tuvredzīgi ir 11, ar dzirdes traucējumiem 12, mazasinība konstatēta desmit, bet skrofuloze pieciem... Pag, kas man te...”

„Kas ir skrofuloze?” Es pārjautāju un tūlīt pat nožēloju, jo negribas Avotam rādīties par muļķi.

„Eh, Olgas jaunkundz! Skrofuli ir dziedzeru slimība! Rodas no tuberkulozes bacīļiem... Varbūt būsi pamanījusi bērniem izsitumus, tad lūk...” Avots teikumu nepabeidz, jo, at-

kal ieskatījies papīros, kaut ko apsver, rēķina...

Jā, tiesa, esmu pamanījusi dažiem sarkanus laukumus uz sejas, kakla.

„Bet esiet mierīga! Izolēt nav nepieciešamības. Šī kaite nav lipīga. Tad nu rakstiet tālāk! Mugurkaula bojājumi vienam, bet kākslis piecpadsmīt, valodas traucējumi konstatēti diviem skolēniem, nervozitāte vienam...”

Es mazliet kā iesmejos. Kā tad to nervozitāti var izmērīt? Man šķiet, ka nervozi mēs te esam lielākā daļa. Vismaz es pati tāda un manu priekšnieku, skolmeistaru Avotu, arī par mierīgu nenosauksi.

„Jums komentāri?” Avota balss izskan auksti un mazliet īgni.

„Nē, nē... Viss kārtībā, varam turpināt.”

Avots steidzīgi lasa no saviem pierakstiem, kā ātrāk gribēdams šo sarunu izbeigt. „Sirdskaites ir trijiem, krampji vienam. Jaunajā celledē atzīmējiet, ka nesekmīgi vācu un krievu valodā bijuši seši skolēni. Bet matemātikā viena meitene.”

„Vai Anna?”

„Jūs domājat Saksi?”

„Jā.”

„Nē, viņai viss sekmīgs. Zems novērtējums, bet ir. Literatūrā jau viņa jums spoži?”

„Jā, tā ir. Meitenei interesē, pati tāda dedzīga, domrakstus labi raksta. Šobrīd literārisķajā pulciņā veidojam paši savu žurnālu. Ar karstiem strīdiem esam tikuši arī pie nosaukuma. Bija mums dažādas versijas, bet palikām pie 'Pirmajiem stariem'.”

„Labi, labi...” Avots izklaidīgi nosaka un dažas no lapām jau ielocījis mapē, taisās laukā pa druvīm. „Tik pieskatiet, lai tie pirmie stari nav sarkani!” □

Kristīne Jučkoviča

Esmu Kristīne Jučkoviča, prozas gudrības šobrīd mācos Literārajā Akadēmijā pie Daces Vīgantes, dzejas - pie Katrīnas Rudzītes un Ronalda Brieža. Tikko esmu beigusi arī Liepājas universitātes Rakstniecības studiju maģistrantūru.

MĀSAS VIEGLĀ DZĪVE

„Ko tu te dari, ko cel troksni?” Benita iekliedzas, kā ieraudzījusi spoku. Viņa ir pamodusies no kaimiņu suņu rejām un elektriskā zvana, kas ievilkts pagājušajā nedēļā. Ir pusčetri no rīta, gaisma tik tikko svīdusi, bet Benitas nedaudz vecākā māsa Klāra stāv pie ieejas vārtiņiem pagalam spocīgā paskatā. Lai gan ir jau vēls pavasaris, mātai mugurā ziemas jaka, bet ap galvu apsietā krāšņā lente ar pušķi – gluži kā dāvanai. Benita noskurinās. Otra māsa, Ligita jau bija stāstījusi, ka ar Klāru nav labi, tomēr, ka lietas ir tik nopietnas, Benita uz savas ādas izbauda pirmoreiz. Klāra mulķīgi smaida un skatās uz Benitu naivā sirsnībā.

„Es atnācu!” Klāra priecīgi saka.

„Redzu. Vai tu zini, ka rīt, tas ir šodien, ir tirgus diena? Pēc pusstundas man būtu jāceļas un jāvikšas.”

„Iedosi man tēju ar cukuriņu? Es nācu cauri visai pilsētai un esmu nokususi.”

Benita nopūšas, atbultē vārtiņus un negribīgi ielaiž Klāru.

„Tu tikai klusi! Meitēni vēl guļ. Vienas tējas garumā, tad man jādarās.”

Klāra priecīgi pamāj, un, kamēr iet, uz piemītā zemes celiņa nomet gan jaku, gan krāšņo galvas apsēju. Benita tos uzlasa, apsteidz Klāru, pēc iespējas klusāk atver durvis un ielaiž māsu.

„Psst!” Benita izteismīgi pieliek pirkstu pie lūpām un nošņācas. To redzot un dzirdot Klāras sejā atvīd gandrīz vai bērna prieks, un viņa atkārti māsu izteikto „psst” tādā pašā izteismē. Tikmēr Benita cieši paņem māsu aiz elkoņa, cauri vienas, taču spožas spalvzdes apspīdētajam priekšnamam bīda viņu

uz krēslaino virtuvi turpat pirmajā stāvā, nevēriģi nomezdama Klāras lietas uz soliņa priekšnamā, bet pašu naktsmiera traucētāju apsēdinot uz trijkāju ķebliša pie virtuves galda, kas aplāts ar nedaudz padilušu puķainu vaskadrānu.

„Nu, Klāra! Nepamodini meitēnus. Te tev būs krūze,” Benita kustas naigi un, cik klusi vien var, noliek negaidītajai viesīņai priekšā trauku. Pati aizdedzina gāzes degli plītij un, ielējusi no krāna tējkannā ūdeni, uzliek to uz plīts riņķa. Tāpat jau bija jāceļas visai drīz.

„Kas notika? Vai kas atgadījās?” Benita prasa, apsēdusies pretī Klārai.

„Es nevarēju aizmigt. Domāju, meklēju, kur palikuši Zintis un Aleksis, nevarēju atrast nekur. Tad nu izdomāju, ka noiešu pie tevis. Varbūt pie tevis ir, varbūt tu zini, kur šie. Ja Ligita nebūtu tai Rigā tagad, pie viņas arī aizietu lūkot.”

„Tu zini, ka no tavām mājām līdz manim ir visi astoņi kilometri, Klāra? Jāiet apkārt ezeram, garām kapiem, cauri visai pilsētai!” Benita saka viegli dusmīgā balsī, taču tad viņas uzmanību novērš šņācošā tējkanna, kas sāk viegli svilpt, bet svilpiens dziras pieņemties spēkā. Benita ar vienu roku strauji nogriež gāzi, ar otru spēji paceļ tējkannu – tā vien šķiet, ka visa pasaule sazvērējusies un grib pamodināt viņas guļošās mazmeitas, meitēnus, kuriem uz skolu jāceļas vien pēc pāris stundām.

„Nu ja! Tā es arī gāju – ielūkojos visās ezer-
malas mājās – pie Lāčpurniem nebija,
Upeslejās – ne tik, tur pavisam tukšs, pie
Augustinovičiem aprunājos ar suni. Lai āt-
rāk, es izgāju Kalna kapiem cauri, gar aku un
lielo krustu, tad leļpus uz pilsētu, un atkal
kalnup līdz smukajām dobēm, pamāju pilsē-
tas priekšniekiem, un tad pa taisno pie te-
vis.”

Benita nežēlojot ielej Klāras krūzē tējas uz-
lējumu, tad pievieno ūdeni un paceļ acis uz
māsu: „Klāra! Kāpēc!”

„Nu, kā, lai sameklētu Aleksi un Zinti, manus
puikiņas!” Klāra samirkšķina acis, un pa vai-
giem notek divas asaru tērcītes.

Benita pastumj uz Klāras pusi gaišzilu stik-
la cukurtrauku. Māsa noslauka asaras pie-
durknē, ieber krūzē divas tējkarotes cukura
ar kaudzi un tūdaļ sāk skaļi maisīt.

„Tagad tā, Klāra. Dzer un klausies! Kad tu iz-
dzersi tēju, kātosi uz savām mājām – man
nav ne laika, ne iespējas tevi vest atpakaļ
– tirgus gaida, un vēl jāpaspēj mazmeitām
brokastu uzriktēt. Par saviem puikiņām ne-
uztraucies, tie abi jau sen tajos pašos Kalna
kapos guļ mierā – pareizi jau vien gāji,”
Benita pati sev izklausās skarba, bet citādi
nеспēj – tad jau šodien būtu jāmet viss pie
malas un jāsāk auklētis ar māsu.

„Un vēl – es tūdaļ piezvanīšu Agitai, tavai
meitai, lai viņa vēlāk pārbauda, vai esi galā
– tas ir vienīgais, ko es tavā labā varu darīt,”
Benita jau mīkstākā balsī piebilst.

Klāra dzer tēju, nedaudz ieņņukstas, bet tad
pasmaida: „Agitai, jā, Agitiņai!”

* * *

Klārai – viņai vienmēr viss bija viegli. Viegls
dejas solis, skaista dziedamā balss, viegli vi-
jīgi mati, ierudi, nevis cieti, taisni un tum-
ši kā citām māsām. Kamēr Benita, Ligita un
Helēne strādāja nepagurušas – uz lauka vai
kādus rokdarbus, Klārai neveicās tik raiti, tā-
pēc māte, to redzēdama un viņu žēlodama,
reizumis atļāva iet pie vieglākiem virtuves
darbiem, lika uzslaucīt vai uzmazgāt grīdas,
kamēr māsām šādas atlaides vis nedeļa. Arī
skolas darbi Klārai nepatika un nepadevās,
bet par to tāpat neviens neuztraucās.

„Kas man vienai, bez vīra palikušai līdzēs, ja
ne pašas meitas,” māte mēdza sacīt. Neviena
nekurnēja un arī Klāru neniecināja – drīzāk

žēloja, ka darba tikums piedzimstot nav ti-
cis iedalīts.

Kad pienāca laiks cerēties un dabūties, pir-
mā pie krietna vīra izgāja vecākā – Helēne,
Benita un Ligita apprecējās teju reizē, tikai
Klāra, plivinādama vecozā katūna kleitiņu,
ko māte uzšūdināja no sava jaunībasdienu
tērpa, atraidīja vienu precinieku pēc cita –
vienam uzvārds neģeldēja, citam pārāk apaļi
vaigi, vēl cits šķībi vilka meldiņu.

Pa prātam bija vienīgi straujais Edvards – pēc
tā Klāra bija gluži kā sadegusi. Māte vaidēja
vien, bet neiebilda, ka Edvards Klāru apprec,
jo jau bija manījusi, ka meitas auguma ap-
rises mainījušās. Puisis bija no ciemata pie
ezera pilsētas malā un solījies Klārai uzcelt
tur mazu namiņu. Tā tas arī notika – Klāra
ar bērnu zem sirds vispirms stāpīja dēļus un
akmeņus, palīdzot vīram būvē, tad iekārto-
ja mazumiņu, kas nepieciešams, lai namiņā
apmestos. Māsas apciemoja Klāru un brīnī-
jās par viņas prieku un vieglumu mazajā bū-
diņā ezera krastā, dzīvojot kopā ar straujo
Edvardu.

Kādu rītu, īsi pirms bērna dzimšanas mātai
Ligitai ciemojoties namiņā, Klāra izstāstīja
noredzēto sapni – bālsis tajā bija uzstājušas,
ka bērns jāsauc tādā vārdā, kādu kalendārs
vēstīs piedzimšanas dienā, citādi tas ņemšot
nelabu galu. Māsas izbijās, Ligita promejot
piekodināja Klārai tā arī darīt, taču liels bija
viņas izbrīns, kad, saņemot ziņu par puisē-
na dzimšanu Konstantīna dienā, viņš tomēr
tika nosaukts par Zinti. Drīz vien no aizeze-
ra namiņa pienāca arī cita ziņa, par puisēna
nāvi – viņu guldīja ģimenes kapavietā Kalna
kapos, Edvards sāka dzert, bet Klāra ne reizi
vien tika redzēta klīstam gar ezermalu.

* * *

„Halo, vai tu dzirdi ar’, Ligit, man tev kas jā-
pastāsta!” pēc darba cēliena piesēdusi pol-
sterētā virtuves krēslā ar atzveltni, Benita,
beidzot saņņvījusi jaunāko māsu, tur pie
auss klausuli tā, ka spirālveida vads izstiepijs
gluži taisns un uzkāries uz stenderes starp
virtuvi un koridoru.

„Nu, Benit, kas nu,” Ligita jūt māsas balsī
satraukumu – tas dzirdams pat pa telefonu
un pielīp, tāpēc viņa nervozi sāk knikšķināt
pirkstus.

„Ar Klāru nemaz vairs nav labi, nemaz!”

„Ko tu saki!” Ligita izbrīnā saceļ uzacis.

„Nu ja! Bija pie manis pusčetros no rīta – izgājušajā piektdienā!”

„Pusčetros! Saki vienam cilvēkam!” Ligita noelšas vien.

„Mhm, meklēja, kur Zintis un Aleksis, cauri kapiem pa nakti gājusi, gar ezeru vazājusies, labi, ka neiešļūca, tur glumš tas krasts!” Benitas balss kļūst arvien augstāka un augstāka.

„Vāj dieniņ, vai. Tur jau tāls gabals ejams!” Ligita atspiežas pret sienu. Skaidrs, ka saruna nebūs īsa.

„Es tak saku, trakums, kas trakums!”

„Kaut kas i' jādara! Agitai padevi ziņu?”

„Kā tad bez tā! Agita teicās meklēt vājinieku namu. Šitā nav vairs turams. Nevienš tak kļāt nevar izsēdēt,” Benita nopūšas.

“Bet ko tad tu saki, viš' meklēja? Aleksi un Zinti? Tie tak sen jau kapos gul, tāpat kā tas trakais Edvards, ko dzērumā traktors nobrauca!”

„Jā, nu es jau teicu Agitai, ka prātiņš galīgi sašķobījies tai mūsu māsiņai – bet ko tad var gribēt – gadi, vīrs dzērājs bija, kāvās, bērņuki ar' pagalam. Nevienam šitādu brūķi nenovēlu. Jaunībā likās – Klārai – kas viņam nekaiš! Ne prot strādāt, ne īsti vajag, tik plivinās pa dzīvi dancodams, dziedādams, a te – šitā!” Benita gari novelk.

* * *

Klāra sēdēja pie spoguļa un ķemmēja savus rudos, vijīgos matus. No Zinta nāves viņa bija attapusies. Tā pašai šķita – vairs tik ļoti negribējās katru mīļu brīdi sēdēt pie viņa kapa. Edvards uz brīdi bija pārstājis ņemt sīvo uz krūts, šķita, ka mazajā namiņā ezera krastā atgriezies miers. Paradumu – katru vakaru pastaigāties gar ezeru – Klāra gan nebija atmetusi. Nekādas dobes mājas priekšā viņa nebija iekārtojusi, tikai regulāri ar grābekli nogrābusi pieezera joslu gar namiņu, izplēsusi niedres un citus krasta augus tā, lai ezermalā sanāktu laba pastaigu vieta. Gadu pēc Zinta nāves pie viņiem bija atnācis Aleksis, kurš tagad jau krietni paudzies. Kādā vētrainā dienā, kad vēji pūta un ezers bangoja, biedēdams visus ezermalā mītošos, Edvards bija paņēmis Klāru ar varu, un nu

viņa zem sirds nēsāja vēl vienu bērnu. Toreiz Klāra bija vīram pretojusies, zinot, cik viņa sēkla auglīga, plēsusies ar nagiem, rāvusies ārā pa durvīm vētrā, un bezspēcībā norimusies vien tad, kad Edvarda stiprās rokas un kārīgā mute ņēmusi visu, kas sievietei ņemams. To ka viņa tajā vētras naktī ieņēmusi bērnu, viņa zināja skaidri. Vienīgā Klāras ce-rība bija, ka tā būs meitene. Pret rītu Klāra, guļot murgainā miegā, bija sapņojusi, ka ir pie Zinta kapa un tur, ģimenes kapavietas stūrī, iesējies ātraudzīgs ozoliņš – tas aug un aug, līdz izaug par lielu koku, kura zaros apmetas stārķu ģimene, uzvij ligzdu un izperē trīs stārķēnus. Izperē, un uzreiz divus no tiem pārmet pāri ligzdas malai. Klāra gan uzreiz bija pamodusies un trīcējusi bailēs, bet Edvards gulējis ciešā miegā un nav bijis ceļams. Vētra aiz loga gan rimusi.

Meitene piedzima Konstantīnu dienā, un viņu nosauca par Agitu.

* * *

„Mammu, nāc te – te būs dakteris,” Agita maigi saka savai vecajai mātei, vezdama viņu pie rokas. Viņas ir tikko izkāpušas no starp-pilsētu autobusa.

„Man nevajag dakteri, meitiņ, man Aleksīti satikt...”

„Mammu, Aleksis ir miris jau daudzus gadus. Es biju pavisam maza, kad viņu ezers paņēma, nemaz neatceros viņu skaidri!”

„Ā. Ezers. Ezers ir vainīgs pie tā, ka tu piedzīmi, Agita!”

„Nē, mammu, tu esi vainīga un tētis. Mums vēl pārsimt metru, re, tur, tā gaišā ēka!”

„Kam man dakteri, kam...”

„Tu būsi vesela! Paņemsim analīzes, parunāsim. Tur ir arī slimnīca, kur palikt. Es paņēmu tavas čības, tās, ko Ligita uzdāvināja. Un Benitas dāvāto krūzi arī. Varēsi tēju dzert.”

„Ar cukuriņu!”

„Ar cukuriņu, ar cukuriņu, mammu. Benita atbrauks, Ligita atbrauks tevi apciemot.”

„Un Helēne? Un mana mamma?”

„Mammu, tu taču zini – Helēnes jau vairāk nekā desmit gadus nav. Un tava mamma arī nedzīvoja mūžīgi. Tev taču pašai ir jau 78 gadi!”

„Man – 78?“ Klāra sāk smieties.

„Cik tad tu domāji?“

„20! Un man jāiet satīties ar Edvardu!“

„Un kas tad es esmu, mamma?“

„Tu? Tu esi Agita, dzimusi Konstantīnu dienā. AGITA!“

„Jā, dzimusi Konstantīnu un Agitu dienā – mana dzimšanas un vārda diena ir vienā dienā, jo tā vajadzēja, mamma, esmu dzirdējusi šo stāstu. Re, esam jau klāt,“ Agita atver klīnikas durvis, un abas nozūd gaišās ēkas dziļumā.

* * *

„Halo, Ligita! Tā tu?“ aizlūzta balsī vai-cā Benita. Viņa piesēdusi tupat koridorā uz korpju plaukta, blakus telefona galdiņam.

„Nu, ja, ka es, Benit, kurš gan tas var būt? Kam tad tu riktīgi zvani, ja tā prasi?“

„Tu apsēdies, mīļā mās'. Mūsu Klāras vairs nav, tik tikko Agita zvanīja,“ Benita rij asaras.

„Ak, tā... Kā tad tas gadījās?“ Ligita ir neizpratnē.

„Klīnikā, nu, tajā nespējnieku mājā.“

„Kā tā – tak tikai vakar turp aizdevās!“

„Visu dienu jau esot bijusi tāda nekāda. Putrojusi rītu ar vakaru, gribējusi ar Edvardu uz satikšanos iet, atkal pēc Alekša prasījusi un Helēnes, un mamma, kā toreiz, kad pie manis nakts vidū atklīda.“

„Ak, vai, vai,“ Ligita vairs neslēpj māsai raudas. Pie rokas nav kabatas lakata, tāpēc asaras birst un samērcē ap kaklu apsieto katūna lakatiņu.

„Nu, jā – es jau noraudājos, kad Agitiņa zvanīja. Analīzes noņēmuši, dakteris apskatījis, ielikuši palātā – bijusi tāda dīvaini mierīga. Bet naktī piecēlusies, aizgājusi, un izārdījies laboratorijā! Izde-izdemo...“

„Vai, die', izdemolējusi?“

„Jā, tā Agita teica. Gaitenī pēcāk atrasta mīrusi,“ Benita elso aizturētās raudās.

„Nu gan traka nāve. Likās – tāda viegla dzīve mūsu māsiņai, pa dejas ceļu, galopā vien, ja tik nebūtu to trako Edvardu sastapusi!“ Ligita iesaucas.

„Kā tad viegla – puikiņas jau nomira divi, tikai Agitiņa...“ Benita nopūšas. Apavu plaukts bīstami savārojas, tāpēc viņa pieceļas.

„Mūsu māsiņa, vienīgā rudmate no mums visām – kā mamma,“ tagad ir Ligitas kārtā nopūsties. „Kur tad glabās?“

„Agita lūdza, lai ļaujām Kalna kapos, tur kur mamma un puikas.“

„Nu, lai nu gul, lai gul pie saviem mīļajiem, ja man prasa, es neiebilstu,“ Ligita atteic.

* * *

Kur palikuši mani mīļie? Viens – pie manas krūts, nepaēdis, otrs aizgāja ezera dzelmē un palika tur. Trešais... Jā, trešais. Tas, kurš deva mutes, sita un atkalinās bučoja, mīlēja līdz pagurumam, līdz pat naidam mīlēja. Viņš palika uz ceļa, tā arī neatnācis mājās. Vajadzētu iedzert tēju. Ar cukuriņu, divas tējkarotes ar kaudzi. Mamma, tu dzersi? Helēne, un tu? □

Vainagu uzlaikošana izstādē „Vainagošanās”

Skat. Irietas Žeīteres rakstu 67. lpp

Rolanda Bula

SARKANĀS KURPES

Kriminālkomēdijas scenārijs

1. epizode

Policijas iecirkņa kabinets. Izmeklētājas Guntra un Madara dzer kafiju.

Madara: Rīta sapulce bija murgs! Kā tev patīk priekšnieka ideja iemitināt šajā kabinetā jauniņo operu? Tev, mūždien strādājošai, uz kakla puņķains tirlīņš no koledžas? Kur taisnība?

Guntra: Taisnība ir kā zelta ābols pasakā, neviens nav redzējis, tikai leģendas. Tas puikiņš atnāks, atzelsies krēslā un sāks man prasīt, kā burtus ābecē sauc. Nāksies ierādīt vietu.

Madara: Puisis esot lecīgs. Viens, divi, uzkāps uz galvas, rīt mūs sauks par tantēm. Teicis, ka iemācīšot mums jaunu štāba kultūru.

Guntra: Paskatīsimies, kurš kuru mācīs. Viņam būs jāsaprot, kas meža valdnieks.

Veras durvis, kriminālpolicijas priekšnieks ievēd jauno kolēģi.

Priekšnieks: Labrīt, dāmas! Atvedu jums jauno virsnieku. Jurgis Žiperis. Lūzdu cienīt un mīlēt.

Izmeklētājas: Labrīt, priekšniek!

Priekšnieks: Labi, Žiperi, jaukās kolēģes tev visu pastāstīs. Tu paļaujies uz dāmām. Kabineta saimniece – izmeklētāja Guntra Apse, bet otra dāma ir Madara Oga. Varēsi teikt: kā mežā sauc, tā atskan.

Priekšnieks aiziet.

Jurgis Žiperis: Priekšnieks jau teica, es esmu Žiperis. Uzreiz piekodu, ka pēc smēķiem vai bulciņām neskriešu. Un kur es varu nolikt savas lietas?

Madara: Redze tak tev noteikti laba, dēļiņ, ne tā kā mums, vecām kūkām. Eku brīvs krēsls.

Rolanda Bula (īstajā vārdā Rolande Bebere) dzimusi 1964.16.VIII. Izglītība: Latvijas Policijas akadēmija. Maģistra grāds tiesību zinātnēs. Strādājusi Valsts policijā dažādos amatos, arī par izmeklētāju. No 2014. gada izdienas pensijā, individuāli praktizējoša juriste.

Literārā darbība: Rakstīt sākusi 48 gadu vecumā. Izdoti astoņi romāni: detektīvromāns *Klusēšanas varā* (Jumava, 2014), satīrisks romāns *Brīvmūrnieka trīs vēlēšanās* (Zvaigzne ABC, 2015), vēsturisks romāns *Atpakaļceļš* (Latvijas Mediji, 2018) – Lata romānu konkursa 3. vieta, detektīvromāns *Stopētāju lieta* (Zvaigzne ABC, 2018), mūsdienu romāns *Upes laiks* (Latvijas Mediji, 2019, Vakara romānu konkursa 3. vieta), detektīvromāni *Sīnāja kalna lieta* (Latvijas Mediji, 2020) un *Noilguma lieta* (Latvijas Mediji, 2021), *Fantoma lieta* (Latvijas Mediji, 2022).

Guntra: Policijas koledžā civiltiesības mācīja, vai ne? Tad iedomājies līniju, kas sadala telpu uz pusēm. Manā pusē būs kabinets G, tavā pusē, Žiperi, kabinets Ž. Manā pusē šis galds, tev tas mazais. Man labais krēsls, tev tas. Šis skapis mans, kurpju plauktiņš stūrī tavš. Logs manā pusē, bet tev būs tiesības skatīties pa to. Durvis ir servitūts. Seifs... Seifs būs manā pusē. Tev tas jāpārstumj.

Žiperis: Skaidrs. Es redzu, ka kabinetam Ž pienākas 20 cm palodzes. Vai es tur varēšu nolikt kādu puķīti?

Guntra: Mēs tev uzdāvināsim kaktusu. Uz sālsmaizi.

Madara it kā nicīgi pastumj uz Žiperu pusi kafijas krūzi. Guntra papildina saldumu trauku un pabīda tuvāk kolēģim. Visi bauda kafiju.

2. epizode

Lauku mājas. Virtuvē sēž Smuidris, 19 gadus jauns, tusnīgs puisis, ēd pankūkas un skaipā runā ar vectēvu.

Smuidris: Sveiks, vecotēv! Nu re, tu tiki galā, bet baidījies braukt. Kā tur Skotijā? Kā tavs vecais draugs?

Vectēvs: Oi, to baidīšanos par lidošanu negribu atcerēties! Toties iznākums ir puķīt rozīt, olalā. Draugs saka, lai palieku uz dzīvi. Bet es jau nevaru saimniecību tev uz pleciem pavisam uzvelt. Kā tur mans fordiņš, neesi vēl notricis?

Smuidris: Tu ko, vecotēv, es tikai uz veikalu pēc maizes aizbraucu, vairāk nekur. Kaut ko tev te padaru, piekārtuju.

Vectēvs: Skaties, nepiekārto par daudz, ar mēru. Es tev atstāju saimniecības naudu, kā jau sliņķim bezdarbniekam. Grūbu burkā puspensija noglabāta, tērē ar jēgu.

Smuidris: Paldies, paldies, jā, es ar prātu.

Vectēvs: Tev jau visādi prāti, no rīta viens, vakarā otrs. Viegļu naudu gribas.

Smuidris: Vecotēv, nauda ir vislabākā lieta, kas var notikt ar cilvēku. Es ļoti gribētu, ka man tā gadītos.

Vectēvu fonā kāds sauc, abi atvadās. Smuidris metas pie plauktiem meklēt grūbu burku, atrod, izņem naudu, skaita. Fonā radio dzirdama reklāma par to, ka labi apavi ir cilvēka vizītkarte.

3. epizode

Mazpilsētā, Smuidris ar vecu Fordu brauc garām bankomātam, auto novieto pagalmā blakus ēkai ar uzrakstu „Lombards”. Smuidris skatās uz savām nonēsātajām botēm, ieiet apavu veikalā. Izvēlas koši sarkanas botes. Pēc tam paēd kafējnīcā, iet uz naktsklubu, tur aizrautīgi dejo uz skatuves, apkārtējie fotogrāfē, turklāt tā, ka fotogrāfijā varētu būt redzamas Smuidra kurpes.

4. epizode

Nakts, nepabeigtas privātmājas pagalmā ar lielu, salijušu smilšu kaudzi. Pie garāžas piebrauc vecais Fords, izkāpj Smuidris, uz galvas kapuce, saules brilles, kājās sarkanās kurpes. Atver vaļā atstāto pagrabstāva lodziņu, ietusnī iekšā. No ārpusē redzama kabatas luktura gaismiņa. Skats garāžā: uz plauktiem elektroinstrumenti. Smuidris attaisa durvis no iekšpuses, nes uz auto elektroinstrumentus, atgriežas pie augstāka plaukta. Pieliek tabureti ar dermatīna virsu, uzkāpj, bet ieņaudas kaķis. Smuidris mūk, ielec auto, atpakaļgaitā iebrauc smilšu kaudzē. Smiltis paliek iespiests auto numura nospiedums. Auto aizpukšķinās pa ielu.

5. epizode

Rīts. Policijas iecirkņa priekšā. Guntra, Žiperis un eksperts iesēžas auto.

Žiperis: Es pat nepaspēju kabinetā Ž krēslu iesildīt, kad jau jāskrien pa galvu un kaklu uz pirmo izsaukumu.

Guntra: legaumē – policija nav grāmatvežu kantoris, kur klusumā ar mušām apspriesties.

Eksperts: Jā, mēs nesēžam dīkā, mēs izlemjam cilvēku likteņus.

Žiperis: Vēl viens prātvēders.

Piebrauc pie apzagtās mājas. Sagaida nervoza kundze.

Kundze: Beidzot! Labrīt! Es te klusi salstu, bet jūs nebraucat un nebraucat.

Guntra: Labs rīts! Vecākā inspektore Apse. Vai parādīsiet nozieguma vietu?

Visi ieiet garāžā, Guntra pamana apavu pēdu uz taburetes.

Guntra: Oh, kas par skaistu pēdiņu! To protokolā aprakstišu kā pēdējo. Žiperi, pasargā, lai kāds neizbojā pierādījumu.

Guntra raksta protokolu, eksperts strādā pie loga, Žiperis aizmirstas, pāriet malā. Saimniece kāpjas atpakaļ, apsēžas uz taburetes ar „pēdu”. Guntra pagriežas, sastingst.

Guntra: Inspektor! Žiperi! Es kaut ko lūdzu!

Žiperis apjūk, iziet ārā. Iznāk pārējie, Guntra dusmojas. Žiperis kāpjas prom, apsēžas malā, ierauga auto numura nospiedumu.

Žiperis: O, man ir deserts!

Guntra: Man gribējās teikt, ka tev ir meningīts, bet šitas tiešām – deserts.

Guntra saimniecei: Redziet, kāda mums acīga jaunā maiņa!

Saimnieces sejā aprbrīna.

6. epizode

Kabinets. Guntra un Žiperis strādā, ienāk Madara.

Madara: Ienācu pateikt, ka atvedu ekspertīzes. Atstāju kancelārijā. Varbūt kafiju?

Kā jaunajam kolēgam no kabineta Ž veicās pirmajā izsaukumā?

Guntra: Sākumā visu salaida ķīselī, pēc tam viņam paveicās, tagad būs varonis. Kā jau operiem pieņemts.

Žiperis: Labāk būtu, ka vecākā kolēģe no kabineta G kādu padomu iedevusi, lai neiebraucu auzās. Tā jau mani citi operi apceļ, ka esmu spiests sēdēt izmeklētāju stāvā.

Madara: Kas tad tevi spiež!? Pirmkārt, tevi nevar saspiest – pārāk plāns. Otrkārt, te nav nekādi spaidu darbi. Vari tak iet.

Guntra: Žiperi, tavs viedoklis mūs nemaz neinteresē. Un vispār...

Guntra atver atvilktni, izņem adatu krimināllietu šūšanai, noliek uz galda.

Madara: Ar šito adatu viņa dur zem nagiem.

Žiperis: Es tādu diskrimināciju necietīšu! Kaut kāds matriarhāts, ne policija!

Guntra no atvilktnes izvelk elektrisko spirāli, noliek blakus adatai.

Madara: Ar šito mēs varam izveidot tādu frizūru, kādu vien gribēsi!

Žiperis: Kāpēc man nav vārda brīvības! Iedomājūs...

Guntra atver otru atvilktni, uz galda noliek āmuru un naglu.

Žiperis: Man trūkst vārdu!

Madara un Guntra: Ideāli!

Visi dzer kafiju, Guntra izvelk konfektes, visi kāri ēd. Madara aiziet. Pauze.

Žiperis: Guntra, tu man palīdzēsi? Paklausies, ko es plānoju, pasaki, vai labi. Tā gribētos atklāt to zādzību, lai pirmā lieta ir izdevusies.

Guntra: Hm. Labi. Klāj vaļā, Šerlok.

Abi spriež, pēc tam Žiperis zvana pa telefonu.

Pēc brīža. Guntra: Kā tad veicas?

Žiperis: Uhā, paldies, paldies, paldies! Tūlīt būs rokā! Auto numurs reģistrēts vecam Fordam, gandrīz no Otrā pasaules kara, 1987. gads. Fordīnam ir pat antīkā auto statuss, pieder vienam opim, arī simts gadus vecam. Aušu kājas viņu apciemot.

7. epizode

Pilsēta, diena. Lombardam tuvojas Smuidris ar somu, rokās viens no zagtajiem elektroinstrumentiem. Lombards atrodas vienstāva mājā, viena ieeja no ielas. Smuidris ieiet priekšstelpā, durvis pa labi ar uzrakstu „Zelts un sudrabs”, pa kreisi durvis ar uzrakstu „Elektropreces”. Smuidris ieiet pa kreisi, pēc brīža iznāk varen apmierināts, ar tukšu somu padusē.

8. epizode

Vectēva māja. Smuidris pa telefonu runā ar draugu, televizorā pārraide par narkotiku karteļu peļņu.

Smuidris: Jā, jā visas meitenes tai klubā bija autā no manām korpēm. Senāk pāķi brauca uz Rīgu iztaisīties, tagad otrādi. Es te jūtos nereāli kruti. Šajā čuhņā es varētu pat narkotu tirgot, neviens ments nesaprastu, te dzīvo vienā dieva ausī, kā pirms krustnešiem. Varētu miltus kā koku tirgot,

bet nebūs lauku ģimnāzistiem naudiņa. Ja dabūtu marihuānu. Tai klubā viens jautāja, vai nav.

Smuidris skatās pa logu. Pauze. Fonā „narkotiku filma”.

Smuidris: Zini, man tagad vairs nav laika. Rīt piezvanišu.

Smuidris vectēva dārzā vāc dažādas augu lapas. Atnes, saburza, žāvē cepeškrāsni, appūš ar insektiem domātiem aerosoliem. Pēc tam atvilktnēs, atrod folijas rulli, fasē žāvējumu folijā. Vakarā brauc uz klubu. Klubā pārdod „narkotikas”.

9. epizode

Kabinets. Žiperis pratina ļoti jaunu meiteni, kurai acimredzami patik jaunais policists.

Žiperis: Un tad jūsu mamma izsauca policiju?

Meitene: Nu jā, man bija ļoti slikti, lai gan es tikai ievilku pāris dūmu. Klubā arī nebija labi, nevienam nebija labi, bet tā jau laikam jābūt. Taču – kad atnācu mājās, ui, pavisam apdullu. Mamma man kabatā atrada vienu vīstoklīti, kļiedza kā traka, izsauca policiju. Narkotikas ir briesmīga lieta, tā ir, pirmo reizi pamēģināju, gandrīz nomiru.

Žiperis: Man jūs jāapbēdina. Mūsu krimināliststo vīstokli sūtīs uz ekspertīzi, bet jau tagad viņš var likt galvu ķīlā, ka esat apmuļķoti. Vīstoklī ir kaut kāda lapu tējiņa, marihuāna tā nav. Atgriezīsimies pie tā puīša pazīmēm. Vai tiešām nekā īpaša?

Meitene: Tur bija puskrēsla, seja kā seja, augums kā augums. Es jau visu pateicu.

Žiperis: Labi. Man vajadzētu jūsu pases datus.

Meitene: Vai, man istā pase pie mammas. Es paņēmu potēšanās pasi. Derēs?

Žiperis savaldzināts: Jā, jā.

Abi vēl ko pārmītu, bet Guntras klātbūtne traucē. Meitene aiziet.

Guntra: Vispār jaukāš liecinieces personas datus var pārbaudīt personu datu pārлūkā, vai ne?

Žiperis: Ja jūs nemaisītos manā darbā, cienītā no kabineta G, es...

Guntra attaisa atvilktni, izņem lielo adatu, noliek uz galda.

Žiperis: Klusēju, klusēju.

Abi strādā.

Žiperis: Oi, kas tas par kāpostu uz mana loga?

Guntra: Tas nav kāposts, tas ir kaktuss. Dāvana no manis un Madaras tev sālsmaizei. Neaizmirsti aplaistīt, bet reti un ļoti maz. Lēns augs.

Žiperis: Paldies! Klau, kā man sameklēt to tipu no kluba? Vakar tur videokameras nedarbojās.

Guntra: Man te ir svarīgākas darīšanas. Rakstu paskaidrojumu. Viens krimināllietas figurants uzrakstīja žēlabu prokuroram. Manu darbību rezultātā viņam gandrīz nomiris kaķis.

Žiperis: Tev tas kaķis svarīgāks par kolēģi?

Guntra atver atvilktni, izņem elektrisko spirāli.

Žiperis: Klusēju.

Guntra: Skaistā meitene teica par tām sarkanajām karpēm. Nevienam tādas nav. Pēc tām arī meklē.

Žiperis: Ā! Kā es neatjēdzu pats! Jāmeklē viņas un viņas draugu profilos internetā. Varbūt kāds ir ielicis vakardienas bildes, vai ne?

Guntra: Nu re, tātad tev nav amēbas līmenis.

Žiperis dusmīgs, Guntra izņem āmuru.

10. epizode

Vectēva māja. Smuidris cep pankūkas, fasē foliju lapiņās miltus. Fonā filma, saruna par „vieglas naudas” paņemšanu. Pagalmā ie brauc policijas auto. Smuidris panikā. Pie durvīm klauvē, ienāk Žiperis un policijas inspektors.

Inspektors: Labrīt! Iecirkņa inspektors Būdiņš.

Smuidris saņemams: Kā, kā? Sūdiņš?

Inspektors: Ak, cik asprātīgi! Pankūku virtuozs atradies!

Žiperis: Inspektors Žiperis. Šī māja pieder Oto Veltnim, tas fords zem nojumes arī. Kur ir Oto Veltnis? Kas esat jūs?

Smuidris: Oto Veltnis aizbrauca uz mēnesi pie jaunības drauga. Es esmu kaimiņš, Jānis Bērziņš. Pieskatu māju.

Žiperis: Labi, ka ne Pēteris Pētera dēls. Domā, ka mēs nepaskatījāmies datu bāzēs? Tur arī tavs foto, Trīcvaidiņš. Tu esi Smuidrītis, Oto mazdēls no Rīgas.

Inspektors: Rīgā klusiņš, nekur neesi zīmējies, bet te iedomājies būt galvenais ērglis kārklu krūmā?

Smuidris: Jūs, lūdzu, sēdieties! Man nav ko slēpt, es uzvedos godīgi.

Inspektors: Ne mums sēdēt, bet tev. Es par ķurķi. Un krēsls ar miltiem.

Policists noņem foliju no galda, lai uzklātu uz krēsla, atklājas sagrieztās folijas kvadrātiņi.

Žiperis: Oho! Te jau izskatās pēc manas pirmās gaišās lietas.

Iecirkņa inspektors skatās uz miltu paku, pagāršo fasējuma balto pulveri.

Inspektors: Nē, Žiperi, nesanāks. Klau, dēliņ, tev jau divas reizes palaimējies izsprukt no kriminālprocesa. Bet mēs zinām par urbjmašīnām. Tava laime, ka īpašnieks paņēma atpakaļ iesniegumu, jo tos verķus pats darbā pievācis. Mēs zinām arī par tavu narkodilera karjeru klubā. Priecājies, ka tās nebija īstas narkotikas. Trešo reizi riskēt neiesaku. Un atceries, ka vectēva auto tev ļoti zīmīgs. Tāds briesmīgi jānomaskē, lai kur līstu. Tavu fizionomiju tagad esam apskatījuši klātienē. Tāpēc ar tiem miltiem labāk nesāc. Brauc atpakaļ uz megapoli.

Žiperis: Jā, izcep pankūkas un brauc. Ja nē – mēs vēl tiksimies.

Smuidris: Uz neredzēšanos!

Inspektors: Nav nekādas vajadzības. Sveiki!

11. epizode

Vectēva mājā Smuidris cep pankūkas. Fonā televīzijas ziņas, ka noziedznieki bieži maskē savas automašīnas. Pēc tam ziņas par ātrās adīšanas čempionātu, kur „apadītas” automašīnas. Smuidris iet pie ekrāna, redz ar adījumiem dekorētu auto. Pūsis aizmetas uz bēniņiem, staipa vecāsmātes tamborējumus un zeķubikses. Pēc tam runā ar draugu pa telefonu.

Smuidris: Ta ko man tie menti var izdarīt, es taču neesmu muļķis. Maska, cimdi, vecātēva praķis – es par visu domāju. Noraušu piķi, atvēršu kādu kefeni, nāksi ciemos pankūkas ēst.

Saruna noklust, Smuidris ēd pankūkas, skatās filmu par aplaupīšanu, konspektē.

12. epizode

Guntras kabinets, ieradies lombarda īpašnieks ar videoierakstu par laupīšanas mēģinājumu. Ap datoru Žiperis, Guntra, Madara, pāris policistu.

Policists: Es nomiršu aiz smiekliem. Paklau, palaid vēlreiz to ierakstu.

Datora ekrānā videokameru ieraksts, kur sākums – pa vientuļo ielu tuvojas vecais Fords. Tālāk kā „realitātē” Fords apstājas pagalmā pretim ēkai, Smuidris maskē ar segām auto, iet uz lombardu, rokās soma. Šai laikā lombardā pārdevēja caur atvērtām durvīm sauc otras nodaļas pārdevėjai.

Pārdevēja: Klusais laiks, neviens nenāks, ejam uz atpūtas istabu.

Otra pārdevēja: Kafiju jau iebēru. Es tūlīt.

Pārdevējas iet pie iekšējās priekštelpas, aizslēdz durvis uz savām nodaļām, paliek vaļā tikai durvis uz ielu. Pie mājas parādās Smuidris, no somas izvelk un uzstiepj uz sejas zeķubikses, uzrauj mugurā vectēva vamzi, cimodus, izņem paštaisītu nūju. Kurpes gan tās pašas sarkanās. Smuidris atrauj lombarda durvis, ielec priekštelpiņā, rauj vaļā durvis pa labi ar uzrakstu „Zelts, sudrabs.” Tur ciet. Smuidris apjucis, rausta durvis. Pauze. Apgriežas uz otru pusi, tur arī ciet. Pauze. Smuidris izskrien no lombarda, brauc prom.

Policisti skatās ierakstu, smieklu dēļ nespēj komentēt.

Lombarda īpašnieks: Jums tik smieklī, haha. Ja es vakar šo ierakstu netīšām nepamanītu, i gailis pakaļ nedziedātu. Pārdevējas ... Labi, ka dzēra kafiju, citādi...

Guntra: Oi, šis bija skarbi. Jā, Treja kungs, mēs domāsim, ko darīt.

13. epizode

Kabinets, Žiperis sazīmējis shēmas, ik pa brīdim grib ko prasīt Guntrai, kolēģe aizņemta, taču jūt Žiperu vēlēšanos runāt un izliek uz galda jau pēdējo argumentu – āmuru un naglu. Beidzot abiem atelpa.

Guntra: Nu, plāns ir gatavs?

Žiperis: Uh, ja man izdotos!

Guntra: Šķiet, tu jau uzplečos nākamajai pakāpei caurumiņu esi izurbis.

Žiperis: Paldies par atbalstu, redzu, ka tavam sarkasmam nav gala. Glums gan tas Smuidris.

Guntra: Jā, nopietns noziedznieks.

Ienāk kriminālpolicijas priekšnieks.

Priekšnieks: Vai plāns ir gatavs? Žiperi, visas cerības uz tevi.

Žiperis aizrautīgi stāsta priekšniekam plānu, tas klausās, pārbauda, vai kaktuss apliets.

Priekšnieks: Labi, labi, darbojies. Ministrs arī uz tevi cer.

Priekšnieks aiziet, Guntra ar Žiperi dzer kafiju.

14. epizode

Vectēva mājas pagalmā, Smuidris rosās. Garām slāj nošņurkušais Etiķis.

Etiķis: Ei, te ir kāds?

Smuidris: Sveiki! Kas vajadzīgs?

Etiķis: Ta nekas, auto uz ceļa nomira. Iešu uz pilsētu. Ko dari, jaunskung?

Smuidris: Niekojos, kaplējos pa vecātēva dzelžiem.

Etiķis: Dzelži smagi un lēti. Es meklēju, kur vairāk atlec.

Smuidris: Kur tad atlec?

Etiķis: Hm, par to varam papļāpāt. Lūgšu mani saukt par Veco Etiķi.

Abi dzer alu, Etiķis kaut ko stāsta.

Dzirdams: lauku mājas; pagrabstāvs; saimnieki tikai brīvdienās; pilns ar labām mantām.

15. epizode

Policijas kabinetā Etiķis runā ar Žiperi. Guntra vēro.

Etiķis: Šito nekaunību! Sarunāja ar mani parīt iet uz rebi, bet pēc tam klausos, ka draugam pa telefonu lielās: braukšot šodien ar viens. Ja man tas autiņš būtu darba kārtībā, tad tak es pats!

Žiperim kāds piezvana, Guntrai arī, viņa aiziet prom no kabineta, Etiķis zog no galda Guntras mandarīnus, sabāž kabatās. Žiperu saruna beidzas, viņš plīkē pa plecu Etiķim.

Žiperis: Labi, tu visu izdarīji kā filmās. Tagad cilpo. Es došu ziņu.

Etiķis iziet, stāv kāpņu augšgalā, tūlīt kāps lejā. Apakšā parādās Guntra, kura kāps augšā. No Etiķa caurajām kabatām pa bikšu starpu sāk velties sazagtie mandarīni. (Pauze.) Guntra ienāk kabinetā ar mandarīniem rokās, iemet tos papīrgrozā.

16. epizode

Policijas auto brauc pa šauru lauku ceļu gar krauju. Pretim ceļu aizšķērso vecis ar veloratiņiem, kuros siena kaudze. Vecis apstājas. Policisti: iecirkņa inspektors un Žiperis izkāpj.

Inspektors: Sveiki! Onkul, kā mūsu transportiem izmīties?

Onkulis: Sveiki! A nekā, vai nu viens, vai otrs. Es jau tik āzējos, garām tiksiet, pabraukšu malā. Jūs man varētu tos ratiņus aizvest, vau, tur augšā un vēl pa labi.

Inspektors: Onkul, nav problēmu, bet mēs te daudz nevaram zīmēties. Tavu kravu varam vēlāk pieaķēt un aizvest. Der?

Onkulis: Kaut no rīta. Kaut ko vaktēsiet?

Žiperis: Onkul, nevienam nevar teikt, ka mēs te slapstamies. Sarunāts?

Onkulis: Kāda runa! Tad jums tas siens noteikti jāatvelk, man par smagu.

Policisti pabrauc zem koka, augšā kraujas malā mājiņa. Onkulis aiznesas uz savu māju, pēc kāda laika jož uz medību tornīti lauka malā, līdzī bise, tālskatis, termoss.

17. epizode

Onkulis ar tālskati pēta notiekošo. Policijas inspektors smērē maizītes, Žiperis uzvelk divas bruņu vestes, skrien vakara krosu. Atskrien, abi vakariņo. Žiperis pēta savu plānu uz liela tapetes gabala otras puses. Satumst. Policisti aizmieg. Nakts. Augšā pa ceļu uz māju ar Fordu brauc Smuidris. Onkulis tornī pamodies no auto gaismām, policisti apakšā guļ. Smuidris iebruc mājas pagalmā, izkāpj jau ekipējumā: maska, cimdi, lauznis, cits praķis un sarkanās kurpes. Smuidris atlauž garāžas durvis, pačīkst, jo uz kājas uzmet lauzni. Nes ārā mantas, liek bagāžniekā. Onkulis tornī uztraucas, bet poliči guļ. Smuidris staigā, skatās, ko vēl nozagt. Ierauga kraujas malā batutu, sāk lēkāt. Lec, lec, tad krīt batutam garām, spiedot piezemējas lejā siena ratiņos. Poliči atver acis, lec laukā no auto. Smuidris siena ratiņos iztēlē redz, ka viņš lēni palecas vēl vienu reizi un pieķeras... pie cietuma restēm, aiz kurām redz vēl vienu Smuidri, kurš cietuma ēdnīcā cep pankūkas.

18. epizode

Kabinetā sēž Guntra un Madara. Atveras durvis, tajās laimīgais Žiperis. Klusi lavās uz savu vietu, apsēžas, apskata galdu, ierauga kniepadatas, palecas, paskatās sev zem dībena, uh, nē, uz krēsla kniepadatu nav. Kolēģes notiekošajam uzmanību nepievērš. Žiperis atslābst, bet tad paskatās tieši sev priekšā: zem stikla ir laikraksts, kurā samainīti virsraksti un fotogrāfijās redzamajām sejām uzlimētas viņa fotogrāfijas. Virsraksti: „Valsts prezidents sveic ģenerāli Žiperi ar augsto apbalvojumu”; „ASV vēstnieks izsaka pateicību Jurgim Žiperim”; „Žiperu kungs

iesniedzis Saeimā priekšlikumus likumu grozījumiem”. Žiperim acīs aizkustinājums, grib ko teikt, bet Guntra izvelk no atvilktnes adatu. Žiperu smaidiņš kļūst nekaunīgs. Guntra un Madara saskatās, Madara izņem elektrisko ūdensvārītāju. Reakcijas nav. Abas saskatās, Guntra izņem āmuru un naglu. Reakcijas nav. Smuidris atrauj atvilktni, lēni izvelk skaistu tūristu nazi.

Guntra un Madara klāt: O! Kur tādu dabūji! Tā nu gan ir manta. Ar to tu bandītu? Ak tūrisma! Vareni!

Beigu kadri: Žiperis apskata tikko izremontētu kabinetu, Guntra un Madara nes viņa mantas.

Guntra: Kaktusu nepārļai, tas nav īsts.

Kabinetā divi galdi, Žiperis strādā, viņam pretim praktikantiņš, kurš kaut ko jautā. Uz galda jau izlikta adata un īlens. Žiperis dusmīgi paskatās uz praktikantu, atver atvilktni, uzmet uz galda gāzmasku. □

Skat. Irietas, Žeteres rakstu 67. lpp. Foto: Landa Lagzdīna

Spirāļu vainags ar piekariem. Madonas aprīņa Stāmerienas pagasta Smonu senkapi. 8. gs. Bronza, sudrabs, lins. Diam. 16,3 cm. LNVMA 13253:48

Baiba Zīle studējusi Latvijas Universitātē filozofiju un tiesību zinātnes, sadarbojusies ar kultūras izdevumiem, tulkojot no franču valodas. Ir publicētas septiņas grāmatas Zvaigzne ABC. Raksta prozu.

Baiba Zīle

BRĪVĪBAS ALBATROSS

Saule spīdēja pārāk spoži. Kad viņš pamodās, sejā dedzināja milzu ripa, nežēlīga un pagēroša, nelīdzēja pat jaunie dārgie tafta aizkari. Nuja, Malva bija tos pirkusi uz akciju, ko tad varēja gribēt. Malva daudz ko iegādājās, medijot atlaižu dienas, un tas bija tik vidusšķiriski, ne reizi vien viņš tai aizrādīja – ka tieši tādēļ nauda pie viņiem nenāca. Naudai bija jājūt plūsma un aprite, svaigs gaiss un spēks, bet viņa tikai visu vāca un vilkta savā migā uz palikšanu. Katru graudiņu, katru pelviņu, katru drupačas gabaliņu pie vietas. Nekas nekustējās, netika izmests, viss viņu dzīvoklītis bija aizkrauts ar nevajadzīgām lietām un krāmiem, tā ka paši vairs tik tikko varēja tur pakustēties. Un kad varēja, sitās kā divi taureņi burkā. Labajās dienās tad viņš sauca Malvu par pelēnu, bet tas jau arī bija cita sakarā – ka pelīte vilka sev klāt arī viņu.

Uz galda mētājās iepirkumu saraksts, gara rūtiņu lapa, blakus nauda. Malva bija atkal visu saskribelējusi ar saīsinājumiem – kas viņu ārkārtīgi kaitināja. Cik reizes viņš bija teicis – vai nu raksti normāli vai vispār neraksti. „Biezp. pac. x3 vāj.” Nu, kas tas tāds bija? Ko viņa izdarīja ar ietaupīto laiku, neuzrakstot „Biezpiena paciņa”? Sēdēja savā kantorī un tādēļ varēja visu labāk saskaitīt vai

uzražot garākas atskaites? Tur gan Malva, domājams, rakstīja pilniem vārdiem. Biezpiena paciņu atskaitē numur sešsimt divdesmit – trīs reizes mest biezpienu pret sienu, līdz tas sašķīst, viņš pats iesmējās par savu joku. Lai gan smieklī nenāca, bija jāmazgājas, jāiet uz veikalu un vēl pēc tam visi produkti jāsaliek ledusskapī un tas pie reizes jāiztīra. Tas viņu kaitināja, gluži kā saule, gluži kā Malva ar savu iepirkumu sarakstu. Viņa taču zināja, ka viņam šodien uzstāšanās. Vēl jo vairāk – viņa arī zināja, ka tā ir *tāda* uzstāšanās. Lai kam tādēļ viņa gribēja viņu pazemot vēl vairāk, liekot skraidīt uz veikalu.

Tāda uzstāšanās. Tas nozīmēja, ka uzstāšanās būs, viņš sēdēs muzejā ar gīču, smaidīs un dziedās, un visi aplaudēs. Taču ne jau viņam. Tā nebija viņa autorprogramma. Viņš būs pavadošais muzikālais fons dzejniekam T. Nu, vai kā tur sauca jauno literātu. Viņš ne visai labi orientējās jaunajos dzejniekos un vispār dzeja, īpaši modernā viņu nesaisīja – kā nekā viņš bija aktieris. Dramaturģija – pavisam cita lieta, kaut kur Malvas savilktajos mantu kalnos mētājās viņa Sofokla lugas, kuras, starp citu, derētu pārlasīt. Un tad varētu sagatavot autorprogrammu no to monologiem. Viņš, meklējot uz krēsla samestājās drēbēs bikses, uz mirkli aizsaproņojās. Šī programma kļūtu slavēna un viņš – uz lielās skatuves iziet ar „es rimšos tikai tad, kad spēki izsīks man...”

Protams, Malva to visu zināja. Viņa bija tik viltīga un aptveroša, ka viņa mācēja ielīst

viņa galvā. Viņa lasīja viņa domas un speciāli viņu kaitināja, sūtīdama uz veikalu. Tas bija izplānots, lai viņš atkal atkristu atpakaļ un nemeklētu Sofoklu, lai nebūtu Antigones. Viņa to darīja, jo tāda bija Malvas mīlestība – padarīt viņu aizņemtu ar šiem sīkajiem pazemojumiem, tādējādi noturot savā alā. Tur, siltajā pašobelē, kur viņa sēdēja ieritinājusies un sasmērējusies ar visiem saviem krēmiem, kurus izplatīja, un kopa savu mazo mīlestību. It kā nepietika jau ar citiem pazemojumiem. Trīs dziesmas, tev būs jāspēlē tikai trīs dziesmas, viņam bija teikts. Visas ar dzejnieka T. vārdiem, padomā tikai, kāds bija T. pantīņus ielicis mūzikā. Atsūtījis viņam grāmatu, vēl ierakstot „Brīvības albatrosam”. Un šo savu grāmatu izdomājies prezentēt memoriālajā muzejā. Tātad vēl priekšā bija autobuss, jā to viņš bija piemirsis – jāiziet pusstundu agrāk uz krustojumu, kur busiņš viņu savāks.

Un te atkal jau iejaucās Malva – lai nekādā gadījumā nenokavējot busiņu, viņš taču vienmēr visu kavējot, viņa sāka zvanīties uz telefonu vizitkartē, kuru viņš nelaimīgā kārtā bija atstājis virtuvē uz galda. Viens un divi tika sarunāts, ka busiņš izmetīs pavisam nelielu likumu un gaidīs viņu pagalmā. Malva iemanījās ievilkta savā alā arī busiņu, ar visu šoferi, dziesmām, dzejnieku T. un viņa lasītājiem. Tagad viņam būs jāstāv pie loga un jāskatās, kad atbrauks pakal – tā vietā, lai meklēt Sofoklu, lai trenētu balsi monologiem, tā vietā viņš nervozi dirnēs pie loga un meklēs numura zīmi JN 7738. Nē, protams, viņš to darītu arī, ja busiņš piestātu krustojumā. Ak, nē – visa pasaule zināja, ka uz krustojumu viņš slātu nevēriģi un pēdējā minūtē. Un, *iespējams*, jau ar Sofoklu padusē, ko palasīt pa ceļam.

Un tad vienā no labajām dienām viņš bija apsolījis nopirkt Malvai kleitu – par šodienas uzstāšanās naudu. Tā viņš reizēm mēdza darīt, un viņa tikai bāza visas kleitas lielā maisā – skapī jau sen nebija vietas, un tad maisus šķīroja kastēs. Kaut kur šo kastu dibenā bija viņa pirktās pirmās kleitas, tās Malvai bija par lielu, vajadzēja pāršūt, jo viņa bija pamatīgi notievējusi, visu laiku ēdot tikai zaļbarību – reizēm viņu virtuvē smirdēja tā, kā tur dzīvotu trusis. Taču doties pie šuvējas nekad īsti nebija laika – laiks pagāja pieskatot viņu, un tā kā viņš neko īpašu nedarīja, tas ritēja

apbrīnojami ātri. Ar laiku bija tādi joki, ka jo vairāk tam ļāvās, jo ātrāk tas skrēja.

Nokratīdams pelnus no cigaretes, viņš ievilka iepirkumu saraksta beigās ķeksi, ka jānopērk arī cigaretes – un, re, nemaz nevajadzēja rakstīt nepilniem vārdiem, pietika ar ķeksi, tādu sistēmu vajadzētu izstrādāt Malvai, viņš iesmējās. Varētu būt laba nodarbe viņiem vakaros, kad viņi sēdēja katrs savā telefonā un nerunāja ne vārda – iemācīties stenografēt.

Ārā saule cepināja vēl trakāk nekā iekšā, un par to viņš nebija padomājis. Mugurā bija kreklis garām rokām un tagad viņš svīda. Arī skaņas, kas valdīja ārā, viņu mocīja – pie veikala stāvēja milzu cālis un kļiedza megafonā:

„Pasteidzies, pasteidzies, tikai šodien vīstu spārniņiem trīsdesmit procentu atlaide!”

No cāļa skanēja mūzika un viņš novaikstījās. Malva bija pie visa vainīga, arī te viņa bija, arī te viņas roka, ievilkusi pie sevis kleitas, busiņu un dzejnieku, snaikstījās tālāk, vilkdama karsto gaisu viņa smadzenēs, sizdama viņam pa bungādiņām ar maskota reklāmas džinkstuli un visādi citādi mēdīdamās. „Bdžī!” Vēlreiz izspurdza cālis, notrinkšķēja veikala durvis un viņš nedaudz atvilka elpu, jo visapkārt iestājās patīkams vēsums.

Redzot pelēkās, drūmās sejas, kuras grūstīdamās virmojās pie kasēm, viņš atmaiga. Redz, citi arī mocījās ar ikdienas slogu, no šīs domas garastāvoklis mazliet uzlabojās. Protams, šajā laikā, kad masām bija pusdienlaiks, vajadzēja atstāt strādājam tikai vienu kasi, un viņš vēroja ar ļaunu prieku, kā cilvēki drūzmējas un purpina.

Pie šīs, vienīgās darbojošās kases viss kaitinošais sasniedza savu apogeju, it kā tišām viņu provocēdams – tur bija gan māmiņa ar bērnu un pārkrautu grozu, gan pensionāre, kura knapi kustēdamās lika uz lentas savus produktus, gan viņa vecuma vīrietis, kurš prasīja cigaretes un tās pārdevējai – meitenītei ar milzu brillēm – vajadzēja ilgi meklēt. Beidzot viņam priekšā palika tikai pensionāre, taču nepietika ar to, ka viņa bija uzsvērti lēni kūņojusies, tā sāka strīdēties par avokado cenu.

„Man ar 'Paldies' karti bija atlaide.”

„Es šeit to neredzu,” teica meitenīte. „Mums vēl nav sistēmā ievadīts.”

„Tā jau bija vakar. Es ņēmu cepumus un jums arī sistēmā nebija ievadīts!”

„Es nevaru izsist atlaidi, ja nav sistēmā.” Meitenīte izskatījās nogurusi, tomēr centās izspiest smaidu.

„Ziniet ko,” Viņš dzirdēja kā paša balss skan no malas – dobja un skaisti plūstoša, nuja, aiz viņa taču stāvēja Sofokls. „Es jums piemaksāšu to starpību.”

Abas – meitenīte un pensionāre aplusa kā uz burvju mājienu, tad pēdējā noņāca ar sakniebtām lūpām, ka ne jau nauda ir svarīga, bet princips, paķēra avokado, uzmeta turpat uz lentas ievadesmit eiro un projām bija.

„Paldies jums,” teica meitenīte neskanīgā balsī.

„Viss kārtībā,” viņš atmeta ar roku. Tagad, kad diena bija sasniegusi savu krīzes maksimumu, viss beidzot iemirdzējās. O jā, kā viņš bija gaidījis šo mirkli! Viņš zināja, ka tā būs – viņa ciešanas bija sastapušas visas pasaules nejēdzību un tas kopā veidoja tik skaistu bezcerības ornamentu, ka sirds uz mirkli palēcās. Saule gan logā mēdījās ar savu bendes seju un dziedāja pantiņu: „Drīzzz, drīz, jābrauc uz pa-sā-ku-mu”, bet viņš nepadevās.

„Jums nu gan ir ko noņemties.”

„Nekas, gadās, man jau tāpat maiņa beidzas,” meitenīte nolaistām acīm atgaināja, iespējams, pensionāres rēgu un uzlika aiz viņa produktiem „Jūs apkalpos nākamajā kasē” zīmi. Protams, kad viņš bija izstāvējis visu bezjēdzīgo rindu, aiz muguras vairs neviena nebija. Jo viņam bija uzdots šodien uzņemt visas cilvēces sāpju slogu, viņš bija upurjērs, kuram tas jāizpērk. Un tagad pasaule taps tīra.

„Jums beidzas maiņa? Ziniet ko? Es jūs apsveicu ar brīvību!”

„Brīvību,” meitene sāji pasmaidīja. „Paldies.”

„Nenoniecini to, ļaudis nemaz nezina, kas tā ir.”

„Man liekas, es jūs esmu kaut kur redzējusi. Kaut kādā seriālā?”

„Tas bija Salmiņš. Mūs bieži jauc.”

Atkal jau. Vēl viens pazemojums. Dodiet, dodiet vēl, sitiet, vislabāk pa seju. Vai sāniem, tur ļoti sāp. Jo vairāk, jo labāk.

„Bet es arī esmu aktieris.”

„Kurā teātrī jūs spēlējat?”

„Šobrīd nevienā. Esmu brīvmākslinieks,” viņš speciāli pavilka garāk pirmo zilbi, vajadzēja izklausīties cēli nevēriģi, taču vārds pārtapa kazas blēģienā. Idiots, kādēļ vispār vajadzēja to teikt? Tādēļ viņš ātri izspļāva. „Mēs varētu doties iedzert kādu glāzīti.”

Tiešām tikai vienu glāzīti. Uz pasākumu bija jādodas pēc pāris stundām, un tagad viena glāzīte kā reiz noskalotu visu briesmīgo pārdzīvojumu vilni un radītu tonusu jaunai dienas daļai. Un meitene, kura vergoja pie kases, taču pilnīgi noteikti bija pelnījusi iedzert. Jā, kurš gan vēl parūpēsies par tādu nabaga bērnu? Malva pamanīs, ka dzēris, bet pateiks, ka cienāja pasākumā.

„Nu vienu vienīgu.”

Viņa balss atkal skanēja skaisti un samtaini, izrāvēs no visiem ļaunajiem kaitinātājiem, viņš beidzot lidoja. Jā. Dusmas un niknums bija aizmirsušās, tagad viņš trīsēja priekā, domājot, kā izbaudīs pirmo malku rūgta stipra degvīna. Visi viņi to nevarēja zināt, cik lieliska bija šī sajūta, neviens no viņiem negribēja to un sludināja tikai ciešanas. Brīvība.

„Labi, bet tad tepat. Man četros jāiet pakal sīkajam uz bērnodārzu.”

Sīkajam? Tik mazai meitenei jau bija bērns? Kā viņa vispār varēja piedzemdēt, ja viņas gurni bija mazāki par viņa vidukli?

„Iedzersim par brīvību,” tā arī viņš teica, kad abi bija nonākuši turpat netālu – blakus veikalam ēkas galā bija bārs. Pareizāk sakot, bāru uzzīmēja viņa iztēle. Tā bija lētu uzko-du vieta, kādas atradās lielveikalos – tik bezsejaina un parasta, gluži kā viss pārējais veikals. Taču kāda tam nozīme, viņš izbaudīja pirmo malku – beidzot! Un uzgavilēja, kad meitenīte tam pieskandināja.

„Kā tevi vispār sauc?”

„Anastasija.”

„Oho! Driķst es tevi saukšu par Anasteižu? Kā to dziedātāju.”

„Driķst.”

Viņš ievilka elpu. Meitenīte šajā gaismā – un tās bija pusaizvērtas žalūzijas – izskatījās tieši kāda viņa bija – pēc nogurušas veikala kasiēres. Gari mākslīgi nagi, kas kontrastēja ar bērnišķīgo seju un formas krekliņu ar piespraudi, ieslīpas acis un apaļa seja. Taču nekas no tā viņu vairs nekaitināja, tieši otrādi, spārņoja, jūtot kā dzēriens apdedzina rīkli. Beidzot, beidzot! Viņš nevis vienkārši eksistēja, viņš dzīvoja.

„Tu esi no Rīgas?”

„Nē, no Balviem.”

„Es paņemšu vēl mums pa vienai.”

Viņa paraustīja plecus.

„Es šodien taisos uz savu autorvakaru memoriālajā muzejā. Man nesen iznāca grāmata.”

„Wow! Jūs arī rakstāt?”

„Tā... niekojos. Ar dzeju. Noorganizēju autobusu saviem piekritējiem, kurš tad visus uz muzeju aizvedīs. Bet tas ir tik apgrūtinotīši. Stunda ceļā un tās sarunas. Es neticu vārdiem un par īsto mākslu uzskatu tikai mūziku. Šādi vakari mani pamatīgi nogurdina. Mūzika – tā ir tīra emociju pārraide. Eh, būtu te man gīča, es tev uzspēlētu.”

Nu jau viņš lidoja. Vārdi nāca paši – kā nekā viņš taču bija aktieris. Še tev, Sofokl, še tev, T. Vai jūs tā mākat? Izdomāt sev dzīvi? Ar visām detaļām, ar visu noskaņojumu. Dekorācijām. Tas vis nebija kaut ko skribelēt pa kaktiem.

„Būtu – kas?”

„Gīča – mana ģitāra. Laska, tā es viņu sauca.”

„Ласка,” meitene izrunāja krieviski, tikai tagad viņš saprata, ka viņa visu šo laiku bija runājusi latviski ar nelielu akcentu.

„Jā, tieši tā tas ir domāts. Saki, ar ko tev asociējas brīvība?”

„Brīvība? Ar brīvdienām?”

„Lūk. Redzi! Kā cilvēki ir apmānīti. Viņiem dzīve notiek pēc komandas. Iedomājies, armijā, viena no pirmajām komandām, ko iemāca, ir „brīvi!”. Vai tev neliekas, ka tas kaut ko liecina par cilvēkiem?”

Sazin pa kuru laiku bija parādījusies pica ar sieru, kuru viņi divatā apēda. Izrādījās, ka ēdienkartē bija arī kalvadoss karafē, kuru viņš paņēma, par spīti meitenītes – Anasteižas protestiem. Viņa īpaši nedzēra, bet arī projām negāja. Tikai sēdēja, vairs neskatījās uz saviem nagiem, bet vēriģi klausījās, ko viņš stāstīja. Un viņš stāstīja gan. Vārdi plūda kā straume, plata un pārliecinoša, drosmīga un brīva – par izrādēm, par radošajām aprindām. Viņš klačojās un filozofēja, sūkstījās un lielīja. Viņš dziedāja. Lūk, kādu sievieti viņam vajadzēja. Nevis Malvu, kura tikai vilka klāt, izjauca un pamācīja. Pelīte, kura arī tagad, par spīti brīvībai kaut kur tepat vien bija. Galvā iesitās attālas bailes un niknums.

„Zini ko. Es tev nopirkšu kleitu.” Viņš pamāja uz blakus veikala stendu, kur karājās kaut kas sarkans. „Nopirkšu tev to, jo man jau ir honorārs. Viņi man to samaksāja, hahaaa, avansā, bet es uz pasākumu nebraukšu. Neeee braukšu! Jo es esmu brīvs cilvēks, dzirdi, brīvs! Pajāt uz tiem koncertiem! Un Malvai nepirkšu neko, pat šo,” viņš pamāja uz kulīti, kur vāļājās biepiens un augļi, „es sašķaidīšu to pret sienu. Tas tik būs skats. Pagaidi. Bet sākumā tev vajag kleitu. Tikai pasaki man kādu.”

„Jūs iepriekš runājāt par Dostojevski. Ka cilvēks ir pavisam brīvs tikai tad, kad tam vienīga dzīvot vai mirt,” kā no tālienes skanēja Anesteižas vārdi, bet viņš jau bija piecēlies. Apkārt griezās mežonīgs virpulis. Vārdi bija lieki.

„Dostojevskis ir sūds. Dzirdi – liels, liels, sūds. Man vajag gīču. Ai, es bez ģīčas nevaru vairs izteikt vārdus, jo tie ir meli. Es tevi mīlu, gaidi mani!”

Skrienot viņš atcerējās, ka vajadzēja paņemt sasodīto biepienu un aiznest to mājās, bet ko nu vairs. Mājās viņš vairs neies, jo tur bija Malva. Nost ar Malvu! Jā, nu tas bija skaidrs – Malva bija visa ļaunuma sakne, viņš tiks vajā no Malvas un beidzot būs pavisam brīvs. Nē, bija jāskrien atpakaļ, prom no mājām, prom no Malvas!

„Zini ko, kamēr es skrēju pakaļ Laskai, es sapratu, kas ir brīvība. Brīvība nav nekāds Dostojevskis, brīvība ir māksla. Jā, tikai mākslā ir brīvība, un tikai to es mīlu. Tā ir lielā patiesība. Arī tevi es nemīlu. Bet *davai* pārkam to kleitu un braucam uz muzeju. Lai tas pozeris redz, ko māku!”

Kā cauri avenkrāsas miglai viņš redzēja Anasteižu griežamies kleitā, tā viņai bija daudz par lielu. Viņš lika pienākt tai tuvāk un sažņaudza kleitas vidukli. Tagad varētu arī pabučoties, viņš liecās klāt meitenei, bet tā pēkšņi pārvērtās par pusmūža sievieti, Malvas dvīni, izslidēja ārā no kleitas, un rokā palika tikai sarkana lupata.

„Ko viņi iedomājas? Ko viņi grib ar to teikt, ka brīvība ir nepateicīga kuce?”

Žēl, ka tomēr viņš nepaņēma Lasku, tā noderētu, bet, re, Laska atradās pie bārmeņa. Viņš piespieda gīču tuvāk, uzņēma tempu, cik labi, ka viss notika muzejā, šeit arī publika bija atsaucīga, no sienas gan mēdījās mirušais muzeja rakstnieks, nuja tam bija vien-alga dzīvot vai mirt. „This is the end, my only friend,” viņš ieaurojās – galdam, jo nu jau gulēja uz galda. Un te jau tie bija klāt. Bārmenis, apsargs, arī Anasteiža, kura gan tu-

rējās gabaliņu tālāk. Galva sāpēja, tā laikam bija nokritusi pati uz cietā koka galda.

„... norāva kleitu no stenda un nometa te lejā, to es aiznesu atpakaļ.”

„Par picu jūs samaksājāt, arī par degvīnu. Atliek tikai kalvadoss, divas karafes?”

„Cik par to jāmaksā?”

Pēdējo teica Malva. Viņi bija atkal izsaukuši Malvu. Sazvanījuši un atkal dabūjuši viņu uz šejieni. Kā parasti. Brīvības loks noslēdzies. Viņa bija ievilkusi savā migā arī lielveikalu. Viņš dzirdēja Anasteižu sakām apsargam:

„Es tiešām pat nezinu, kā viņu sauc. Viņš visu laiku tikai atkārtoja, ka ir brīvības albatross.”

Cik dīvaini bija sajust, ka viņš vairs negribēja būt brīvs. Cik skaisti ap viņu sakļāvās virpulis, kurš tagad dunēja galvā tā, it kā tur dzīvotu tūkstotis bišu. Ārpusē virpuļa vairs nebija, nebija arī tā dzelošā tukšuma, kurš valdīja no rīta, tagad viņu vilka Malva, kā parasti, dziļāk un tālāk, tur, starp visām savām kleitām, un viņš tikai spēja izdvest:

„Tu mani nepametīsi?”

„Tu man esi parādā trīsdesmit eiro,” viņa teica. „Paņem biezpienu, tas jau tek.” □

Spirāļu vainags. Jelgavas apriņķa Jaunsvirlaukas pagasta Gaideļu-Viduču senkapi. 6.-7. gs. Bronza, lūki, diam. 17 cm, augstums 4,2 cm. LNMV, A 12898: 30

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp
Foto: Landa Lagzdiņa

Guntis Zariņš (Tālers)

Pirms pāris gadiem man radās iecere radīt prozas darbu ciklu, kurā tiktu atdzīvināti latviešu tautas mitoloģiskie tēli. Kā pirmais tapa stāsts „Nemierīgās dvēseles”, kas iekļauts krājumā *Nemierīgās dvēseles. Veļu laika stāsti* (Zvaigzne ABC, 2022.), ar vadātāju kā antagonista tēlu. Vēl „rindā” gaida citas būtnes: jodi, ēni, sumpurņi, veļi, nirdas, maikatas, mītiskās mātes, meža gari un, protams, vilkatis, kas ir stāsta „Tikšanās ar veco Sirkantu” galvenais tēls. Stāsts ieguvis autoru balvu 2022. gada Tukuma prozas fermentācijā un iecerēts kā epizode plašākam darbam, kurš jau ir tapšanas stadijā un varētu tikt pabeigts nākamā gada sākumā.

TIKŠANĀS AR VECO SIRKANTU

kāda sena legēnda no tumšajiem Kursas mežiem

Livonija, 1488.gads

Mazais jātnieku pulciņš apstājas mežmalā.

Četri zirgi nemierīgi mīnājas un klana galvas, elpai kūpot.

Pa debesjumu trakā ātrumā joņo draudīgi mākoņi. Tā vien šķiet, tūliņ no tiem lejup sāks krist virpuļojošas, baltas pārslas. Un nebūtu nekāds brīnums. Pērn un aizpērn Visu Svēto dienas priekšvakarā zemi jau klājis sniegs, vien šogad tas aizkavējies.

Ordeņa brālis Ulberts no Rīgenas, galvenais šajā grupiņā, pārļaiž kritisku aci pārējiem trim biedriem.

Par spīti nelāgajam laikam vīri tērpušies viegli, gluži kā īsai vasaras izjādei. Garnizona komendanta pēkšņā pavēle pārsteigusi viņus nesagatavotus. Vēl tikko bezrūpīgi dzirojuši Tukemas¹ pils kambaros, nu dūšīgie karotāji sēž seglos un drebinoties raugās tumšajā, spokaini šņācošajā koku jūrā. Skaidri redzams, neviens nealkst doties iekšā šai drūmajā un naidīgajā vidē, kur mājo vilki, lāči un, kā mēdz runāt vietējie, dažas vēl bīstamākas radības.

¹ Tukema – Tukuma senais nosaukums.

Kāda joda pēc! Kas gan lēcies šim Tukemas pilskungam? Naktī, kad ārā plosās salti vēji un tumsas spēki, viņš dod negaidītu pavēli saviem bruņiniekiem pamest pili un doties mežos, lai vaņgotu šo Sirkantu, vecu, nevarīgu večuku! Un kas tur liels, ja šis apsūdzēts par nez kādām ķecerībām un burvestībām? Vai gan kādam gabals nokristu, ja veco kraķi atvestu kādā mīlīgākā laikā, nevis aukstumā un vētrā, nakts melnumam iestājoties?

Bet rīkojums paliek rīkojums.

– Ko stāvam? – Ulberts pavēlnieciski uzkliezd pavadonim. – Ceļa nezini, vai?

Ķeiris, vietējais pavadonis, stāv, kūkumu uzmetis, un no ordeņa brāļa uzsauciena vēl vairāk sagumst, it kā rīkstes cirtienu dabūjis. Sāk pazemīgi kaut ko vervelēt savā mēlē.

– Ko šis tur muld? – Ulberts vaicā Otomāram no Neuenburgas², kurš vienīgais no viņiem kaut cik sajēdz šo vietējo bauru buldurēšanu.

– Esot nelāga šovakar, – Otomārs atsaucas, cenšoties pārkliegt vēja svilpošanu. – Briesmas draudot. Saka, nevajagot iet.

– Kā tad! – Ulberts nicīgi nosmej. – Šausmīgi nobijos, gandrīz bruņas pietaisīju. Pasaķi tam sūdbambelim, ja tūliņ nevedīs mūs uz īsto taku, pakārsim pie pirmā zara tepat mežmalā.

Par „sūdbambeli” nosauktais vēl vairāk uzrauj plecus un raitā solī sāk cilpot uz priekšu.

– Nu lūk, – Ulberts norūc un paskubina zirgu. – Vienmēr šiem vajag visādi izlocities un

² Neuenburga – Jaunpils senais nosaukums.

iztaisīties. Bez draudiem pie klausīšanas nemaz vairs nav piedabūjami.

Viņš nīgri raugās Ņeira mugurā. No prasta maisveidīga auduma darināts kreklis garām piedurknēm un tādas pat bikses, kuru staras beidzas krietni virs potītēm. Viss apnēsāts, skrandains, salāpīts. Brīnums, kā šim nesalst. Nemaz nedrebinās, soļo tik, uz savas kūjas pa reizei atspiežoties. Nūja tāda jokaina – krietna vīra garumā, saliektu galu kā aķim.

Ulberts sarauc pieri. Kaut kas nepatīk viņam pie šī vīra. No kurienes uzradies tāds? Būs jāpavaicā pils sargiem, kad atgriezīsies. Vai maz ir uzticams? Pēc skata tāds pazemīgs, muguru liec, kad ar kungiem runā, bet... Skat, kādi muskuļi! Ulberta vērīgā kareivja acs tūliņ redz un prot novērtēt spēcīgo augumu, kas slēpjas zem pieticīgā, skrandainā ietērpa. Un kustības, – līgas, plūstošas kā dzīvniekam. Nevis kā dažam labam pļēguram no viņam padotajiem brāļiem, – viņa dusmīgais skatiens paveras atpakaļ uz Teribaldu no Šlokenas³, kas manāmi grīļojas seglos. Dieva sodība, ne bruņinieks.

Viņi iejāj mežā.

No iesākuma mežs kā mežs. Iemīdīts ceļš, gana plats, lai varētu samainīties divi pajūgi. Bet jau drīz Ņeiris griežas nost pa labi, uz kādas šaurākas takas, un viņiem neatliek nekas cits kā sekot. Tam jau pavadonis domāts, lai pareizo virzienu rādītu. Un bez šī putrasgalvas palīdzības viņi veco Sirkantu neatradīs. Jo neviens nezina, kur tas grēka pagale mitinās. Dieva zaimotājs, pestelotājs un burvis viņš esot, pavisam velna varā pārdevies. Spējot nevien krusu piesaukt un nedziedināmas sērgas saviem nelabvējiem uzsūtīt, bet arī visādiem tumsas radījumiem pavēlēt. Vietvara uz pūšlotājiem gan līdz šim pievērusi acis, bet tik neganta bezdievība tomēr neesot paciešama, tāpēc vajagot šo Sirkantu steigšus iekalt važās. Un tad kāds velns pilskungu sāk dīdīt tieši šovakar, jo rīt, pašā rīta agrumā augsti kungi no Rīgas nāksot uz Tukemas pili, un vajagot veco burvi savažotu viņiem atrādīt un tiesai nodot. Laikam jau pilskungs tādā kārtā cerē uz ordeņa mestra labvēlību.

Viņi turpina sekot Ņeirim, kura platā mugura aizvien grūtāk saskatāma biezējošā krēslā.

Drīzvien brāzmas pierimst, koku galotnes pārstāj šalkt, un iestājas klusums, ko iztrau-

³ Šlokana – Slokas senais nosaukums.

cē vien zirgu pakavu dunoņa uz takas. Nu top vēl nemīlīgāk kā pirmīt, stiprā vēja laikā. Šķiet, pa labi un kreisi sāk skanēt divaini trokšņi, tādas kā attālas balsis, kā smieklis, un vienubrīd Ulbertam pat parēgojas smagu soļu skaņa, it kā tepat blakus slātu kāds milzis, cilādams varenās kājas ozola stubru resnumā.

Bet Ņeiris tik steidz uz priekšu, un bruņinieki seko.

Negaidot viņi nonāk pie šķēršļa. Tāds kā grāvis, kā paplata tērcē. Stāvi krasti un melns, dubļains ūdens. Ulberts aptur zirgu un grib sākt strotēt pavadoni. Bet tas izrikojas pavisam negaidīti – pastiepas ar savu garo kūju, apmet līko galu ap pretējā krastā augoša koka zaru un pārlido grāvim kā putns.

– Saki, lai meklē pārejas vietu! – Komandē Ulberts. – Es savu zirgu tajā bedrē iekšā nedzišu. Nevar zināt, cik tur dziļš.

– Esot jāiet pa kreisi, – pārtulko Otomārs. – Viņš parādīšot.

– Kā tad, – nošņac Ulberts. – Parādīs viņš.

Tomēr pagriež zirgu un lēnos soļos jāļ pa taku gar tumšo grāvi, līdz kraujie krasti kļūst lēzenāki, ūdens šķērslis – aizvien šaurāks, pārvēršas par sīku dubļainu tērcīti un pazūd pavisam. Aha! Turpat jau arī Ņeiris pretējā malā. Nez kāpēc tuvāk gan nenāk. Stāv pa gabalu un māj ar roku. Varbūt tas nemaz nav viņš? Augums gan līdzīgs pa gabalu, bet – kas šos baurus atšķirs, turklāt vēl tik biezā krēslā... Piere saraucas un pirksti tver zobena rokturi.

Nošļakst dubļi zem pakaviem. Ulberts izgrūž dažus sulīgus lāstus un izlec no segļiem. Skrandainis būs ievilinājis viņus purvā. Būs jāiet zirgam pa priekšu, uzmanīgi ar kāju ceļu taustot.

Nē, nav tik traki. Jēls ir, bet izbrienams. Viņš šļakstinās pa slapjumu, zirgu pie apaušiem stingri turēdams. Tā, viņi ir otrā pusē.

Ulberts pagriežas, lai redzētu, kā klājas pārējiem brāļiem. Divi nāk, tāpat kā viņš, kājniekos, savus kumēļus drošinādami. Bet trešais?

– Kur, nolādēts, palicis Teribalds? – Ulberts ieaurojas.

Pārējie satrūkstas un sāk skatīties atpakaļ.

– Tikko vēl bija! – atsaucas brālis Zigfrīds no Mergeras⁴. – Sākām brist pāri, šis palika iepakaļ...

– Saki tam baurim, lai pagaida, – Ulberts uzsauc Otomāram.

– Pazudis viņš. Neredzu vairs.

– Ko? – Ulberts apsviežas. – Uzkalniņā, kur pirmīt vēl vidēja pavadoņa stāvs, vairs neviena nav, tikai lazdu puduri starp slaikiem prieku stumbriem, kas grimst aizvien dziļākā tumsā. – Labi, – viņš pieņem lēmumu. – Ar to žūpu Teribaldu tiksīm galā vēlāk. Taka mums tagadiņ zināma, bauru smerdelis vairs nav vajadzīgs. Tukemas tuvumā vairs lai kāju nesper. Ja satikšu, pats personīgi ķidas izlaidīšu!

Ulberts apņēmīgi dodas pa grāvja otru krasu atpakaļ. Drīz vien atradis pamestās takas turpinājumu, viņš uzlec zirgā un slaidā riksī dodas uz priekšu.

Paliek gaišāks. Biezā padebešu sega retojas. Cauri skrejošo mākoņu skrandām pazib Mēness nedzīvi bālā gaisma.

Mežs top aizvien skrajāks, līdz izbeidzas pavisam. Viņi attopas pļavā, kuras vidū slejas milzīgs, žuburains ozols. Taka ved pa mežmalu, aplīk pļavai, bet necik tālu tikušiem viņiem vēlreiz jāapstājas. Atkal ceļā šķērslis. Nē, šoreiz tas nav dabas veidots, bet gan ... Jā, tur nekustīgi guļ cilvēks, viņa gaišais apmetnis blāv jau pa gabalu. Pamirdz bruņas. Vai tiešām tas būtu viens no...

Ulberts nolec no zirga un steidz pie gulošā, bet pēc pāris soļiem, saprotot, ko redz savā priekšā, sastingst kā nolēmēts.

– Kas noticis? Kas tur guļ? – sauc pārējie.

– Tas ir brālis Teribalds, – Ulberts atsaka, jūtot nelabumu kāpjam kaklā. – Viss, kas no viņa palicis, – viņš piebilst.

– Tas nevar būt! Viņš taču palika aiz mums! Ko tie ar viņu izdarījuši... – Zigfrīdam aizraujas elpa.

Pienāk arī Otomārs. Ieraudzījis gabalos saraustīto ordeņa brāļa ķermeni, viņš pastreipulo gabaliņu tālāk un, nokritis ceļos, ļauj kuņģim atbrīvoties no vīna un cepeša atliekām.

⁴Mergera – Mērsraga senais nosaukums.

– Beidz rīstīties un celies, – uzrūc Ulberts. – Mums ciemiņi.

No biezokņa iznirst un tuvojas trīs ēnas. Pirmais nācējs tik tikko atpazīstams. No padevīgi saliektās muguras ne vēsts. Plati, spēcīgi pleci, stalta gaita, gana nūja rokā – kā valdnieka zizlis. Acis dzalkstī kā meža zvēram. Aiz viņa nedaudz soļu attālumā vēl divi tādi paši, nūjām bruņoti bauri.

Ulberts izvelk zobenu.

– Saki tiem suņiem, lai nomet nūjas un krīt ceļos, – viņš vēršas pie Otomāra.

Ķeiris smejas.

– Tu gribi manu nūju? – viņš skaidrā vācu mēlē vaicā. – Tūliņ dabūsi!

Acumirkli Ulberts jūt tādu triecienu, ka tik tikko spēj noturēties kājās. Zizlis nu pārvērties par bīstamu ieroci, kas mēnesnīcā zib tik ātri, ka ar aci pat ne izsekot. Ķeiris atkal izdara strauju kustību. Ulberta labā roka notirpst no negantā belziena, zobens izkrīt. Vēl viens sitiens – tieši sejā. Dzirkstis gar acīm. Ķivere aizlido. Tad gluži kā spēcīga roka viņu sagrābj aiz skauستا. Tas ir nūjas līkais gals. Sagrābj un norauj pie zemes, nospiež apkaunojošā pozā uzvarētāja priekšā. Cīņa ilgusi tikai pāris mirkļi. Turpat blakus guļ arī Otomārs. Vien Zigfrīds nav pievarēts un meistarīgi viciņa zobenu, līdz no krūmāja aizmugurē izlec tumšs radijums un uzklūp ordeņa brālim kā viesulis. Vilks? Nevar būt! Pat neraugoties uz to, ka pats tikko cietis apkaunojošu sakāvi un tup nicināmā baura priekšā uz ceļiem kā vergs, Ulberts kopā ar trakām dūsmām vienlaikus jūt dziļu izbrīnu. Jā, viņš dzirdējis nostāstus par zemniekiem, kas kopā ar ordeņa brāļiem varonīgi cīnījušies kaujas laukā, ar nūjām apsitot veselus pretinieku karapulcus. Agrāk par tādām pasakām un sievu pļāpām Ulberts vien pasmejās. Zemnieks ar nūju pret bruņinieku! Bet nu pats tup sava naidnieka priekšā, vienkārša koka gabala pieveikts.

Un vilki!

Viņš sajūt aso zvēra smaku un dzird nokrakšķam nabaga Zigfrīda kaulus. Brāja izmīsigais klieziens pārtrūkst un pārvēršas burbuļojošā gārdzienā, kad zvērs pārplēš varonīgā cīnītāja rīkli.

Viss beidzies. Arī pār Otomāra nekustīgo augumu noliecies milzu vilka siluets. Klausoties pretīgajās zvēru mielasta skaņās, tiem plosot

vēl trīsošās miesas, Ulberts gaida, kad pienāks viņa kārta.

Bet nē. Tvēriens ap skaustu atlaižas.

Vai tiešām viņš tiks apžēlots? Šie mežoni izmantos viņu kā ķīlnieku? Lai necer uz pateicību! Ja viņš paliks dzīvs, līdzko atsvabināsies, sasauks ordeņa brāļus un tad... lai Dievs žēlīgs katram, ko viņi šai mežos atradīs!

Ķeiris smaida.

– Ko gribi no manis? – Ulberts piesmacis vaicā.

Vilki paceļ galvas un atiež asiņainos ilknus, bet Ķeiris izgrūž dīvainu šnācienu, un zvēri atkal pievēršas savai baisajai maltītei.

Ulbertam viss notiekošais šķiet kā nelāgs sapnis. Vēl tikko viņi, spēcīgi, pašapzinīgi vīri, braši dzīvoja pilī, baudīja vīnu, bārstīja rupjus jokus un sprieda, ka derētu šonakt pameņģēties ar pils kalponēm. Bet nakts tik tikko pienākusi, kad pašiem lemts kļūt par izprieču šai sātāniskajā orgijā...

– Es neko no tevis negribu, kundziņ, – Ķeiris turpina smaidīt. – Pats taču atnāci! Kādu satikt gribēji. Kunga griba ir likums. Tūliņ arī satiksi.

Un viņš paraugās uz lielā ozola pusi.

Ulberts seko viņa skatienam un sastingst šausmās. Ak Jēzu, kas tas tāds! Mīļais Dievs, svētā Marija, jel sargiet mani!

Viņu tagad neviens netur, varētu celties un bēgt vai ņemt zobenu un cīnīties, bet nāves bailes kalpo daudz labāk par visstiprākajām važām, un Ulberts paliek tāpat uz ceļiem, noraugoties kā viņam tuvojas... Kas? Radijums no elles? Tik baiss, ka to aprakstīt vārdos viņš nekad nespētu, pat ja izkļūtu no šejienes dzīvs.

– Kungs, esi man žēlīgs, – viņš vēl pagūst nodomāt, pirms neradība atvēzē nagaino ķetnu. Un tad ar vieglu pārsteigumu redz apkārt novirpuļojam krūmāju tumšās skupsnas un zemnieku stāvus ar nūjām rokās, redz pats savu, uz ceļiem sēdošo ķermenī un Mēness spožo gaismu cauri milzu ozola zariem. Vēl mirklis, un pasauli pārņem zaļgana migla, kas pārvēršas ledainā, necaurredzamā tumsā, kur nav vairs ne baiļu, ne skaņu, ne sājpu, nekā.

Brašā ordeņa brāļa, Rigenas Ulberta isā tikšanās ar veco Sirkantu ir beigusies. □

Foto: Landa Lagzdina

Līgavas vainags. Ventpils apriņķa Ventas pagasts. 19. gs. vidus. Zīds, kokvilna, stikls, lins, kartons. LNVM, CVVM 14085

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp

Īsumā par mani - šobrīd eju otro apli Literārajā Akadēmijā (pagāšgad pie Ievas Melgavles, šogad pie Daces Vīgantes), un kopš pagājušā gada beigām sešus stāstus ir izdevies nopublicēt *Avīzes Nosaukumā*, kā arī nesen vienu *Punctum* un *Strāvā*. Pašsaprotams, ka tāpat ir ļoti daudz, ko mācīties, bet cenšos iet uz priekšu.

„Seržs lieliskais” ir stāsts par izbijušu detektīvu, kuru šobrīd nomoka pārlieku augsts pašvērtējums un varbūt pat personības dalīšanās. Tagad izskatās, ka viņa vecais ienaidnieks ir atgriezies un pēdējā lieta var sākties.

Lauris Bērziņš

SERŽS LIELISKAIS

Jums varbūt skaudīs, bet pēc ilgajiem darba gadiem beidzot esmu ieguvis kāroto mieru. Dzīvi esmu pieņēmis. Neko vairāk par manu zemes nostūrīti nemaz nevajag. Te ir perfekta lauku idille, – neskaitot kaiju ķērķšanu, nevienas skaņas. Māju varu uzturēt kā vēlos, grāmatas ir kaudzēm. Šodien ir skaista diena un saulīte silda.

Jebkuram citam mans darbs šķistu izaicinošs, bet savā jomā esmu īstens speciālists. To apliecina ne vien ievērojamā pensija un pamatīgā summa krājkontā, bet arī apbalvojumi. Piemēram, šis pulkstenis, ko ik gadu dāvināja visilgāk strādājušajiem darbiniekiem. Blakus statuja, ko mēdza pasniegt kolēģiem ar lielāko personību; te arī medaļa par otro vietu peldēšanas sacensībās. Jāatzīst, ka negribu iestiklot šo masīvkoka plauktu, jo balvas patīk paturēt rokās, pat ja iekšpusē tās bieži vien šķīst tukšas. Putekļo gan baigi.

Ak jā, un te ir mans goda kauss...

Tā, kas tad tas? Kauss nav tukšs! Tajā viennozīmīgi ir krama gabals. Nezinātājiem - tas ir parasts iezis, kuru berzējot pret metālu, uzšķīļas dzirkstele. Tam nevajadzētu būt ne tuvu kausam!

Lūk, izskatās, ka vecajam detektīvam Seržam būs vēl viena lieta, ko atklāt. Kas ir Seržs? Protams, neviens cits, kā es pats!

Seržs bija detektīvs četrdesmit gadus. Pēc izglītošanās policijas akadēmijā, mani uzreiz pieņēma darbā. Pirmie noziegumi bija vienkārši: zagti auto numuri, izsisti pirmā stāva logi, māju apķēzītāju tvarstīšana. Vairumu varēja notvert, pacietīgi gaidot, vai gluži vienkārši, satiekot tipiskus turpat uz ielas. Tas jau nav grūti, uzvelc ādas jaku vai melnu cepuri un ir skaidrs, ka neesi darijis neko labu.

Nu Seržam atkal nāksies uzvilkt detektīva cepuri. Pats kramu izmantoju, kad pie mājas dedzinu vecos gruvešus, bet ko tas dara pie manām dārglietām? Pareizi, jūs noteikti vaicāsi, par ko tad godalgotais detektīvs saņēmis tik vērienīgu balvu.

Eh, par to ir grūti runāt.

Jaunības gados kādu brītiņu man privātajā dzīvē veicās tikpat labi kā darbā. Parādījās mana mīlotā Ilutiņa, mūsu biroja sekretāre, kuras klātbūtne mazināja darba spriedzi. Bija tik labi, ka jau otrajā randiņā viņu iepazīstināju ar savu mammuci. Acīmredzami viņu pārsteidza mana drosme, kā nekā, esmu kaislīgs – ko tur padarīt? Vēl pāris reizes pastaigājām gar krastmalu un kopā aizvadījām pusdienas, bet ne pārāk bieži, jo droši vien citiem mana mīlestība bija pārāk intensīva. Šis jums būs varens šoks un pavērsiens, bet ap to laiku aizdegās mūsu pirmais izmeklēšanas kantoris un Ilutiņa tieši tobrīd tur nosnaudās. Seržu tas sagrāva un viņa dzīve ienāca viņa mūža ienaidnieks – Rētas Seja.

Tajā nedēļā tā nebija vienīgā degošā ēka pilsētā. Policija to uzskatīja par sakritību virkni vai sīko huligānismu, taču man bija skaidrs, ka tas ir kas vairāk. Mīļotās nāves dēļ šī lieta kļuva arī personīgāka.

Redziet, pie katras no mājām atradu pa krama gabalam. Savādi, ne? Kolēģi Seržu dēvēja par nekompetentu vai nepieskaitāmu, tomēr es izlēmu uzstādīt lamatas. Kādā Ziepniekkalna pagalmā uzcēlu perfektu koka konstrukciju. Perfektu piromāniem. Un tā es gaidīju – koka mājīnā aizvadīju divas nedēļas, dzīvoju nemazgājies, gulēju guļammaisā un ēdu vien zivis no konservu bundžām. Kur vēl esat redzējuši tādu mērķtiecību? Jā, varbūt pārgalvīgi izmantoju uzņēmuma līdzekļus, tomēr tas bija svarīgi, lai atrisinātu lietu. Līdz visbeidzot kādā naktī Rētas Seja sevi atklāja.

Rētas Seja – īstajā vārdā Arvīds Krauklis bija parasts pilsētnieks. Atšķirībā no Serža, viņš nedzīvoja ievērojamu dzīvi. Patiesību sakot, iesauka Rētas Seja viņam šķita ļoti aizvainojoša, jo bērnībā viņš bija kritis no šupolēm, taču tik trāpīgi viņu nodēvēja gan policija, gan mūsu lieliskais detektīvs. Un pēc visiem šiem gadiem ieža atkārtota parādīšanās manā kausā nevarēja liecināt ne par ko citu, kā viņa sūtītu ziņu.

Lai gan tajā liktenīgajā naktī biju teju iemidzis, Seržs bija modrs un pie ieejas nostiepa makšķerauklu, kura savukārt bija piesieta pie bundžu kaudzes. Krītošās kaudzes troksnis mani pamodināja, it kā būtu izšauta pusautomātiskās pistoles TT lode, un uzreiz biju pilns adrenalīna. Ieraudzījis cilvēku ar rētai-no seju, nedomājot metos viņam virsū.

– Tu nogalināji Ilutiņu?! – kļiedzu, uzlecis virsū noziedzniekam.

– Ko, kas notiek? – maita panikā atgainājās, un man uzreiz bija skaidrs, ka tas ir viņš.

– Es viņu mīlēju! Tu izpostīji manu dzīvi! Atzīsties! – kratīju viņu, nedomājot, kā tas izskatās. Sāku viņu sist. Šis nebija spožākais Serža izgājiens, bet arī kārtības sargiem ik pa laikam nākas pārkāpt likuma robežas.

Tad viņš iestēnējās: – Es darišu visu, tikai, lūdzu, beidz mani sist! – vai arī: – Es to izdarīju, lūdzu, beidz mani sist! – Katrā ziņā, detaļas vairs nebija būtiskas. Seržs bija viņu notvēris.

Rētas Seju ātri vien notiesāja. Tiesā viņš taisnojās, ka neko nav izdarījis, vienkārši nobijies no traka bezpajumtnieka, tomēr es biju pārliecinošāks, un valsts priecājās, ka piromāns beidzot bija noķerts. Mūsu jaunajā birojā ieradās pilsētas mērs, kurš personīgi man pasniedza kausu kā varonim un draudzīgi mudināja par lietu vairs nedomāt. Visus šos gadus centos tā arī darīt, kaut gan ik reizi, paskatoties uz balvu, par notikumu atcerējos.

Nezinu, kā Rētas Seja no cietuma uzzināja par kausu, bet bija skaidrs, ka viņš to izmantoja, lai par mani ņirgātos, un atsūtīja šo mājienu.

Starp izmētātajiem papīriem uzmeklēju veco lietu. Vienmēr šķita, ka šī diena atkal pie-nāks, tāpēc, ejot pensijā, paņēmu to līdz, un neviens arī neiebildā. Nobružātās lietas lapas un Latvijas karti piespaužu pie korķu dēļa un savilku ugunīgas krāsas dzijas diegus starp katru vietu, kurā tika konstatēta dedzināšana, un manu nomaļo mājokli. Pirmajā mirklī neko aizdomīgu nemanīju, bet tiklīdz iedomājos par Ilutiņu, tā sirds sarāvās; visus šos gadus tā arī nebiju ņēmis citu sievieti. Prāta asumam nolēmu iedzert glāzi konjaka, taču jāatzīst, ka Seržs vairs nav jaunības formā, un es ātri vien iemigu turpat uz zvīņa.

Pāris nākamās dienas mocījos agonijā. Visu laiku reiba galva. Seržu bija pārņēmusi panika un grūtsirdība. Centos atrast jēlkādas norādes, pārmeklēju māju, bet neko nespēju atrast, vien vecus formastērpus, binokļus un savu veco labo BRK Ghost pneimatisko bisi.

Nezinu, kurā mirklī tas notika, bet manā pastkastē bija nokļuvusi vēstule no Rīgas Cietuma ģenerāls sekretāra. Sākumā domāju,

ka tas ir viltojums vai kāda Rētas Sejas spēlīte, taču man nekas cits neatlika, kā aploksni drosmīgi atvērt.

Tajā tika ziņots, ka Rētas Seja drīz vien tiks izlaists no cietuma. Turklāt par labu uzvedību viņam atļauts sūtīt detektīvam ziņu, kura atradās turpat aploksnē. Nodomāju, ka ar šādu rīcību viņš tiešām ir aizgājis par tālu!

Vispirms aizslēdzu durvis, aizvilku aizkarus un sagatavoju ātrās palīdzības numuru, gadījumā, ja vēstulē būtu iebērtā inde. Nezinu, kā Seržs par indi neiedomājās jau atverot aploksni, bet prāts beidzot sāka atžirgt. Vēstules saturs īpaši nepārsteidza:

Sveiks, Serž!

Tev raksta Arvīds Krauklis – vīrietis, kurš Tevis dēļ cietumā aizvadījis divpadsmit gadus. Tu izpostīji manu dzīvi. Vakarā, kad piegāju pie būves Ziepniekkalnā, gribēju to apskatīt kā potenciālo investīciju objektu. Pēkšņi Tu man uzbruki, smirdīgs, briesmīgs un draudēji, tāpēc teicu, ka darišu visu. Tu vainoji mani kaut kādās dedzināšanās, par kurām

tobrīd neko pat nebiju dzirdējis, bet policijai, kā redz', vajadzēja grēkāzi.

Cietumā patiešām ilgu laiku sapņoju par to, kā nosvīlināšu Tavu būdu kopā ar Tevi. Tomēr ar laiku šīs domas kļuva vien par pagātni. Tā kā ieslodzījumā vairums bija jauki cilvēki, ar laiku sapratu, ka nekustamie īpašumi nav mans aicinājums. Tagad esmu atradis sevi un strādāju pie kaut kā radošāka.

Rakstu, lai pateiktu – es Tev piedodu. Ceru, ka abi varēsim mierīgi turpināt savas dzīves.

Visu to labāko vēlot,

Arvīds Krauklis.

Rētas Seja patiešām domā, ka Seržs ir muļķis? Āksts! Pat, ja krama gabalu kausā būtu ielicis es pats, kad pēdējo reizi gāju kurināt, šī noteikti ir vien dzirkstele nākamajiem uzbrukumiem. Es to tā neatstāšu.

Seržs jau atkal tevi iesēdinās, šoreiz uz vieniem laikiem. Iluīņa tiks atriebta. Seržs lietu izmeklēs! Seržs dzīvos! □

Foto: Landa Lagzdīna

Līgavas vainags. Liepājas apriņķa Tāšu pagasts. 19. gs. Krija, papīrs, lins, kokvilna, brokāts, metāls, stikls. LNVM, CVVM 14052

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp

Līga Rimša-Eglīte

IEPAZĪŠANĀS

Rīts smaržoja kā tikko no āra ienesta, tīra veļa. Skuju paklājā nobirušo lapu ielāpi mirdzēja vēsajos saules staros. Ieskanējās putnu kora pirmais mēģinājums, tāla ūpa balss atvadījās no nakts. Lielā skudru pūžņa iemītnieces rosījās ap savu māju, solot dienu bez lietus. Bērnībā, kā cukurgailīti uz kociņa, mēdzu laizīt nomizotu viciņu, kas, brīdi kaudzei virsū uzlikta, skudrām aplipusi, garšoja līdzīgi citronam. Sākumā izrevidēju alkšņu brikšņus meža malā, kur zem lapām slēpās cūcenes. To atrašanās vietu viegli varēja atklāt, ja izdevās pamanīt kādu lielāku sēni, kuru lapas nevarēja noslēpt. Atlika tikai pietuities un ar acīm pārmeklēt apkārtni lielās sēņu mammās tuvumā. Jaunākās krekla pogas lieluma sēnītes izskatījās burvīgas. Tās šķita īpaši mīlas jau iedomājoties vien, kā tās ziemā kārdinās, veroties cauri burciņas stiklam. Stingras, kraukšķīgas, pēc dillēm un lauru lapām smaržujošas.

Lai sasildītos, ātrā solī izgāju cauri tukšajam mežam. Rīts bija vēss – zemākās vietās vēl

Jau otro gadu pilnveidoju rakstītprasmi Literārajā Akadēmijā prozas grupā. Pirms tam ir izdotas dzejoļu grāmatas *Vēlos būt par deputāti*, *Ko nezina sfinks* un *Nātrēs brienot*, dzejoļu grāmata bērniem *Saulespuķe*, pasakas *Saulespuķes ziedēs atkal* un *Ciemos pie vecmāmiņas*. Esmu iesniegusi stāstu krājuma manuskriptu izdevniecībā Zvaigzne ABC.

gulēja migla. Nebiju uzvilkusi biezo džemperu, ko atpakaļ nākot, tāpat būtu jānes rokās, pēdējās atvasaras dienas ātri iesila. Likumojot pa dzīvnieku iemīdītu taku, gāju savas bumbu bedres virzienā. Tā biju nodēvējusi padziļu ieplaku, ko pirms gada negaidīti izgāju meža vidū. Nebūtu toreiz apmaldījies, nepamanītu. Pārējais mežs, cik tālu varēja redzēt, bija vienmuļi līdzens. Par sēņu klātbūtni liecināja dažas mušmires un plānās, trauslās bērzlapas. Mājās atnestas, tās grozā allaž sabirza, atstājot uz citām sēnēm baltas plēksnes. Sev par pārsteigumu, uzietās bedres nogāzē ieraudzīju dāsnu meža velšu birumu. Garā rindā stiepās gailēņu audze. Spilgti dzeltenas, no tālienes viegli pamanāmas. Uzmanīgi virzoties lejup, ieraudzīju apšu beku oranžās cepures un baraviku smagās galvas. Daudzas no stobriņu sēnēm bija pāraugušas un vecuma dēļ sajimušas sūnās. Tas liecināja, ka šo bagātību krātuvī līdz šim neviens nebija atklājis.

Arī šobrīd manā bumbu bedrē kā pelēks ķīselis lielā mēlā bļodā gulēja migla. Pirms sāku pa mitrajām lapām slidināties lejup, uzmanību piesaistīja savādas pārmaiņas ierastajā skatā. Miglas vālos kaut kas kustējās. Kā pienā iekritis milzu tarakāns. Tāluma brillēs vēl nebiju iegādājies, kaut sen jau bija skaidrs, ka nekāds snaipeis no manis vairs neiznāks. Pietupos nogāzes malā un, sapsprindzinājusi redzi, vēroju nelūgto iebrucēju manā sēņu plantācijā. Kurš tas varēja būt? Kaimiņi uz šo pusi sēnēs negāja, piebraucamo ceļu tuvumā nebija, tātad tas nav pilsētnieks. Kāds atpūtnieks, kurš cimojas pie radiem? Bet, ja nu tas ir bandīts, laupītājs, kurš slēpjas mežā un meklē ēdamo? Nē, tas bija maz ticams. Vai nu tāds bēguļotājs tā mierīgi lasītu sēnes... Jānoskaidro, kas tur ganās.

Nevar taču visu dienu bedres augšā tupēt un skatīties, kā nolasa manus ziemas krājumus. Protams, nevienam nav aizliegts mežā lasīt sēnes. Kurš pirmais atnācis, tam arī guvums. Sēņotāju nerakstīts likums: nesākt lasīt blakus un reizē skriet pēc vienas baravikas, citam to raujot no rokām. Labi, jāiepazīstas ar konkurentu, jāapvaicājas, kā viņam veicas. Jānoskaidro, vai tas ir vienas dienas sēņotājs vai kāds, kurš tāpat kā es, grasās nākt šurp pastāvīgi. Pusceļā starp mani un svešo gulēja izgāzts celms, aiz tā resnajām, pret debesīm vērstām saknēm, varēja labi paslēpties. Nogājusi pie tā, piesardzīgi vēroju sēņotāju, kurš salicis, mierīgi turpināja savu nodarbi. Tas bija drukna auguma, tumšā lietusmēteli satuntuļojies vīrs. Zemu noliekto galvu sedza kapuce. Nelikās bīstams, tāpēc paspēru dažus soļus tuvāk. - Labdien! - paklusi sveicināju. Lai ar savu pēkšņo parādīšanos viņu neizbiedētu. Laikam kapuce vai attālums starp mums slāpēja skaņu. - Labdien, kungs! - uzsaucu nedaudz skaļāk un piegāju pavisam tuvu. - Ūhh... uhh... - dobji, zemā balsī atbildēja kungs kapucē, lēnām pagriezdams masīvo augumu. Cauri izklīstošajai miglai manī raudzījās divas mazas, melnas ačeles ar saru kušķiem virs tām. Nelielās ausis, kuprainā mugura, garais šņukurs ar diviem pogcaurumiem un uz āru izvirzītie, dzeltenie ilknī ātri slāpēja vēlēšanos iepazīties tuvāk. Manas kājas paralizējās un padevīgi ieliecās ceļgalos.

Attapos augšpēdus sūnās. Rokas nevarīgi balstīja ļengano augumu. Sprunguļi, skujas un čiekuri sāpīgi dūrās plaukstās. Iespiedu papēžus mitrajā zemē. Sasprindzinot muskuļus, nedaudz pacēlu smaguma centru, lai atvirzītos tālāk no dubļainā, siekalainā purna. Purns uz četrām īsām kājām nekustējās. Kā samīts sienāzis at muguriski rāpos augšup. Rokām un kājām neveikli atspiežoties, reizēm paslidot uz mitrajām lapām un noglumējušiem zariem, beidzot tiku bedres augšmalā. Mani zobi klabēja kā šujmašīnas adata, šujot taisno vilni. Mēģināju piecelties stāvus, bet kājas neklausīja. Pāri ādai skrēja sīkas trīsas. Bez spēka nolaidos četrāpus uz taciņas, lai atgūtos. Īsiem rāvieniem centos iedabūt plaušās gaisu. Sirds sitās kā sagūstīts putns, neritmiski būkšķinot pret ribām. Pagāja ilgāks laiks, līdz nomierinājos. Sapratusi, ka briesmas vairs nedraud, beidzot ieņēmu cilvēkam piedienīgu pozu. Piesardzīgi atskatoties, drebošām kājām steidzos projām, skrienot arvien ātrāk. No lejas bija dzirdams apmierināts ruk-ruk un čāpstināšana, atbrīvojot mana groza saturu no cūcēm. Nodomāju, ka tā nu gan ir mana cūkas laime.

Kad izstāstīju par notikušo pazīstamam medniekam, viņš paskaidroja, ka meža kuīļi cilvēkiem neuzbrūk, to dara mātītes un arī tikai tad, kad viņām blakus mazuļi. Vai bija?

Brilles sev pasūtīju. □

Inguna Sīmansone. *Ej dillēs!*, 2019., autortehnika, kaltēta smaržīgā kārvele, 9 cm, diam. 26 cm.

Ja nav dilles, ej kārvelēs!

Vija Laganovska

Dzejniece, kura dzeju vairs neraksta, jo šī komunikācija ar pasauli ir veiksmīgi iemainīta pret gleznošanu. Viena stāstu krājuma un vēsturiska romāna autore. Tulkotāja.

Joprojām „apsēsta” ar vēsturi un filozofiju, un pati ar sevi. Cer iemācīties rakstot nespoguļoties.

PRŪŠU PĒDĀS

fragments

Izraidīšana

Ik reiz, kad bradā pa upes, ezera vai jūras krastu, ik reiz, kad it kā nejauši paslīd kāja uz kāda glumāka akmens, aizķeris aiz smiltīs ieķepuša koka zara, zaudē līdzsvaru, tevī uzjundās baiļu tirpiņas. Zum visa pakrūte, skausts. Tas nav ne akmens, ne koka zars, ne kas cits. Tu zini kas tas ir, tu to jau esi piedzīvojis. Tu pazīsti manus siltos pirkstus ap savu kaklu, manas sālās lūpas. Mēs esam skūpstījušies. Īsti, dziļi. Kad tu atkal nāksi jūras krastā, tu mani atcerēsies, bet pats to nezināsi. Es vienmēr būšu tava mūžīgā nezināšana. Gluži tāpat kā nezini un nespēj saprast visu, kas lielāks par pašu, pat pats sevi, jo patiesībā tu esi lielāks nekā tas, ko tu par sevi zini. Visu mūžu tu vienlīdz stipri alksti un arī baidies nezināmā.

Tava nolemība, tavs liktenis saistīts ar to, ko tu pats sev nemanot esi zaudējis. Tas liek ilgoties, meklēt. Kad iedomāto zaudējumu sasniedz, tu saproti, ka tā ir mirāža, un tu katru reizi sāc no jauna.

Ap 1240. gadu

Torīt viņa ilgi spēlējās ar bālu jaunekli; šņāca un kunkstēja puisim tieši ausī, atņēma viņam apavus, kādu laiku mētājusi tos šurpu-turpu, augšup un lejup, izsvieda tuvējā smilšu kāpā, piegrāba pilnas sauņas silto, zeltaino smilšu, bēra jauneklīm aiz krekla un biksēm, kaisīja matos, ausīs un acīs. Kad puisis, vai nu aiz paguruma vai kāda cita Bangai nezināma iegansta, pārstāja ķerties viņas kuplajā plandošajā kleitā un iegula krokās aizvien dziļāk un dziļāk, viņa to atlaida. Pazaudējusi viņu skatam, Banga nolēma izpurināt kleitu tajā pašā kāpā.

Vēl brīdi tīksminājusies, viņa centās puiša augumu atgūt; gan tina tā kājas savas kleitas garajās asiņainajās stērbelēs, gan saviem trauslajiem pirkstiem ķērās viņa bikšu starās, teju noraujot bikses no gurniem, bet nekas viņai nesanāca.

Saule rietēja. Bangas lindraki kļuva smagnēji, un iepriekš vieglais asins sārtums tajos kļuva aizvien tumsnējāks. Viņa vēlreiz noglāstīja puisi. Uz viņa auguma palika sārtas putas, bet krastā daži zeltaini dzintarakmeņi un murskuļos savēlušās brūnganas zāles ar to salkanzaļģo dziestošajā krāsainā lapkriša gaisā tvanošo aromātu.

Banga kļuva rāmāka un piekāpās. Viņa devās pie tēva.

Tā nebija pirmā reize. Zālanga slepus, pa viņai vien zināmām takām, lavījās līdz lielajam bangojošajam ūdenim. Vārdā nedrīkstēja saukt. Vecā Stāgata vienu pašu reizīti kļusītēm bilda, ka tad tas celšoties debesīs un kritīšot virsū aprīdams visus ļaužus, to lopus un pat mājas. Ļauži miršot baismīgā nāvē, tik baismīgā, ka tos neņems pazemē. Nē, nē, Zālanga klusēs. Zālanga turēs plaukstu lūpām priekšā cieši jo cieši. Zālanga tikai ar vienu aci paskatīsies, lai tad, ja nu kāds būs to lielo saucis vārdā, jau laicīgi debešos atpazītu un iespētu milzeņa ozola dobumā lēkt.

Šurp nāca tikai vīri. Vienīgi viņi jaudāja turēties pretī lielajam ūdenim. Arī Zālangai kāro-

jās savām acīm redzēt, kā viņņi smiltīs izmet dzītarus, šos saules akmeņus.

Viņas skatiens klīst pār krasta smiltīm. Dzītarus neredz. Pirms tumsas vien dažī jūras putni bļautās. Plūkā kādu prāvāku zivi vai citu ūdens izmestu kustoni. Starp sudrabainajiem un pelēkajiem putniem ķerc vārnas. Tās turas nostāk no pārējiem putniem.

„Uz negaisu, vai?” – Pārveļas Zālāngas vēja aprautajām lūpām viņai vien dzirdami.

Nedaudz tuvāk Zālāngai un tālāk no tērgājošā putnu bara, uz kāda tumša paugura nekustīgi sēž melns putns. Vārna? Kovārnis? Brīžiem tas pieliecas, kaut kur ieknāb, brīžiem paceļ kāju līdz pašam knābim. Citi putni turas tālāk, melnajam netuvojas. Zālānga nespēj atraut skatienu no putna.

„Sasirgusi, vai? Savainota?” – Viņa kādu brīdi lūkojas melnajā vārnā.

Palaikam kāds putns pielido tupošajai vārnai pavisam tuvu. Vārna sašūpojas, it kā zaudējot līdzsvaru un spalgi iekērcas atlidojušā virzienā, to aizbaidot. Zālānga, kādu brīsnīņu skatījusies putnu savādajās izdarībās, nolēma vēl palūkot pēc dzītariem. Saule šovakar teju neredzama, kaut kur aiz tumšajiem mākoņiem. Citkārt tā rietot izgaismo krasta smiltīs un akmentiņus. Daļa no tiem izskatās pēc zeltainajiem dzītariem. Zālānga atskatās uz savādo nekustīgo vārnu. Tā joprojām tur sēž. Miklais jūras vējš ņemas stiprumā. Nu tas plivina Zālāngas īsās nedaudz rudās matu pinkas. Viļņi savas putas krastā atstāj aizvien tālāk. Tādās reizēs tie izmet arī pa kādam dzītarām. Zālānga to zina. Viņa steidzīgi mētājas no viena aizdomīga akmentiņa pie cita. Iztālēm tie atgādina saulainos akmeņus, pieejot tuvāk, izrādās pavisam parasti. Zālānga sapīka. Viņa nemanāmi bija pietuvojusies sēdošajai vārnai. Vējš tai plivina astes spalvas, brīžiem tā piepaceļ vienu vai otru spārnu, tomēr joprojām tup tajā pašā vietā. Zālānga sastingst.

Tas taču... cilvēks. Melni smiltīm saķepuši pinkaini mati. Tos šurpu-turpu plivina vējš. Viņa ķermenī, apkaisīts vēja nestām dzeltenbrūnām smiltīm, nekustas. Uz muguras sēž vārna.

„Slikta zīme...” – Zālānga gan skaidri nezina. Vecā Stāgata tā mēdza teikt, ja kaut kas no-

tika ne tā kā ierasts. – „Jāatgriežas. Saule aizkritīs aiz zemes malas, un iestāsies tumsa.”

Domas Zālāngas galvā joņo viena nopakaļ otrai. Cilvēks nav atdots dieviem. Viņš guļ? Savainots no svešzemju nāvnešiem? Pats ir nāvnesis...

Nu vairs nav ilgi, līdz tumsa pārņems krastu un ūdeni, ļaudis un lopus. Zālānga minstinās. Tomēr pēc mirkļa, slēpjoties aiz zaļu kušķiem, lēni tuvojas guļošajam. Puisim brūnīga āda zem pagalam sadriskāta krekla. Viņš nelīdzinās vietējiem vīriem. Itin nevienam. Viņš drīzāk līdzinās nāvnešiem. Zālānga sakņūp kādu gabaliņu no puīša aiz nelieļa smilšu sanesuma. Viņa vēro guļošo. Vārna vēro Zālāngu. Klusē, neķerc. Šķiet, ka puisis sakustas, tā kā novaidas. Zālānga aiztur elpu. Dzīvība cilvēku vēl nav pametusi. Puisis izdveš kaut ko nesaprotamu, tad vēlreiz un vēlreiz. Caur vēju Zālānga nevar saprast, vai svešais tiešām ko teica, vai būs vien izlieties. Viņš atver acis un kādu brīdi raugās tieši uz to vietu, kur, teju ar visu augumu smiltīm pieplakusi, atrodas Zālānga. Nogaidījusi, kad puisis atkal aizver acis, Zālānga zibenīgi uzlec un skrien projām. Pirms nozost pavisam, viņa atskatās. Vārnas vairs nav.

Pār Brusbergu, iecirties debess melnajā audklā, mēness sirpis mirdz dīvainā sārtumā. Gluži kā tajās pirmsbriesmu stundās, pēc kurām, nesagaidot ausmas atnākšanu, kā viltīgi garnadži zagās nāvneši. Iesākumā, gērbusies garos kreklos, zem kuriem slēpa kaklā iekārtus krustus, viņi vēstīja par savu Dievu un brīnumiem, ko tas spēj veikt, ja pie tā vērsas ticībā, un būšanu tajā līdz tiek debešos, kur dzīvot bez bēdām. Vēlāk viņu drānas kļuva smagākas un tumšākas, krusti lielāki un zirgi niknāki. Tie brādāja Prūšu zemi, tās birzis, pakalnus un ļaudis.

Visi pakalna iemītnieki zināja – tāds mēness sirpis ir droša Ukāpirmā zīme.

Zālānga nespēja aizmigt. Grozījās un knosījās.

„Dullā, ko tu dari! Zālānga, tas ir svešinieks. Nāvnesis. Viņš droši vien arī runā svešādā mēlē, viņš nesīs postu. Galē viņu nost! Nogalē, atdod atpakaļ Antrimpam.” – Domas Zālāngas mazajā galvā skrēja kā ražas laika mākoņi pa debess apakšu. Viņa jau labu laiku bija ielāgojusi Stāgatas raupjajā balsī teik-

to: „...kurš galē cienījamu dievu kalpu, no kura visiem kalpa draugiem caur viņu no dieviem jāsaņem spēks un varenība, viņiem vajag arī to nāvētāju galēt nost.”

Vai gan šis rētām plosītais puskaillais jauneklis bija kādu nāvējis, vēl jo vairāk – vai bija nāvējis cienījamu dievu kalpu, to taču tagad nevar zināt. Pat Antrimps apžēloja, izvēla sauszemē. Vai tā nebija gana laba zīme?

– Muļķe! Muļķe meitene! – Banga šņāca tālumā, kad Zālānga, jaunekļa nekustīgā ķermeņa bijusies, vakara krēslā steidzās mājup. Banga vijās un ļodzījās, raustīja savus lindrakus augšup-lejup, meta baltās putas viņai nopakaļ, bet tās izšķīda gaisā un Zālāngas pieri skāra vien savāds miklums no dūmakas vai vakara pelēkuma. Metās Banga pie sava tēva Antrimpā, raustīja un tirdīja tēvu, līdz tas uzcēlās no snaudas un kopā ar viņu uzcēlās viss ūdens. Satumsa debess īpaši melna un asins krāsā atmirdza mēness.

Dievi sēdās ap sārtu. Viņi sprieda par Notāngas ķēniņu. Lēma tā dzīvi un nāvi. Viņi lēma par Brusbergu, lēma par Prūsiju.

– ..rrrno! orrno! Dorrno!

Caur sīcošu, šņācošu un kaut kur ausīs, deniņos, galvā, ķermenī sāpošu skaņu, brīžiem izskan kaut kas gaužām pazīstams. Itin kā tēvs sauktu.

– orrrno! Dorrno!

Plaksti smagi, teju saauguši ar miesu. Šķiet, ka tās nemaz nav. Ir tikai ugunīgi svelošs gaļas gabals. Sulu mēnesī notēsts koks, dzīva atzvēņota zivs. Un tomēr – sauszeme. To jūt vēders, plaukstas un seja. Tā iespiedusies miklās smiltīs tā, ka gaiss piekļūst tikai caur vienu nāsi un mutes kaktiņu. Gaiss ir skabar-gains, smilšains un dzaldošs. Mēle ir nekustīga koka tapa. Rīklē iespiedusies gluži kā mucas spunde. Izraut un nodzerties zeltaino medaļu vai tikko rūgušas bērzu sulas.

– rrrno! orrrno! Dorrno!

„Tā taču tēva balss.” – Pūsis pūlas atvērt acis. Tās gluži kā dziļi vaigos, pierē ieaugušas. Uz brīdi viņam izdodas nedaudz piepācēt plakstus. Acis apžilbina gaisma. Neko vairāk viņš neredz. Plaksti atkal aizkrīt ciet.

„Esmu sakauts. Tēvs, tavs dēls Dorno no Lamiķijas ir zaudējis cīņu. Un sakauti ir mani Kursas vīri. Pāvestam dotie ar miesu, zemi un gribēšanu pret solito brīvību. Nu īstais laiks ņemt, bet kālab tu nenāc un neņem savus vīrus, kuri sekoja tavam dievam? Kālab viņš mūs neņem, ja reiz mēs tam doti, tēvs? Ne pāvestam, ne bīskapam, ne viņu dievam mūs brīvus nevajag?” – Caur sāpēm, ko juta visā ķermenī, Dormo galvā plaiksnīja domas, vīzijas, skaņas un krāsas. Viņš atminās, ka šīs domas bija viņa galvā jau kaut kad senāk. Tās uzrūga no pussaujas sakasniša pašā abras stūrītī, rūga ik dienu un nakti bez īpaša siltuma. Drīzāk no aukstuma svešajās sejās, kuras tik daudz bija solījušas. Domājamais pārtrūka tūliņ pēc tēvam līdzīgās balss ieskanēšanās kaut kur pavisam tuvu ausij. Tā nebija tēva balss. Tā brēc ievainoti kareivji pirms nāves. Un tad tie kļūst uz mūžu. Taču Dorno ir dzīvs. Tik dzīvs, ka nejaudā turēt. Viņš vēlreiz mēģina atvērt plakstus. Nu gaisma vairs nav tik spoža. Tās gandrīz nav. Un ķercošās balss arī vairs nav.

– Nu man ir vaļa! No Dānijas karaļa, Zviedrijas... un pāvesta gribas un viņa Dieva. Nu man ir vaļa. No karaļa... pāvesta... dieva... man ir vaļa. – Šie vārdi, runāti, dzirdēti kaut kur iepriekš, griezās un griezās Dorno sāpošajā galvā tik braši, ka jūras šalkoņa, kura pieņēmas skaļumā un jaudā, nespēja pārraut šo vārdu, teikumu ritmu un skanējumu. Dormo palēnām nāca pie apziņas, ka guļ jūras krastā, ka ir tumšs un vēss.

Zālānga mētājas šurpu-turpu. Viņas vasarraigumainie vaigi pietvikuši pavisam sārti, delnas kļuvušas miklas, Zālānga tās ik pa laikam berž vienu pret otru, pret saviem gurniem, tad ieslēp tajās seju, atkal, it kā slaukot, berž pret gurniem un stilbiem.

Viņa dodas uz krastu vēlreiz.

Noskrējusi bez atelpas līdz vietai, no kuras dienā redzēja jaunekli, viņa centās saskatīt guļošā cilvēka siluetu. Krasts šķīta gaišs un savādi spīguļoja. Tukšs. Tur neviena nav. Arī vārnu vairs nav, ne kādu citu putnu. Lielie ūdens viļņi sakūlušies te sidrabainās, te zītarainās putās, savādi šņāc, it kā iesmejot, it kā iesvelpjot.

„Viņš paņemts atpakaļ. Antrimps to paņēmis sev.” – Zālānga, klusi murminādama,

mirkli lūkojas tumšajā tālē, tad pagriežas mājup. Tomēr kaut kāda vēsma, kaut kāda svešāda smarža ieplūst meitenes nāsīs. Zālānga piespiež abas plaukstas pakrūtei un instinktivi notupstas. Pakrūtē svilst gluži tāpat kā vaigos.

Viņš ir tur, iegūlis starp aso zāļu puduriem. Nekustas. Tagad pavisam tuvu. Zālānga mana viņa smago elpu.

Svešais neko nejuta, neredzēja un nedzirdēja. Viņš gulēja smagajā miegā. Pēc tāda miega var arī nepamosties. Lielajie dievi nevarot izlemt, kur tādu likt. Vai uz zemes darāmie darbi svarīgāki par pazemes vai debess darbiem. Zālānga zināja, ka tagad puisis nav bīstams. Viņam nav jaudas, nav gribas, nav nekā, kas varētu kaut kā skādēt viņai vai kādam citam. Viņa pierāpo vēl tuvāk. Var just puiša ādas svelmi, samaniņt dažas asiņojošas rētas. Puiša krūtis paceļas augšup un reizē ar elpu smagi atkrīt atpakaļ. Viņa sulojošās rētas pilnas krasta smiltīm.

– Mīzalus! Vajag mīzalus.

Muguras un kāju krampji visu dienu mocīja veco Stāgatu. Vakarā, pavarda priekšā piesēdusi, viņa ar koka stampiņu spaidīja un mīcīja bebru dziedzerus, kuriem virsū bija uzlējusi savādu brūnganzaļu virgu. Nebija vēl labi izstāvējis dziedzeru uzlējums, tālab Stāgatas pagalam krunkainais ģimīis bija saviebies līdz nepazīšanai, it kā viņa gatavotos šo viru tūliņ dzert sausu, bet nevar vien saņemties.

Viņa bija vecākā no visas cilts. Pat vaideloši reizumis nāca ar viņu runāties, lai lieku reizi netraucētu dievus. Stāsta, ka Stāgata jau vairāk nekā piecdesmit lapkrišus esot pārdzīvojusi. Tas bija cienījams vecums, un vairums uzskatīja, ka dievi to neņem pie sevis, jo paņēmuši tās abus dēlus. Pirmājo, vēl baltu mazuli, nāvēši noveda uz tālo kursiešu zemi, tā daži zinātāji mēloja, un Stāgata ticēja, otrais – visuviedais vadonis Veross, kādu dievi Brusbergai nav dāvājuši līdz šim, tika slepeni galēts. Nu, Zālānga, bāra bērns Stāgatai lemta.

Stāgata zināja kā lopam i cilvēkam līdzēt, ja piemetās kāda glābjama krika. Viņa zināja stiprus vārdus un stundas, kad tie runājami, kad domājami.

Viņas sprandā un pakrūtē grauzās nemiers kopš tumsas atnākšanas. Kaulu un muguras sāpes līdz ar nemieru aizvien pieņēmas spēkā. Viņa juta Zālāngas prombūtni. Gaidīt Stāgata prata. Viņa gaidīja.

– Tu uzdrošinājies pieskarties nolemtajam. Pārkāpi vecājo noteikto – ievēdi starp mums svešo. Tā ir slikta zīme. Tā ir zudības zīme!

– Šo puisī pats Antrimps skāvis! Un viņš ir dzīvāks par dzīvu. Neviens vēl nav nācis atpakaļ no zemūdens valstības.

– Ugunī!

– Nokaut!

Prāvs vīru bars, ielenkuši tumšmatainu jaunekli un pavisam jaunu meiteni, klaigāja.

Visapkārt krakšķ vēja locīti koku zari. Tuvojas negaiss. Krēslo. Abi jaunieši, piespiedušies ar mugurām prāvam alksnim, bailīgi raugās nikno vīriešu sejās. Jaunais vīrietis vāri turas uz kājām, šķiet, ka viņu tur koks, kura stumburā puisis iespiedis savu muguru.

– Ja debesu šķēpi šos nesašķels, tad dieviem ir savi nolūki uz viņiem, – visbeidzot noteica kāds vīrs ar milzīgu līdz galam nesadzijušu rētu labās acs vietā, – lai notiek kā Lielajie pielēmuši, gaidīsim!

Vīri bija manāmi satraukti, taču vairums pieklusa un piekritoši māja ar galvu. Tomēr viņi vēl kavējās doties savos patvērumos. Kādu brīdi spriedelējuši, nolēma, ka abi jaunieši atstājami mežā, kamēr cilts vacajais ies uzrunāt vaidelošus un tad tiks saņemts visu dievu Dieva lēmums. Tuvoties ļaužiem stingri noliegts, jo tad šie abi bez žēluma būs galēti kā nāvestības iezīmētie.

To, vai tuvojošais negaiss ir zīme vīriem vai sods jauniešiem, viņi nevarēja saprast. Debess dārdi vienmēr darīja paklausīgus, tālab vīri, kuri vēl pirms brīža bija nikni un gatavi izrēķināties, pavisam mierīgi tecīņus devās projām.

Pie milzonīgā ozola caur zibšņiem un pārkoņa dunu skanēja steidzīga murmulēšana. Šļācās jēra asins no pārgrieztā kakla pa akmens virsmu tālāk uz koka saknēm, līdz strūkla pierima, iesūcās zemē līdzās dažādām pļavu vēl ziedošajām zālēm un dārzu puķēm. Ik pēc brīža vīrs pacēla rokas pret ozola lapotni un atkārtoja atkal un atkal:

„O saules dievaitis rotājies gaismā lai spožums tavs stiprina acis lai tavs gaišums briedelē prātus šē būs tev pļavu viskrāšļajie ziedi šē būs tev pavalgs no pērnajā jēra

O visupirmais

O visupirmais

O visupirmais

O visa sēkla un jaudāšana Tu spēks un ziņa rādi savu nu gribu un dabu dodī zīmi par nāvi vai dzīvi...”

Tikmēr Stāgata, pa viņai vien zināmām takām, tipināja aizvien tuvāk un tuvāk nolemtībā atstātajiem jauniešiem. Plaisāja un dārdēja debesis, aumaļām lija. Mēness šajā naktī kā pagājušajā vairs neuznāca ne sudrabains, ne zeltains, ne asiņains, bet jūra saplūda slapjā murskulī ar zemi. Stāgatas pakrūtē bija imeties viesulis.

Nograndā debess, tad viss nostāja klusu. Un dievi bij teikuši: „Stāgatai būs savu sen nozagto dēlu rast. Tikai caur Stāgatu tam valdīt Notangā, Prūsijas likteni vīt. Un Zālāngā caur deviņiem dēliem vēl deviņiem gadsimtiem lolos šo sēklu. Tā urdīs zemi, akmeņus, jūru un purvus, tā vedīs dzimtas pretī dzīvei un nāvei, lai caur uguni un ūdeni, caur sāpēm un laimību sevi atdzimdzina vēl un vēlreiz. Kamēr vien jūra debesis celsies, pār zemi lietū līs, jautīs cilvēks veco Stāgatu sevī, tikmēr tā dvēsele sēklu sēs un ražu vāks gadu no gada.”

„Stāgata steidzies, Stāgata skrej! Dosi tu vēlreiz dzīvību dēlam, to atzīdama, visudīžo valdnieku Notangā. Tev būs šo ziņu tiem stāstīt un viņu likteni griezt pēc vareno dievu prāta. Brusbergai liesmot no svešajiem un liesmot no tava dēla rokas, kad tos pēc gadiem no Prūšu zemes tas ārā svēpēs. Spīts pret spītu, uguns pret uguni, acs pret aci, zobens pret zobenu trīsies gadu simteņiem un dzirkstis šķilsies.” – Nopūtās Banga tik spēji un žēlīgi, ka Stāgata steigā pacēla acis augšup, tad, kā ko sadzirdējusi, pavērās atpakaļ. Brusberga dega sārtās liesmās. Sitās durkļi pret ķēžu bruņām. Dzelzs krusti, tiem kaklā kārtie, Brusbergas vīrus spieda pie zemes.

Notanga. 1240. gads

Stāgatas brālis esot galēts. Tā zināja stāstīt notangieši, lai gan tā liķi neviens nebija redzējis. Citi mēloja, ka viņš krustnešu novests. Ne pirmā, ne otrā ziņā nepriecēja. Stāgatas brāļa sieva Tāni jau otro dienu un nakti klusi dzisa ciešanās. Neviens tai nespēja līdzēt. Vienīgais dēls Albis tālākajā istabas galā guļēja savainots.

– Stāgata, es lūdzos, lai mūs ņem pazemē vai aiz mākoņiem, ilgāk ciest nav spējas, bet tie atsūtīja tevi. Kas ir šie jaunajie? – Tāni, pacēlusies gultā uz elkoņiem, puskrēslā pētīja atnācējus.

Stāgata klusēja. Viņi bija gājuši dienu un nakti. Teju negulējuši, neēduši. Viņa lūkojās bālajā Tāni sejā, līdz no telpas tumšākā kaktā atskanēja grūts un nepārprotams vairs. Stāgata devās pie sirdzēja.

Zālāngas mazajā sejā vīdēja tikai acis. Viņas līdz auss ļipiņām nošņāptie mati izskatījās kā putna ligzdai sanesta zaru čupele. Dorno iznira no Zālāngas aizmugures istabas vidū un zemajā mājoklītī izskatījās daudz par lielu un garu. Nedaudz minstinājies, viņš devās uz istabas tumšo kaktu, kur bija devusies Stāgata.

No runātā neko daudz viņš nesaprata. Atsevišķas vienkāršas frāzes, kuras jau agrāk bija dzirdējis un ielāgojis no vilnas tirgotājiem. Savukārt par kaujās gūtiem ievainojumiem viņš zināja gana daudz. Stāgata ar plaukstu lūkoja puīša pieri. Atrotīja segu un pavilka augšup asinīm notraipīto viņa kreklu. Brīdi lūkojās puīša rētās. Nopūtās, drīzāk aiz saguruma nekā bažu māktā. Sakārtojusi kreklu un segu kā bija, pagriezās pret Dorno, kurš turpat vien aiz viņas bija stāvējis.

– Dzīvotājs.

Viņa to neteica skaļi, taču pietiekami, lai Tāni dzīslās no šī vārda ielītu tieši tik dzīvinošā spēka, cik nepieciešams, lai izvilkto līdz nākamajai dēla miršanas reizei. Un viņa to pateica tieši tādā intonācijā un tik skaidri, ka Dorno šo vārdu ielāgoja un uzreiz sapratīs tā nozīmi, vairākkārt atkārtoja pats sev un Zālāngai: Dzīvotājs... dzīvotājs.

Es viņiem it visur sekoju, Tēvs iebilda, jo Viņi bija lēmuši, un Dorno, viņus vai neviņus, taču sekoja Lemtajam. Tēvs pat dzirdēt nevēlējās par jel kādu manu līdzdalību, pat skatīties uz Dorno pusi bija aizliegts. Protams, ka Viņi bijās! Manis bijās. Ha! Satraucās par nieka Bangu, kura var izjaukt Lielajo Plānu! Taču Viņi bija piemirsuši, ka man nekad nav Plāna, ka viss vienumēr notiek nejauši.

Kad Lielajie sēdēja krastā, es tupēju pie tēva kājām. Man nācās zināt it visus Lielos Plānus. Tā es nevarēju atrunāties ar nezināšanu.

Jo tālāk viņi devās no manis, jo skumjāk kļuva. Reizumis skumjas bija tik lielas, ka tajās zaudējās kuģi. Vēlāk tos atrada sadragātus pret kādu no krastiem. Dažreiz kopā ar visiem karotājiem vai tirgotājiem, bet vairumā gadījumu viņi ieslēpās manī. Un tā bija labi. Dzelmē visi cilvēki vienādi. Man vienaldzīgi to nodarījumi sauszemē, jo tam vispār nav nozīmes. Viņu ķermeņi ir bezvainīgi kā tikko dzimis bērns. Cilvēka prāts un varenības iedoma līdz ar miesas nāvi izgaist visumā kā putekļi, lai atgrieztos atkal un atkal. Katru reizi cilvēks domā tās pašas domas, pieļauj tās pašas kļūdas un tikai dažī izmaina savu prātu. Tas viss tāpēc, ka cilvēki nezina galveno.

Jūrā ir dziļas un ne tik dziļas straumes, lieli un ne tik lieli viļņi, atvari, kas rada putas un burbuļus. Tie uzpeld virspusē un atgriežas atpakaļ dzelmē. Cilvēks atnāk uz zemes un atgriežas atpakaļ. Visu savu zemes dzīvi viņš domā, ka ir burbulis, putas, vienalga kas, taču viņš ir jūra. Viņš to vienkārši neatceras. Miesa ir nekas. Miesa ir apvalks, kurš pakļauts it visam sliktajam un labajam, kas satilpinājies cilvēka prātā.

Pasaulē viss kļūst labāk un sliktāk vienlaicīgi. Tā vienmēr bijis. Tas, kas kļūst sliktāk, ir pamanāmāks, jo parasti sliktais nāk ar troksni. Milzu troksni. Man par to pat nav jāstāsta. Troksnis tiek tālāk, ātrāk par manu stāstu. Šis troksnis pārņem cilvēku prātus, ar šo troksni viņš baro savu miesu. Visbiežāk jūs nemaz nedzirdiet, ko es stāstu. Nē, jūs protams dzirdiet, tikai manis teiktajam vairs nav vietas jūsu ar trokšņiem pārpildītajā galvā, krūtīs, un manis teiktajam jūs piešķiriet savu trokšņu jēgu un krāsu.

Taču es tāpat stāstīšu. Tieši tāpēc.

Mattels

Miklais lapkriša gaiss istabā palēnām saplūst ar asins, izkārnījumu un tikko nodzēstu degļu dūmiem. Uz plīts, otrā istabas galā, lielā katlā burbuļo ūdens, brīžiem plīti iesprakšķās degošās pagales. Spalgāk nekā ierasts noklaudz ārdurvis. Bērnu pieņēmēja ir prom. Sabiezējušu smakojošo klusumu ietricina zema, nedaudz sēcoša vīrieša balss: – Tēvs – šis ir mans vienīgais dēls... – Mattels čukst, cieši veroties aītādā ievīstītajā tikko dzimušajā mazulī.

Atbilde neseko. Šķīta, ka istabā neviena nav. Taču, ja labi ieskatās, pie plīts uz bluķa sēž sakumpis vecs vīrs. Un tad viņš ierunājas. Raupji, nepiekāpīgi: – Tā bijis pirms manis un tā būs pēc manis un arī pēc tevis, Mattel. Arī tavs brālis tobrīd bija mūsu vienīgais dēls, bet dievi mums tieši tāpēc bijuši vēlīgi. Viņi deva tevi, viņi deva arī tev dēlu, lai to dotu viņiem.

– Bet viņi paņēma Pāšingu!

– Pāšinga pati izlēma turp doties, bez mūsu vēlējuma. Taču pirmdzimtais tiks ar labu atvēlēts. Tu apņemsi citu sievu. – Tēvs palika pie sava.

– Citu sievu... – Mattels izšņāca caur zobiem. Viņš nolika ievīstīto bērnu līdzās viņa mirušajai mātei. Pāšingas miesa vēl bija remdena, jūta Mattels, ar dažiem pirkstiem pieskaroties tās nekustīgajai rokai. Viņa nebija pārsegta. Vēderā vidēja dziļa, tumša *ala*, tieši tā šī rēta izskatījās. Miesas atvere bija notašķīta ar dažādo *alas* saturu. No tās Veča izcēla viņa pirmdzimto ilgi gaidīto dēlu. Veča teica, ka pāris reizes viņa jau tā esot darījusi, ja nekas cits vairs nebija gēdams. Mattels instinktīvi pastiepa otru roku pēc segas un uzvilka to sievas izkropļotajam ķermenim.

– Tēvs, ar ko dievi mums ir bijuši vēlīgi? Vai mans brālis, tavs pirmdzimtais, nebija veselīgs, liels un skaists, bet es – ar kroplu kāju un vāju aci? Ja arī dievi bijuši vēlīgi, tad tikai ar to, ka deva man Pāšingu. Un dēlu. Kālab tas jādod atkal atpakaļ?

– Klusē. Nedusmo dievus. – Tēvs izsteberēja no istabas un tovakar ilgi nenāca atpakaļ.

Guns pavardā dzisa, ūdens neburbuļoja, vien gausi tvaikoja dziestošajā būdeles istabā. Mattels pat neatgīdās, ka visu šo laiku bija stāvējis līdzās sievas gultai un blenzis mel-

naajā tukšumā, kur atradās ārdurvis. Viņam līdzās atskanēja savāda skaņa. It kā kaķis vai kāds svešāds putns. Šī skaņa kļuva izteiktāka un atkārtojās. Tikai tagad Mattels saprata, ka zīdāinis sācis raudāt. Ko šādos gadījumos darīt, zināja tikai Veča. Taču lielās bailēs no Mattela dusmām, kaut ko pie sevis čukstēdama, noskrēja dievus pielūgties.

Par dēla dzīvību zināja vien viņi ar tēvu un Veča. Mattela galvā pazibēja vāra cerība. Neba nu dieviem ar Pāšingu nebūtu gana, ja vēl būtu vajadzīgs šo skaisto, balto bērnu arī uguns rīklei izbarot.

Mattels lūkojās uz vāri pīkstošo mazuli, taču viņa ķermenī palēnām atgriezās dzīvības karstā sula. Viņš to juta. Nu jau pulsēja pat deniņos. Sagrābis mazuli, Mattels izmetās ārā pa durvīm un nozuda tumsā.

Bēgļi

Uz Notangu plūda aizvien vairāk bēgļu. No Brusbergas, arī vārmieši no citām ciltīm, sembieši.

Vienacis, kura vārdu vairs neviens pat neatminās, jo zinātāji vai nu bija jau miruši vai palikuši Brusbergā, iesākumā turējās no citiem savrup, vēlāk piemētās par palīdzētāju kādai sievietei ar diviem bērniem, no kuriem viens bija nesen dzimis. „Vīrs zuda bez vēsts tajā dievu dusmu naktī, kad aumaļam lija un melnajos debešos dievi ar zītarainiem zizļiem mētājās,” tā Vienacim zināja stāstīt Aisama.

Bērns nekā nevarēja nodzerties viņas piena, teju kāds mazo rīklīti būtu sažmiedzis un piens netika cauri. Tas lija pār zilgajiem vaidziņiem, pār Aisamas vēderu klēpī. Mazulis ristījās un kļiedza, līdz nespēkā iemīga, tad modās un viss sākās no jauna. Vienacis nelielajam bēgļu bariņam gāja nopakaļ. Lielākoties klusēja. Sievieši no viņa vienumēr novērsās, kad atelpas brīžos vai novakarē pirms miega visi sanāca ciešāk. Vecākie bērni bailēs spiedās mātēm pie sāniem, bet mazākie iesāka raudāt.

Ar īpašu iznesīgumu Vienacis arī pirms rētas nevarēja lepoties; mazas, dziļi dobumos iekritušas acis nesamērīgi platie žokļi, plakana galvaskauss Vienaci jau iepriekš atšķīra no vairuma ne īpaši glītiem brusbergiešiem, taču pie viņa bija apraduši kopš mazotnes.

Cilvēki mēloja, ka viņš savam tēvam līdzinoties, ka māte uz grūtām kājām staigājot būs sabijusies kāda zvēra vai pašu zemzemieti redzējusi. Kā nu tur bija, bet rēta viņa neglīto seju darīja baismīgu. Tak arī tā radusies drīzāk aiz cirtēja nepatikas vai bailēm, nevis cīkstiņā. Par to Vienacis klusē.

Klusums nomierināja un darīja arī tramīgu. Klusums ir mājīgs un bezgalīgs kā Aisamas bērna, kuru viņa nesa sev uz muguras, nekustīgās acis. Pienākot tuvāk Aisamai, šķita, ka bērna acīs atspīd teju visa pasaule. Šajā mazajā pasaulē ietilpa arī kāds sīks, izstīdējis vīrelis ar lielu galvu un nesaprotamu seju. Vienacis novērsās un palēnināja gaitu.

Viņi gāja jau divas dienas. Vēsums un mitrums kļuva aizvien lielāks. Pārtikas krājumi bija gandrīz beigušies, bet Vienacim tādi pat lāgā nebija. Šķiet tikai Aisama neredzēja Vienača kroplīgo seju. Mazuli viņa visu ceļu nesa rokās. Vecākā meita, varbūt divus vai trīs gadus veca, ar nenosakāmas krāsas drānu pievīstīta Aisamas mugurai, truli lūkojās tālumā. Vienacim iesākumā šķita, ka meitene skatās visu laiku uz viņu. Pat centās paslēpt daļu sejas kaut kur uzietā lakatā, kurā bija ietinies līdz viduklim.

Tuvojās tumsa un gājēji iesāka pulcēties lielākās un mazākās kopās, lai pārļautu nakti. Cirta egļu zarus un veidoja gulvietas. Aisamas lielākais bērns nekustīgi sēdēja līdzās mazākajam, kurš, satīts ādās, gulēja pavisam kluss. Sieviete gatavoja sev un bērniem gulvietu. Brīdi nolūkojies apkārt, Vienacis piemētās zem nelielas kuplas egles netālu no Aisamas. Vēdera dobumu svilināja kā ar uguni. Viņš nebija ēdis jau vairākas dienas ne kumosa. Aisama atkal centās pabarot mazuli. Viņš nekļiedza. Neēda. Lielākais bērns, pieplacis viņas otrai krūtij, rija pienu skaļiem guldzieniem. Satecinājusi plaukstā, Aisama to dzēra arī pati. Pēkšņi viņa pastiepa mitro plaukstu Vienača virzienā. Cauri biezējošajai krēslai viņš lūkojās sievietē un bērnos kā zvērs. Zibsnija tikai viņa vienas acs baltums. Pēc brīža Vienacis rāpoja sievietes virzienā.

Pirms trešās tumsas. Pirms sniega

Pārlicies kāda sveša vīra ķermenim, Dorno mēģināja saprast – dzīvotājs vai nē.

– Neskaries viņam! Tas iezīmēts ar krustu. – Pēkšņi no kaut kurienes ieskanējās kāda sēcoša balss.

Dorno iztaisnojās. Uz takas, kuru viņš mēroja visai bieži, parasti nebija nevienas dzivas būtnes, izņemot kādu steidzīgu lapsu vai ezi. Pirms iznākt klajumā, taka vijās caur nelieliem krūmājiem un retiem sīkiem kokiem pavisam īsu strēķīti. Nez no kurienes Dorno priekšā stāvēja Mattels. Sagriezies iesānis, kā vienmēr kroplo aci it kā slēpjot tiešam skatam un īsāko kāju izbīdījis nedaudz sev priekšā, atbalstot pret zemi vien ar purngalu.

– Lūko, ka arī tevi neiezīmē. – Ierāvis galvu platajos, bet šķībajos plecās, viņš klibodams iesāņus aizspraucās garām sastingušajam Dorno.

– Kas viņu galēja? – Visbeidzot viņš atjēdzās jautāt jau gabalā esošajam Mattelam.

Uzjautātais nebilda ne vārda. Visai veikli izvairoties no kritālām un ciņiem, ātri vien pazuda skatienam. Brīdi vērojās uz mutē nokritušo vīru, Dorno to pārvēla ar seju uz augšu. Milzīga rēta pār vaigu un acs vietā. No pārgrieztā kakla vēl aizvien plūda asins. Dorno šo vīru bija redzējis. Viņš laikam jau bija no bēgļiem. Nē, tomēr kaut kur senāk... Brusbergā. Tā bija pēdējā nakts Brusbergā pirms izraidīšanas un pirms došanās uz Notangu. Dorno atcerējās šī vīra ar rētu acs vietā vārdus: „Ja debesu šķēpi šos nesašķēls, tad dieviem ir savi nolūki uz viņiem.” Varbūt tieši šis vīrs līdzēja pārējiem nosliekties par labu viņa dzīvības saglabāšanai.

Puisis dusmās sakoda zobus tik stipri, ka platajos žokļos nokrakšķējās, bet kaklā piebrieda dzīslas. „Es, Dorno, no Lamiķijas, reiz kopā ar šie nīstajiem nāvniešiem gāju citus par sveša Dieva kalpiem darīt vai nāvēt. Tas biju es, kuru sakautu jūrā izmeta kā sērgas pusmirājušu lopu, bet svešajā krastā glābts, izkopts un pieņemts par dēlu. Te tak man gulēt nācās.” Dorno karstā elpa aizvien spējāk plūda aukstajā gaisā, pārtopot necaurredzamā baltā tvaikā.

Visapkārt klusums, aukstums un kaut kur virs galvas ķerc vārna. Šie ķercieni atgādina ko bijušu, ko ļoti pazīstamu. Mirkli jau šķīta, ka tūliņ, tūliņ atausis atmiņā, bet nākamajā tas viss pārklājas ar necaurredzamu dūmaku un aizslīd kaut kur tāl-tāli, itin kā selgā lūko-

joties pēc laivas, kura uz brīdi bija nozibējusi, tad pagaisusi, atstājot skatītāju neziņā: laiva viņos bija vai vien izlicies?

Lai arī cik daudz Dorno iepriekš bija dzirdējis ķercam vārnas, šis skaņas darīja viņu tramīgu. Viņš paceļ skatienu ķercošā putna virzienā. To nekur vairs nemana un arī nedzird.

Nedaudz vilcinājies pie mirušā, Dorno atkal devās pie bēgļiem. Viņu nepameta doma, ka Mattels kaut ko nelāgu perina. Jau iepriekš viņš atdzirda, ka šis vīrs itin bieži redzēts kādā nomaļā, nelielā apmetnītē. Mēloja, ka jaunu sievu gādājot, ka būšot kādu no ienācējām nolūkojis.

Dorno turpināja soļot aizvien ātrāk. Domas par Mattelu līdz ar viņu pašu attālinājās un Dorno atgriezās jau pie iepriekš prātotā. Viņš zināja, ka drīz lapkriša miklumu izsaldēs, aplās ar sniegu, un ļaudīm, kuri šepat klajumā izveidojuši vairākas apmetnes, klāsies grūti.

Albis gan nebija sajūsmā par Dorno pasākto, taču nestājās ceļā, vēl jo vairāk – solījās palīdzēt un rast atbalstu vietējo vidū.

Tikai Dorno zināja savējo un svešā dieva vārdus un gaidas, tikai viņš pabijis nāvētā un nāvētāja ādās, ticis maldināts un maldījies, bet dievi nebija no viņa novērsušies. Viņš zināja, kā runāt ar šiem ļaudīm, pirms vietējie vīri, salta naida pārņemti, stājas viens otram pretī trešās tumsas aizsegā. Tikmēr krustneši gaidīja sniegu, lai kurinātu savējo uguns-kuru salušajiem. Viņš zināja, ka laika ir maz, ka naida dzirksts ne tikai attālina vietējos no bēgļiem, bet arī tēvus no dēliem. Dorno to juta. Kas viņam to iedvesa, kurš pačukstēja, nebija ne jausmas, bet pārliecība viņu tirdīja un dzina uz priekšu.

Dorno vēlreiz ielūkojās debesīs cerībā saskatīt vārnu, kuras kramšķis joprojām viņā dzīvojas teju kā meža šalkoņa līdzās tekošam strautam. □

Linda Treija

PĀRĀK TUVU, PĀRĀK TĀLU. AIZ HORIZONTA TEPAT CĒSĪS.

Ne pārāk tuvu Rīgai un arī ne pārāk tālu no Rīgas, un galīgi ne aiz horizonta atrodas Cēsis, kas izsenis bijusi pilsēta ar bagātu vēsturi un kultūras dzīvi. Svarīgi atzīmēt, ka pasākumu, notikumu un projektu istenošana notiek augstā līmenī un dod prasīgajai publikai, kura bieži sastāv ne tikai no cēsniekiem, bet arī pilsētas apkārtnes, Rīgas un Latvijas iedzīvotājiem, profesionāli augstvērtīgu baudījumu. Visaktīvākais kultūras notikumu birums ir Latvijas vasara ar festivāliem, koncertiem, izstādēm un citiem mākslas projektiem.

Šovasar par tuvu un tālo, un kas aiz horizonta, runāja divi pasākumi Cēsīs.

Mākslas festivāla „Cēsis 2023” ietvaros no 15. jūlija līdz 20. augustam Cēsu izstāžu namā ar izstādi „Pārāk tuvu, pārāk tālu” tika papildināts Kalifornijas latviešu mākslinieka un dramaturga Raimonda Staprāna tuvojošās 100 gadu jubilejas pasākumu projekts. Izstāžu zāles pirmajā stāvā bija izstādītas 22 gleznas, ietverot visu mākslinieka daiļrades posmu – no pagājušā gadsimta 60. gadiem līdz pat mūsdienām. Izstādi veidoja darbi no Latvijas Nacionālā Mākslas muzeja kolekcijas, „Zuzānu kolekcijas”, Aldas Staprāns-Mednis un Māra Medņa privātkolekcijas, kā arī Gunta Belēviča privātkolekcijas.

Otrajā stāvā tika rādīti video fragmenti no topošās filmas *Sarkanais šķūnis*, kuras nosaukumu filmas režisors Pēteris Krilovs ieraudzījis kādā no mākslinieka gleznām. Sarkanais šķūnis kā simbols, kurā kopā sadzīvo Staprāna lugas (viņš sarakstījis lugas par Latvijas vēstures krustceļiem *Četras dienas jūnijā* un *Gūsteknis pilī*, pēc kurām tika radīts Dailes teātra iestudējums *Kur pazuda valsts*, par rakstnieka Anšlava Eglīša un mākslinieces Veronikas Janelsiņas attiecībām *Anšlavs un Veronika* u.c.), viņa gleznas, attiecības ar cilvēkiem, sabiedrību, pavadītais laiks Kali-

fornijā un piederība Latvijai. Visa mākslinieka dzīve zem viena šķūņa jumta.

Par izstādes nosaukumu „Pārāk tuvu, pārāk tālu” tās kuratore Maija Rudovska saka: „Mākslinieka intereses apzināti vai neapzināti arvien skārušas tādas tēmas kā starptelpa, distance, tuvums un tālums. Tās kļuvušas arī par galvenajiem ‘spēlētājiem’ izstādē ‘Pārāk tuvu, pārāk tālu’. Mākslinieka nedaudz vēsais, šķietami attālinātais skatījums uz lietām – tieša un pārnestā nozīmē – ievēd skatītāju telpiskā pieredzē, kas risinās uz audekla virsmas.”

Cēsu mākslas festivāla vizuālās mākslas daļas galvenā kuratore Daiga Rudzāte precīzi raksturo, ka Raimonds Staprāns „vienmēr atradies starptelpā – starp Kalifornijas skolas gaisu un gaismu un mūžīgo atskatu uz Latviju”.

Glezniecības un dramaturģijas loma Raimonda Staprāna dzīvē parādās arī izstādes iekārtojumā, kuru veidojusi kuratore Maija Rudovska un māksliniece Līga Spunde.

Izstādi ievada pašportrets, bet tad kā uz skatuves, uz baltu aizskaru krituma, viņa gleznas ar sarkanajiem foniem, kas atklāj mākslinieka spriedzi un šaubas. Šīs gleznas ir tapušas 70 tajos gados. Posmā, kas droši vien māksliniekam ir bijis krīzes, problēmu un to pārvarēšanas laiks. Ekspresionistiskais otas triepiens, vietām, it sevišķi portretos, formas deformācija, akta figūras it kā neveiklā poza, sarkano krāsu laukumu nomācošā konfron-

tācija ar pārējām krāsām šajās gleznās ir kaut kas tik atšķirīgs no mums pazīstamā Staprāna glezniecības veida, kas rada sakārtotības, drošības un komforta sajūtu. Izstādes turpinājumā var apskatīt ainavas ar skaidru kompozīciju un tonālajām attiecībām, izteiktiem horizontiem, nepārbīvētās klusās dabas ar dažiem priekšmetiem, un, protams, viņa gleznās sastopamo visur esošo Kalifornijas gaismu. Sacramento mākslas muzeja asociētais direktors un kurators Skots Šilds (Scott A. Shields, Crocker Art Museum, Sacramento, CA) Staprāna gleznu raksturo kā „gaismas un krāsu abstrakcijas, kas saglabā pamatu vizuālajā pasaulē. Gleznotie priekšmeti un tēmas ir maldinoši vienkāršas, taču pašas gleznas ir ļoti sarežģītas. Skatītājs nekad nenogurst uz tām skatīties, jo vienmēr ir, ko no jauna atklāt.”

Mākslinieka darbos dominē horizontālās līnijas. „Staprānprāt” tās nomierina, piesaista skatu, liek padomāt. Cilvēki no satrauktās pilsētas bieži vien dodas uz jūrmalu un ļauj acīm atpūsties, skatam gremdēties tālumā un domāt par to, kas aiz apvāršņa – aiz horizonta.

Mākslas izstāde „Aiz horizonta – ALMA biedri Cēsīs” tika atklāta 28. jūnijā Pasaules latviešu mākslas centrā, Lielā Skolas ielā 6.

Tāpat kā pagājušā gadsimta 70. gadu beigās Amerikas mākslinieku vidū radās nepieciešamība saorganizēties un nodibināt latviešu mākslinieku apvienību ALMA, 90. gadu beigās pēc Latvijas neatkarības iegūšanas ra-

dās jauna nepieciešamība pēc trimdā radītās mākslas saglabāšanas un nodošanas Latvijai. ALMAs biedru Leldes Kalmītes, Jura Ubāna, Gunas Mundheim un daudzu citu mākslinieku virzītā ideja un sapnis kļuva par īstenību. Viena no skaistākajām un latviskākajām pilsētām Cēsis ir kļuvusi par Pasaules latviešu mākslas centra mājvietu. Tagad Pasaules latviešu mākslas centrā Cēsīs ir iespējams skatīt, pētīt un izjust latviešu mākslu, kas tapusi un top ārpus Latvijas, pastāvīgi. Centra pašreizējais izpilddirektors Kārlis Kanderovskis ir spējis apvienot trimdas vēsturisko mantojumu ar mūsdienīgu skatījumu uz mākslu un tās nozīmi, veidojot dziļi pārdomātas, profesionāli iekārtotas un noformētas tematiskas izstādes.

Nu jau gandrīz piecpadsmit gadus atpakaļ simts ALMAs mākslinieki ziedoja katrs pa vienam mākslas darbam, lai Latvijā izveidotu jaunu diasporas mākslas kolekciju, kas kļūtu par Pasaules latviešu mākslas centra arhīva kodolu. Pirmā vieta, kur šie darbi tika izstādīti, bija Valmiera, un Latvijas skatītājs divu gadu garumā no 2008.-2010. gadam varēja iepazīt trimdā tapušo mākslu nedaudz tuvāk. PLMC atzīmēja ALMAs biedru piedalīšanos tā tapšanā ar šo izstādi, kurā blakus darbiem jau no centra sākuma kolekcijas bija izstādīti arī no jauna ziedotie darbi.

Izstādē bija skatāmi tādu bijušo ALMAs biedru, mākslinieku klasiķu darbi kā Jāņa Kalmītes pastozi gleznotā klusā daba, leģendārā žurnāla *Latvju Māksla* redaktora, gleznotāja Arnolda Sildega darbs, ar ekspresionistisku

Skats no Raimonda Staprāna gleznu izstādes „Pārāk tuvu, pārāk tālu” Cēsu Izstāžu namā

Lelde Vinters Ore (ASV). Rīta Elja uz audekla.
43cm × 53cm. 2008

vērienu, krāsu milzīgo triepienu piepildītā Edvīna Strautmaņa lielformāta glezna, Vol-demāra Avena simbolisko durvju piesātinātais atainojums, Ēvalda Dajevska skatuves gleznojumi. Čikāgas gleznotājas Leldes Vinteres Ores saulainā ainava *Rīts* bija izvēlēta izstādes plakāta dizainam. ALMA's bijušie prezidenti Ģirts Puriņš un Lelde Kalmīte, mākslinieki Aivars Zandbergs, Juris Cimbulis, Gerda Roze bija pārstāvēti ar abstraktām ģeometriskām kompozīcijām. Ērika Dukāta glezna piesaistīja ar dzeltenā fona un tumšos toņos gleznoto ģeometriski salauzīto formu kontrastu. Brīvi, abstrakti gleznojumi uz papīra bija Indras Avenas darbs *Neprotīgā acs* un Benno Tāivalda *Domu horizonti meditējot un meditācija*. Akvareliskais vieglums, trauslums un delikātums bija vērojams Gunas S. Mundheim divos neliela izmēra darbos. Ainas Roman glezna bija ar izteiksmīgu triepienu gleznota neliela izmēra upes un tās krastu ainava. Aija Moeller ar krāsu noskaņām, dabisko formu nospiedumu un līniju radīja vasaras saulgriežu sajūtas diptihā *Jāņu nakts*.

Fotomākslu pārstāvēja Ilze Arāja ar izciliem, tuvplānā uzņemtiem papardes attēliem, kas izstādē ienesa svaigumu un krāsainību, Gun-tis Lauzums ar sev raksturīgo skatu uz apkārt esošo, Māra Pelēce ar telpas fotogrāfiju un arī filmu *Valiant*, kuru varēja noskatīties izstādes atklāšanā. Pretī Lindas Treijas izteiksmīgajam pašportretam bija Kristas Svalbonas interesantajā autortehnikā (lāzerdruka / organiskais stikls / krāsa) veidotais darbs *Augsburga 3*. Zanes Treimanis no melnām plānu koka plākšņu formām izveidotā telpiskā kompozīcija grafiski izcēlās uz baltā sienas fona. Tekstilmākslu pārstāvēja mākslinie-

Foto: Līva Grandīna

ce Inga Strause Godejord ar zīda gleznojumu *Labrencis*. Kā viens no centrālajiem un arī visvairāk skatītājus intriģējošajiem mākslas darbiem bija Ritas Grendzes telpiskais darbs – instalācija *Luīzei*. Tas sastāvēja no dažāda izmēra tērauda lodēm / zvārguļiem, kuri bija novietoti uz grīdas. Izstādes apmeklētāji tos varēja kustināt, pastumt, pavelt, klausīties tērauda zvārguļu skaņās un izmainīt darba novietojuma kompozīciju.

Valda Atāla dziesmā „Pāri jūrai”, no kuras ņemts izstādes nosaukums „Aiz horizonta” ir vārdi: „Ja man būtu Tev, ko teikt, ja man būtu Tev, ko dot, šajā pusē, šajā pusē es vēl ilgi kavētos.”

Pasaules latviešu mākslas centrs, izaudzis un materializējies no idejas par trimdas mākslas atgriešanos mājās, dod iespēju atkal un arī no jauna iepazīt ārzemju latviešu māksliniekus un viņu daiļradi. Mums ir, ko teikt, ir, ko, un ceram, ka PLMC vēl ilgi, varbūt mūžīgi, kavēsies „šajā pusē” – Latvijā. □

Skats no izstādes „Aiz horizonta – ALMA biedri Cēsis” ASV vēstniecības Latvijā vēstnieka viesošanās laikā šī gada 27. jūlijā. Pa labi: PLMC izpilddirektors Kārlis Kanderovskis un ASV vēstnieks Latvijā Kristofers T. Robinsons. Priekšplānā Ritas Grendzes darbs *Luīzei* un fonā Edvīna Strautmaņa glezna.

Irita Žeiere

VAINAGOŠANĀS

Kopš vasaras saulgriežu laika, 20. jūnija, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja pagaidu telpās Brīvības bulvārī 32 skatāma jauna izstāde „Vainagošanās. Arheoloģiskie, etnogrāfiskie un laikmetīgie vainagi Latvijas kultūrā”, kas tapusi sadarbojoties vairāku jomu speciālistiem – vēsturniekiem, restauratoriem, māksliniekiem un dzejniekiem. Tā vēsta par latviešu kultūrai nozīmīgu, dziļi simbolisku un šķietami, visiem tik zināmu sievietes tērpa daļu – vainagu. Tomēr vainagu tēmā iedziļinoties, atklājas, ka tajā daudz arī nezināmā un neatklātā.

Izstādes nosaukumā ietvertā doma par zināmu procesu, rotaļīgumu, izrādīšanos, spēlēšanos un lepošanos ir realizējusies gan saturiski, gan arī vizuālā iekārtojuma ziņā. Par gaišīgu un vieglo sajūtu, ko rada visas centrālās zāles pārskatāmība, veiksmīgi izkārtotās un caurredzamās vitrīnas, kurās vainagi izvietoti dažādos līmeņos un vārda vistiešākajā nozīmē, apskatāmi no visām pusēm, varam pateikties muzeja māksliniekam Ģirtam Baranovskim un viņa komandai. Papildinošu, viegli uztveramu un neuzbāzīgu grafiskā dizaina risinājumu izveidojusi māksliniece Dita Pence. Centrālo zāli papildina vēl vairākas „kabatas” vai nelielas telpiņas, kas izmantotas citām atsevišķām, ar vainagiem saistītām tēmām.

Vēsturiskie muzeja krājumā esošie vainagi izkārtoti hronoloģiskā secībā, pa nosacītām vainagu grupām, ļaujot izsekot to attīstībai gadsimtu gaitā. Kā unikāli un īpaši saudzējami muzeja priekšmeti, oriģinālie vainagi līdz šim bijuši eksponēti visai reti un nelielā skaitā.

Izstādē apskatāmi 200 vēsturiskie vainagi, pārstāvot visus galvenos veidus, izņemot puķu vainagus.

Arheoloģiskajos izrakumos iegūtie vainagi, no kuriem senākie attiecas uz 6. un 7. gadsimta miju un sākotnēji bijuši darināti no bronzas, pārsvarā saglabājušies fragmentāri un laika gaitā guvuši ievērojamus bojājumus. Tāpēc, lai atgādinātu skatītājam par šo vainagu kādreizējo spožumu un greznī-

bu, katrā vitrīnā līdzās oriģinālajiem atradumiem ievietota arī kāda mūsdienās gatavota rekonstrukcija. Te apskatāmi dažādu Latvijas teritorijā mītošo sentautu vainagi, kuru vēsture mērāma vairāk nekā 1000 gadu garumā. No ievestās bronzas gatavotie metāla vainagi bijuši vairāk kā prestiža, statusa simbols, ko katrs nemaz nevarēja atļauties. Tie daļai sieviešu un arī mazu meiteņu doti līdzī aizsaulē, skaitā no viena līdz pat četriem. Reizēm tie atrodami arī vīriešu kapos, kā ziedošanas vai piemiņa, un kā vērtīgs priekšmets noglabāts arī depozītos.

Neviens muzeja vēsturiskais vainags izstādē nav nokļuvis bez restauratoru gādīgā pieskāriena, tāpēc, akcentējot viņu lielo ieguldījumu izstādes tapšanā, atsevišķa neliela telpa veltīta tieši šī procesa atspoguļojumam. Tajā iespējams vērot gan filmu par vainagu restaurācijas procesa mirkļiem, gan vairākus stendus ar konkrētu vainagu izpēti un restaurācijas procesa rezultātiem, gan arī apskatīt visus iespējamus rīkus un aparātus, kas pielietoti restaurācijā.

Vizuāli krāšņo un vairāk zināmo etnogrāfiskās kolekcijas daļu, kas galvenokārt aptver laika posmu no 19. gs. līdz 20. gs. sākumam, raksturo krāsainība, daudzveidība un rotājumu mirdzums, kas vilināt vilina tos apskatīt tuvāk. Šie vainagi ir jaunavu atribūts un kāzu rituāla daļa. Te atrodamas gan ļoti populāro vainagu daudzās variācijās, gan unikāli, tikai vienā eksemplārā zināmi vainagu varianti. Starp daudzajiem vietējo amatnieku meistardarbiem izceļams ne viens vien darinājums, bet Ventspils apriņķa Ventas pagasta 19. gadsimta vainags, šķiet, īpaši uzrunājošs savu proporciju, materiālu toņu nianšu, detaļu pārdomātības un rūpīgās izstrādes dēļ. Šo kolekcijas daļu papildina ekrānā gūstamā informācija par Pieminekļu Valdes 1920.-1940. gada ekspedīcijās savāktu vainagu materiālu – aprakstu lapas, zīmējumus un fotoattēlus, teicēju sniegtās ziņas par dažādiem vainagu lietošanas un darināšanas aspektiem.

Sava būtiska loma izstādes kopējā noskaņā, piešķirot tai zināmu poētismu, bija arī uzrunātajiem vairāku paaudžu dzejniekiem, kas atsaucās aicinājumam un radīja darbus konkrēti šim gadījumam. Tie tapa pēc individuāliem muzeja krātuvju apmeklējumiem, sarunām ar izstādes veidotājiem un vēsturisko materiālu iepazīšanu.

Lielāko radošo pienesumu izstādei nodrošināja sadarbība ar Latvijas Mākslas akadēmiju, kura rezultējiesies ar studentu jaunradīto laikmetīgo vainagu kolekciju. Tā tapusi mācību gada ietvaros, gan apmeklējot muzeja krājumu un iepazīstot vēsturisko materiālu, gan veidojot savas versijas un variantus darbu skatēm, galvenokārt akcentējot tieši vainagu saturisko vēstījumu. Šo kolekciju pārstāv 26 autoru darbi, kas izstādē integrēti gan vitrīnās starp vēsturiskajiem vainagiem, nojaucot nospraustās hronoloģiskās un simboliskās robežas, gan izvietoti atsevišķā vitrīnā un telpās. Plašākus aprakstus par autoriem un viņu radīto darbu jēdzienisko saturu iespējams izlasīt arī ekrānā. Nupat augusta mēnesī šo daļu papildināja vēl vienpadsmit mākslas un dizaina studentu radītie darbi, kas bija gatavoti un eksponēti tieši starptautiskajai dizaina mesei *Salone del Mobile* Milānā, dizaina skolu un jauno dizaineru sadaļā *SaloneSatellite*. LMA ekspozīcijā ar nosaukumu „Kas ir tavā galvā?” („What’s in/on your head?”) bija eksponēti darbi, kas veidoti arī vizuālās identitātes un papildinātās realitātes formās.

Mākslinieku radītie laikmetīgie vainagi stāsta par aktuāliem mūsdienu procesiem, izceļot un paplašinot tā atšķirīgās simboliskās un metaforiskās nozīmes. Tie ir gan vizuāli pārsteidzoši, gan saturiski dziļi, ārkārtīgi dažādas dzīves jomas analizējoši un apspēlējoši – gan aktuālas globālas tēmas, kas skar visu pasauli, gan atsevišķus indivīda personības aspektus analizējoši, pasniegti gan skaudrā realitātē, gan ironiskā vēstījumā. Lielās dažādības vidū grūti izcelt kādu vienu, bet nepāšaubāmi, ka viens no emocionāli iedarbīgākajiem un saturiski bagātākajiem darbiem

ir Lauras Dzēves darinātais *Atbildības vainags*. Ne velti tā attēls izvēlēts kā akcents izstādes ievaddaļai. Vizuālā atsauce uz pašreizējiem notikumiem pasaulē vēl skaudrāk liek padomāt par sievietes būtību, spēku un atbildību mūsdienu kontekstā un vīriešu lomu visā notiekošajā.

Darbs pie vēsturisko vainagu izpētes, tapusi dzeja un studentu radītie jaundarbi kopīgajā izstādē apliecina, ka vainagu nozīme mūsdienās nav mazinājusies, tikai ieguvusi jaunu vērienu. Tā ļauj paskatīties uz vainagu no dažādiem aspektiem un interpretēt tos aktuālā mūsdienu kontekstā, piešķirot tiem jaunu simboliku, rosinot iztēli un domāšanu. Izstāde apliecina, ka vainags Latvijas kultūrtelpā turpina eksistēt ne tikai kā saglabāts un jo-projām lietots apģērba elements, bet arī kā spēcīgs iedvesmas avots radošumam.

Izstādes noslēgumā, kas plānots šī gada 20. decembrī, ceram prezentēt arī izstādei veltītu katalogu, tādējādi ļaujot turpināt sarunu par vainagiem un to vietu mūsdienu kultūrā vēl arī pēc izstādes slēgšanas. □

Irita Žeiere ir pētniece Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas departamentā. Specializējusies arheoloģisko tekstilmateriālu izpētē un rekonstrukciju izstrādē, veidojot tērpu atdarinājumus muzeju ekspozīcijām un izstādēm Latvijas muzejos. Strādājusi kā dalībnice un eksperte arheoloģiskajās ekspedīcijās un pati vadījusi arheoloģiskos izrakumus. Darbs muzejā saistīts ar ekspozīciju un izstāžu plānošanu un realizāciju, zinātnisku rakstu un pētījumu sagatavošanu, dalību konferencēs, semināros Latvijas pilsētās un ārvalstīs, kā arī lekciju lasīšanu un konsultāciju sniegšanu.

Andris Kalnozols izstādes „Vainagošanās” sagatavošanā

Foto: LNVN

VAINAGI DZEJĀ

Kā vainags var būt aktuāls šodien? Sievietes vainagus lieto joprojām - pin Jāņos, liek galvā Dziesmusvētkos, lieto pie skatuves tērpa kā vēstījumu un darbnīcās izgatavo savam priekam. Bet ko domā vīrieši? Vai viņi vainagus vispār pamana? Vai uztver tos kā atbalsis no cita laikmeta un citas vērtību sistēmas? Vai vainagi joprojām ieslēdz kādu sievietes un vīriešu attiecību teritoriju?

Gatavojot izstādi, Latvijas Nacionālais vēstures muzejs aicināja piecus dažādu paaudžu dzejniekus meklēt atbildes uz šiem jautājumiem un veltīt vainagam dzeju. Pēc arheoloģisko un etnogrāfisko vainagu kolekcijas apskates, etnogrāfisko ekspedīciju pierakstu iepazīšanas un pētnieku stāstiem un skaidrojumiem ne viens vien no dzejniekiem teica: „Cik interesanti, es nekad par to nebiju domājis!” Un mēs nodomājām: „Protams! Neparasti būtu, ja jūs par to jau būtu domājuši!”

Dzejnieku iespaidi no muzeja krājuma transformējušies dzejas rindās. Tajās vainags nav sastopams kā reālija, ne Jāņu vainaga, ne Dziesmusvētku kroņa, ne citā priekšmetiskā izpausmē. Dzejā vainags parādās tā abstraktajā formā un simboliskajā veidolā. Piecos atšķirīgos veidos tas demonstrē, ka arhaiskie nozīmju slāņi joprojām caurvij mūsu pasaules redzējumu un vērtējumu.

(No izstādes „Vainagošanās Arheoloģiskie, etnogrāfiskie un laikmetīgie vainagi Latvijas kultūrā” Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā, 2023.20.VI - 20.XII)

Ilmārs Šlāpins

samācās debesis, visapkārt lija
vai nu gan vainaga vaina vien bija zilītēm, pērlītēm,
vizuļiem vija matauklu trepītēm uzšuva zeltu

krustiņiem cakotu maliņu celtu caurvija stieplītēm,
piekāra zvaniņus saulītei meitiņai visapkārt lija
dienā, kad cerību loloja veltu

sajāja tautas un zirgus kā gredzenus meitas kā rakstītus
nēzdogus mija samina vainagu saulīte kājām aizveda
meitiņu projām no mājām

vai nu gan vainaga vaina vien bija
dienā, kad visapkārt asaras lija

Andris Kalnozols

Vainags ir pirmais karuselis,
zootrops, daudzi kadri...
Lūk – vecāki ceļ tev gaisā,
rotāļietas ir raibas
un skolas gadi...
Tu apprecies un studē
vai otrādi –
šķiries un pārvācies,
bāz mantiņas maisā...
Tu gribi patiesību baltu,
un dziedī arheologu korī,
bet starp grāmatām slēp
pirmo sirmo matu,
ko izrāvi torīt...
Spogulī pretī tev raugās jau
pensijas gadi,
un korpēs, kas beidzot vairs nespiež,
dejo mirušie radi,
kā spokainā filmā,
kam beidzas lente,
un nav vairs nekā,
ko vainagā pīt...
pļava ir beigusies...
sniegi krīt...
Pēdējā pietura!
Uzmanīgi!
Kāpiet zemē!
Vēl galva var reibt kādu brīd'
Par atstātām mantām mēs neatbildam.
Viss pārējais ir vēsture,
meitenīt...

Krišjānis Zelģis

visuma centrs – galva
apjozta ar žogu
ar aizsargapli
kas kā čūska ēd savu asti bezgalībā
apvijusies silda

kaut kā jāsargājas jāsargājas no tumsas
tēliem kas miegā tiklab
kā gaišā dienas laikā var ienākt

no lāstiem jāturas gabalu nostāk lai nenoskauž
Jauna acs
bada gadi un dienas lai tālas kā stāsti par
pagātnes dienām

nāves lai paliek veciem un slimiem lai jaunus
mierā liek
lai vīri pārnāk no kaujas un paliek tik ilgi līdz izaug
meitas un dēli

ap vārtiem sastājuši visi sliktie māņi aplī raugoties
tie gaismas izbīsies

Eduards Aivars

DIVI HAOSI

Bija mīlestība vai nebija, to jau
arheoloģiskie izrakumi nepasaka
(Janīna Kursīte)

Stūra vainags ar zirga astriem
Vainagā elsas un sāpes
Viņa būs auglīga ķeve
Divi haosi saplūst
Neizbēgamā vainā
Nu viņš tai blakus kā bērns
Kas paveicis līdz šim lielāko darbu
Vainags raudāja tā
Ka to zināja tēvsmāmiņa
Bet dzirdēja tikai sikspārņi

Viņš sapnī redzēja vēl
Kā ņem to otru, ar bronzas asti
Kas atvelk muguru taisnu
Nu cits pagalms to salieks
Pirms zaudēja vainagu
Tā esot bijusi burve
Visgarām niedru purvi
Viscaur skudru ceļi
Sāpes lijušas tai pār galvu
Kā šķidrums sudrabs pār koku zariem

Jaunajai sievietei rīta nomiedzī
Jaunais haoss pēkšņi šķiet gaisma!
Spīguļo saulīt, spīguļo!
Mirdzi, mirguļo
Vainadziņ dzelmē
Vīri maz no tā saprot
Vainadziņš zudis
Galviņa paturēta

Vizuļu vainags. Dienvidkurzeme. 19. gs.

(*Latviešu tautas tērpi II Kurzeme, 491.lpp.*
foto (detaļa): Leons Balodis, izd. „Jāņu sēta” 1997)

Ivars Šteinbergs

VAIŅAGA SASTĀVDAĻAS

1. Virsa

bakalaura studiju laikā
otrajā kursā mums bija vasaras prakse studenti ne vairs
pusaudži vēl ne pieaugušie sadzīti guļammaisu kokoniem
kādā muižā ne vairs pilsētā vēl ne dabā
divdesmitgadnieki izslāpuši pēc kredītpunktiem mūs sadalīja pa pāriem
un sūtīja
aptaujāt vietējos
par daiļliteratūras lasīšanas paradumiem aptauja ir anonīma
mani salika ar dārtu izspūrušiem matiem
kā vijoles lociņa astriem pēc
enerģiska solo
viņa teica ejam uz ezeru man ir sidrs un mēs sēdējām
karstajās smiltīs
man negribējās klusajā mirklī sacelt viļņus kā atrodot ligzdu ar
olām
iesaka nepieskarties pat neelpot virsū ja grib lai putns
atgriežas un izperē viņa bija mācītāja meita
tāpēc man šķita jocīgi
ka peldkostīms nav viendabīgs viņa iepina
rudzupuķi sev matos aptauju datus mēs viltojām

2. Odere

nākamajā dienā nākamais
uzdevums vietējās baznīcas arhīvs
jāreģistrē visas grāmatas autors
gads izdevējs
manas paģiru domas nesalasāmas kā reliģiskā
dzeja vecajā drukā stundas velkas tikpat ilgi
cik seno laiku romānu nosaukumi dažām grāmatām
bronza uz vāka ar patinu smagas
kā nogurums dārta šodien citā grupā
kāda ir laika izjūta arheologiem es iedomājos
un uzreiz sev atbildu droši vien līdzīga kā telpas
izjūta lidmašīnu pilotiem
bet vakarā beidzot minerālūdens
un sarunas muižas terasē ar kursabiedriem dārtas auskari
līdzīgi
makšķernieka vizuļiem
pie ieelpas sakustas
kad viņa aiziet čurāt krūmos es izliekos
ka eju pipēt mazliet paliekam es saku
un mēs mazliet paliekam

3. Starppapis

ir ziema un tuvojas sesija
man zvana dārta lai eju uz vecrīgu satiekamies
pazemes krogū
ir svētdiena un viņai ir prievīte
un es redzu ka viņa jau ir iesildījusies bet mēs jokojam it
kā uz riņķi
it kā pa spirāli lai vairāk iegriež paliec pie
manis viņa ierosina
un mēs ejam uz mācītāja dzīvokli un pārģuļam
prievīti viņa novilka
bet reibums palika kā neredzams nimbs un no rīta es
pasaku piedod
man ir jābrauc uz ārzemēm
un es nezinu vai es tev piezvanīšu visdrīzāk ka nē
un viņa saka mazliet paliekam bet es nepaliek

4. Zīles

biroja ballītē uzvelku savu
kaklasaiti ap galvu aizmugurē
plivinās bante uz pieres šlipse kā
siksna it kā noturot vietā kaut ko kas
draud izlīt
kolēģis uzliek lampas abažūru kā cepuri
un boss uzliek salātu bļodu
es dzeru sidru un
galva smaga kā spainis kāpēc nav
karuseļu
kas veidoti kā mēbiusa lentes es kliezdu
savus vārdu salātus savu statusu
es esmu pieaudzis un par
savu kroni
es samaksāju veikalā stockmann

5. Smeldzes

kad dēls ir nolikts gulēt
es skatos video
kā dzejnieks publiski lasa savu viltoto
sonetu vainagu tad slīdu pa facebook
lenti kā pa ūdens slidkalniņu
līdz ieraugu o dārta apprecējusies matos rudzupuķes
un es slīdu tālāk un dzeru ūdeni pirms gulētiešanas
pārbaudu e-pastu tur vienīgais ziņojums
esmu latvijas universitātes sociālo zinātņu
fakultātes komunikācijas zinātnes
3. kursa students un bakalaura darba ietvaros
veicu pētījumu
aptauja ir anonīma un tās aizpildīšana aizņems
aptuveni 5-7 minūtes
paldies par veltīto laiku jau iepriekš
tavs vecums 18-25

26-35

36-45

46-55...

JG mākslas redaktore Linda Treija izstādē „Vainagošanās”

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp.

Arnolds Klotiņš

Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta mūzikas vēsturnieks

ĪSI PAR MŪZIKAS MODERNISMU PIE LATVIEŠIEM

Kas īsti par zvēru ir šis 20. gadsimta mūzikas modernisms, kad un kā tas ieradies pasaulē, par ko tapis un pārtapis? Viedokļu jucekļi par to, no kura laika mūziku uzskatīt par modernu, kategorisks, toties noteikts ir 20. gadsimta modernisma ziedu laiku līdzgaitnieks beļģu mūzikas vēsturnieks Pols Kolārs (Paul Collaer) – par modernu pelnījusi sevi saukt tikai tāda stila mūzika, kas tapusi pēc Riharda Vāgnera un Gustava Mālera Vācijā un Austrijā, pēc Kloda Debisī un Morisa Ravēla Francijā, pēc Džakomo Pučīni Itālijā, pēc Aleksandra Skrjabinas Krievijā.¹ Šie nupat minētie tad nu ir tikai *vēlinie romantīki*, ne vairāk. No šī viedokļa tāds ir arī bieži par modernistu dēvētais mūsu mūzikas burvīgais novators Jānis Zālītis.

Starp modernisma novirzieniem dažādās mākslās – kubismu, urbānismu, abstrakcionismu, sirreālismu un citiem *ismi*em mūzikā sākotnējie līderi bijuši divi – ekspresionisms un neoklasicisms. Pirmais no tiem radās, nežēlīgi izspilējot romantismam piemītošo plaisu starp vienpatti un kopumu, ār pasauli, un tādā kārtā izkļiedzot katastrofu – indivīds viens stāv aizsardzības pozā pret ār pasauli kā naidnieku. Cik dīvaini, ka, tieši sākot ar Emīla Dārziņa nāves gadu (1910), ekspresionisma demiurģs un karognesējs bija Austrijas radoši ārdošais komponists Arnolds Šēnbergs. Šis daudzdzinātais modernisma ciltstēvs noliedza atšķirību starp disonansi un konsonansi, likvidēja pirmās atrisināšanas otrajā, bet šī disonanses atrisināšanās konsonansē taču gadsimtiem bija kalpojusi par galveno emocionāla gandarījuma un tīksmes avotu skaņu mākslā. Tad nu mūzika kļuva asa, principiāli disonanta un arī atonāla, t.i. bez tonikas kā skaņu savstarpējo attiecību galvenā balsta un regulētāja, apsaimniekotāja. Tonalitāti aizvietojo, skaņu attiecību regulēšana tika uzticēta pat kailam matemātiskam ap-

rēķinam jeb konstantai tā saucamajai skaņu *sērijai*.

Savukārt neoklasicisms stilistiski skatījās atpakaļ kā autovadītājs aizmugures spogurī – pāri 19. gadsimta romantismam uz baroka un klasicisma laikmetu, lai ar turienes dinamisko un vitālo izteiksmes sparpu dziedinātu sentimentā novārdzināto romantisko dzīves izjūtu. Neoklasicisma agrīnais dižākais matadors bija vācietis Pauls Hindemits, taču viņš drīz vien aizmodulēja uz tā atzaru, sauktu par *jauno lietīšķību*. Tur vairs nevarēja operēt ar jēdzieniem „jūtu dziļums”, „iedvesma”, „apgarotība”, tie „tika atmesti, vietā piedāvājot vienkāršotu, prozaiski izprotamu mūziku, ar aicinājumu to attīrīt no visiem dzejiskajiem uzslāņojumiem, ko bija atstājuši iepriekšējie gadsimti”.² Neoklasicisms 20. gadsimta pirmajos gadu desmitos sazēla un deva variantus Francijā, ar to koķetēja Igors Stravinskis.

Jāliek vērā, ka neviens no 20. gadsimta mūzikas modernisma atzariem nevaldīja mūžīgi. Ļaudis neļāva ilgi „sevi šaustīt asām skaņu rīkstēm”, kā autors atceras izsakāmijs profesoru Jēkabu Vitoliņu, latviešu mūzikas vēsturnieku patriarhu. Ekspresionisms apsīka jau divdesmito gadu beigās, tad, kara šausmu iedvesmots, atplauka pēc Otrā pasaules kara, bet vēlreiz pozīcijas atdeva septiņdesmitajos gados. Tomēr tas ir bijis nepieciešams, lai jo pievilcīgāks tiktu izjūsts postmodernisms un mūs galu galā novestu pie tagadējā mūzikas stila plurālisma, kad starp mūzikas stiliem vairs nav sacensību un diskusiju, bet ikviens no tiem tiek uztverts kā leģitīms un īsti vietā.

Ir tikpat svarīgi ielāgot, ka modernisma virzieni Latvijā neizpaudās ķīmiski tīrā veidā, bet runa var būt tikai par to ietekmēm. Turklāt it īpaši pēc Otrā pasaules kara, sovjetiskās impērijas apstākļos modernisma saturs Latvijā daļēji pārtapa, jo ļaužu eksistēšana un izjūtas šeit bija ne tādas, kā ekspresionisma vai neoklasicisma dzimtajās zemēs Rietumos. Kā zināms, staliniskā ideoloģija ar bēdīgi slavēto socreālismu nicināja indivīdu, kanoniskajos literārajos darbos tikai kolektīvais kopums kaut ko nozīmē un allaž apkaro indivīdu – kulaku, budzi, revizionistu, savrupnieku. Tāpēc dzejas un mūzikas lirika kā subjekta balss tika pelta un pasludināta par sabiedriski nenozīmīgu blefu. Tad nu ekspresionisms, pēc izcelsmes būdams subjekta si-

¹ Collaer P. *La musique moderne*. Paris-Bruxelles: Éditions Meddens, 1963, p. 164.

² Dambis P. *20. gadsimta mūzikas vēsture*. Ceļi un krustceļi. Rīgā; Zvaigzne ABC, 2003, 30. lpp.

tuācijas pārspilējuma mākslā, savās ietekmēs Latvijā un citur Austrumeiropā kļuva ne vairs par pārspilējuma, bet par subjekta leģitīmo tiesību pieteikuma mākslu. Ekspresionisma iestrāvājumi veica svarīgo subjektivitātes atjaunošanu latviešu mūzikā.

Ekspresionisma ietekmes vispirms spilgti manifestējās Jāņa Ivanova (1906-1983) kara iespaidotajā Piekajā simfonijā (1945), par ko viņš saņēma varas iestāžu visbargāko nosodījumu 1948. gada skandalozajā, staļiniskajā kampaņā pret tā saucamo formālismu, bet faktiski pret novatorismu mūzikā, un šis komponists varēja atgriezties pie sava stila, tikai sākot ar Devīto simfoniju 1960. gadā – pēc vairāku retrokompozīciju uzrakstīšanas. Toties tai laikā ar ekspresionistiski iekrāsotām simfonijām jau startēja jaunais Artūrs Grīnups (1931-1989), ik gadu piepulcinādams pa jaunam opusam šajā žanrā. Par to viņš saņēma ideoloģiskās uzraudzības visasākos brāzienus, taču ar ne mazāk asu Grīnupa aizstāvības rakstu savukārt nāca klajā Longīns Apkalns (1923-1999).³

Vācijā mītošais Apkalns arī tik tiešām izrādījās visatbilstošākais spēks šādam pretspāram, jo pats bija trimdas latviešu vidū viskrasākais modernisma aizstāvis, un jo vairāk tāpēc, ka latviešu mūzikas popularizētāja prakse bija pārliecinošā, ka pirmskara Latvijā ierastā nacionālromantiskā muzikālā izteikšanās Rietumos vairs nekā nekotējas. Pirmskara Rīgā valdošo muzikālo atmosfēru kā atpalikušu no pēckara Eiropas mūzikas stiliem un modes sāpīgi izjuta arī Jānis Mediņš (1890-1966), kurš vēlāk nekautrējās atzities, ka, Zviedrijā nonācis, esot „*juties tāpat, kā kad vecos laikos limbažnieks iebrauca Rīgā*”.⁴ Un tik tiešām, pirmskara gados modernisms Latvijā tikpat kā nebija cēlis galvu, ja nu vienīgi Jāņa Kalniņa (1904-2000) agrīnajās atonālajās solodziesmās, ko viņš, pēc paša teiktā, ieturējis stilā, „kāds bija [Eiropā – A. K.] jau pēc Pirmā pasaules kara, kad beidzis konservatoriju un, Vitolam par errastību, rakstījis tikai disonanses.”⁵ Šīs pēdējās tomēr nav mazinājušas viņa izcilākās operas *Hamlets* patīkamo modernismu.

³ Skat.: Apkalns L. Kāds „netaktisks” komponists... *Latvijas Mūzika*, 10, 1978, 899. lpp.

⁴ Mediņš J. *Toņi un pustoņi. Mana dzīve*. Rīgā, 1992, 220. lpp.

⁵ Cit. pēc: Kalns A. *Janka – 100. Komponists un diriģents Jānis Kalniņš mūzikā un dzīvē*. Rīgā: Valters un Rapa, 2004, 182. lpp.

Ne šoku, ne pielāgošanās vajadzību Vācijā neizjuta Alberts Jērums (1919-1978), jo kara laika Rīgā pat konservatorijas sienās jau bija Jāzepam Vitolam cēlis priekšā atonālu mūziku un pie tās turējās, un tomēr gan savās kordziesmās, gan dažā citā reizē atkal palutinādams klausītāju ausis ar tikamāku skaņu vielu. Stila ziņā visāķīgākais starp trimdas komponistiem bija Volfgangs Dārziņš (1906-1962). Pēc trīsdesmito gadu diviem romantiskiem klavierkoncertiem viņš kara gados Rīgā nāk klajā ar neoklasiskām klavieru prelūdijām. Bet tajā pašā laikā viņu savaldzina kāda jaunāka modernisma seja – unģāra Bēlas Bartoka pasāktais neofolklorisms. Tajā seno, arhaisko dziesmu gars un burts vairs netiek psiholoģizēts ar romantiskām harmonijām kā Franča Šūberta dziesmās, Jāņa Cimzes vai Jēkaba Graubiņa tautasdziesmu apdarēs, bet no senā materiāla tiek patapināti tikai mazi motīvi, kas attīstīti par ko gluži jaunu, bieži vien neoklasiski modernu. Tādas ir Volfganga Dārziņa jau Rīgā pabeigtās *Variācijas par oriģināltēmu* klavierēm, kuru pats nosaukums uzsver, ka tēma nav tautasdziesma, taču tā skan kā tāda. Tad nu neoklasicisms un folklorā savā neofolklorisma izskatā ir divas galvenās saplūstošas stila sejas nākamajās sonātes un daudzos citos Volfganga Dārziņa klavierdarbos.

Gadus 10-15 vēlāk neofolklorisms ienāk arī sovjetizētās Latvijas komponistu virtuvē, toties radikālākā izskatā. Pauls Dambis (*1936) savām folkloriskajām kora kompozīcijām ne tikai izvēlas un moderni apstrādā pašus senākos tautas mūzikas motīvus, bet pārņem arī arhaisko ieražu dziesmu rituālo izteiksmes formu, melodikas struktūru monotono atkārtojumu sugestīvo iedarbību. Šis tā dēvētais jaunais folkloras vilnis, kas sakustināja arī citu Baltijas zemju un visas Austrumeiropas komponistus, par jaunu atklāja tautas mūzikas materiāla pamatīgumu un tajā ietvertu pasaules skatījumu. Tas bija ideoloģisko varu ignorējošs paņēmiens atdot savam laikam no pagātnes to, ko var fiksēt un pārādīt, lai pasargātu no iznīcības.

Šī apelācija pie pagātnes bija neapšaubāma, labi zināma romantisma īpašība, un līdz ar to arī latviešu mūzika ievirzījās neoromantismā kā postmodernisma paveidā. Sešdesmitajos gados visā Rietumu mūzikā bija iestājies postmodernisms kā jauna un visai atšķirīga modernisma fāze. Mūzika kļuva akustiski baudāmāka. Tonika atkal noteica melodikas skaņu gravitāciju, konsonanse pieredzēja savu rehabilitāciju. Modernisma pārmērības

atmeta pat daudzi tā korifeji. Arī skandalozais ekstrēmists Gundaris Pone (1932-1994) simfoniskajos darbos *La Serenissima*, *Titzarin* un citos atgriezās pie vēlinā romantika Gustava Mālera mūzikai tuva jaunrades stila.

Jaunā veidā romantisms, neoromantisms un neoklasicisms savijās Romualda Kalsona (*1936) daiļradē. Neoklasicisms un neofolklorisms sacentās par prioritāti Pētera Plakida (1947-2022) oriģinālajā mūzikas stilā. Viņš arī atklāti pieteica nosaukumu *Romantiskā mūzika* savam klavieru trio (1980). Pētera Vaska mūzikā (*1946) emocionāla nosvērtība kā neoromantiska īpašība iet roku rokā ar gaišu apskaidrību. Pozitīvo vērtību ideāla izjūta viņa darbos ir tik dominējoša un ekspresijā „izciesta”, ka šādas ievirzes postmodernisms ir ieguvis apzīmējumu *jaunais garīgums*.

Šais gados vairāki latviešu komponisti tiecas „atdzīvināt” nopietnās koncertmūzikas žānrus ar laikmeta tā sauktās estrādes, resp., rēviju mūzikas svinga stila iestrāvojumiem, tomēr cieš neveiksmi, jo atšķirīgās mūzikas pasaules nesavienojas tāpat kā eļļa ar ūdeni. Citādi rīkojas Imants Kalniņš (*1941) un gūst sekmes. Viņš savai neoklasiski ievirzītai muzikālai domāšanai piejaucē nevis tikai izklaidējošu, bet gan rokmūziku, jo tā līdzās izklaidei tomēr saglabā morālfilosofisku patosu, nevairās no jautājumiem „kā būs dzīvot”. Viņa dziesmotā Ceturtā simfonija, kā arī daudzi citi darbi gluži vai peldas popularitātes ūdeņos.

Savukārt Imants Zemzaris (*1951) radikālāk nekā jebkurš cits latviešu komponists itin kā demonstratīvi atjaunoja labskanīgu un plastisku mūzikas valodu. Pēc pagātnē dominējošā ekspresionisma valdonības šāds mūzikas skanējums, viņam septiņdesmitajos gados debitējot, šķita kā ilgots atsvaidzinājums. Zemzaris arī mīl citēt un stilizēt pagātnes dižgaru mūzikas šedevrus, viņam, kā daudziem postmodernistiem, pagātnes mūzikas modeļi kļūst par saturīgām citu laikmetu kultūras zīmēm.

Pārvērtējot visu šo komponistu stilu dažādību, varam secināt, ka 20. gadsimta beigu posmā arī latviešu mūzikā ir iestājusies stilu daudzveidība, plurālisms. Nedz kritiskie mūzikas soļi, nedz publika nevienu skaņradi vairs nevērtē pēc viņa stila, kā citkārt bijis. Vēl daži piemēri. Gandrīz sinhroni ir debitējuši Juris Karlsons (*1948) un Georgs Pelēcis (*1947), bet viņu estētika un stilistika atšķiras kā die-

na un nakts. Pirmais no viņiem, teātra terminos izsakoties, ir nelokāms reālpsiholoģisās izteiksmes pārstāvis, un viņa jaunradē dominē mūsdienu pasaules kontrasti un krāsas. Turpretī Georgs Pelēcis savā jaunradē favorizē baroka un klasicisma pozitīvi pulsējošās formas kā optimisma un gaišuma ķīlu, un tādā kārtā viņa skaņdarbu kolorīts visbiežāk atgādina 19. gadsimta mūzikas atmosfēru. Paula Dambja neofolklorisma pēdās dziļi minusi Selga Mence (*1953).

Ar gluži citādu stila līniju šiem komponistiem astoņdesmitajos gados pievienojas Arturs Maskats (*1957), neoromantiski aktualizēdams franču mūzikas klasiskās ierosmes – sensuālismu un sajūtu pozitīvismu, bet saglabādams arī latviešu mūzikas akadēmiskās skolas īpatnības. Šīs skolas un pat latviešu nacionālā romantisma tradīcijas neizpaliek arī daudz jaunāku komponistu – Ērika Ešenvalda (*1947) un Jēkaba Janševska (*1992) mūzikā. Ar vēsturiskajā laikā un telpā plaši izprastas sakrālās skaņu mākslas specifiku un stilistiku deviņdesmitajos gados debitē Rihards Dubra (*1964), bet leģendārais savdabis Juris Ābols (1950-2020) savulaik tiecās restaurēt gandrīz vai aizvēsturisko civilizāciju muzikālos priekšstatus, kā arī aizveda filosofisko skepsi līdz pat 20. gadsimta sākuma *dadās* apoloģijai. Deviņdesmitajos gados debitē arī Andris Dzenītis (*1978) un savā mūzikā uztur 20. gadsimta simfoniskā dramatisma un ekspresijas prestižu.

Kā visos laikos, arī 21. gadsimta sākumā ir komponisti, kuri maz atskatās uz esošajiem mūzikas stiliem, bet avangardiski nepārstāj meklēt arvien jaunus mūzikas veidus. Santa Ratniece (*1977) jau attāli ieraugāma kā spoža tā dēvētās spektrālās mūzikas zvaigzne ar prasmi izteikties maksimāli niansētu izjūtu pasaulē. Viņai tuva arī Gundega Šmite (*1977) un pēdējo gadu debitants Kristis Auznieks (*1992). Šie avangardisti ir izmēģinājuši arī elektroniskās mūzikas iespējas, kuru celmlauzis un vadošais meistars Latvijā ir Rolands Kronlaks (*1973).

Visbeidzot, vērtējot modernisma un postmodernisma svaru pie latviešiem, ne bez pamata ir paradokss, ko pēc daudzu kompozīciju klausīšanās šo rindu autoram ar humoru izmeta Parīzes starptautiskā mūzikas apgāda *Leduc* pārstāvis, kas Francijas komponistu grupā tika baudījis Rīgas viesmīlību: „Jums, latviešiem, ir labs postmodernisms, lai gan paša istākā modernisma bijis tikpat kā nemaz.” □

Ojārs Spārītis

PĒTERA KALNIŅA DZĪVES ŠTĀSTS STARP LATVIETĪBU UN VĀCIETĪBU

Priekšvārds topošai grāmatai

Uz jautājumu – vai vēsture spēj būt objektīva un patiesa – nāksies atbildēt ar noliegumu. Vienalga, vai Romas imperatoru vai pasaules tautu valdnieku uzdevumā, gan monarhijas un demokrātijas, gan plutokrātijas un boļševistiskās ideoloģijas dominantes laikā vēsture ir tikusi rakstīta pēc valdošās varas pasūtījuma un tās interesēs. Vienmēr ir pastāvējusi un arī turpmāk pastāvēs katra konkrētā laikmeta apstākļu un izskatu diktēts vēstures traktējums. Vienīgais, ko varam darīt mēs – vēsturnieki, ir mēģināt paplašināt un padziļināt pirms mums pastāvējušā iepriekšējā tendenciozā vērtējuma ietvaru, lai rosinātu vēstures interesentus palūkoties uz pagātņi un kādiem notikumiem bez pašu radītām klišējām un uzspiestu viedokļu brillēm.

Pētera Kalniņa (1840-1935) mūža nogalē pierakstītais dzīvesstāsts ir lasāmviela ar saistošu autobiogrāfisku un bagātu kultūrvēsturisku saturu. Tā ietver gan garā mūža nozīmīgāko notikumu aprakstu, gan autora skatījumā raksturo latviešu nacionālās kultūras attīstībai būtiskāko periodu – no pirmajām desmitgadēm pēc dzimtbūšanas atcelšanas Vidzemē līdz Latvijas valsts dibināšanai ar tās gaitu līdz politiskajam, ekonomiskajam, sociālajam un valstiskajam briedumam. Atmiņu autoram Pēterim Kalniņam bija lemts nodzīvot garu mūžu līdz 95 gadu vecumam. Viņš ir labi apzinājies savas dzīves nozīmīgāko posmu vērtību un vēstījuma satura bagātībai, kā arī pieredzējumu krāsainākajām epizodēm ir piešķīris īpašu nozīmi. Tādēļ to secība un atspoguļojums personisko vēstījumu tuvina autodidakta centieniem radīt literāru sacerējumu, nevis hronoloģiski precīzu notikumu hroniku. Ar krietnu laika distanci no senākajiem notikumiem uzrakstītajās atmiņās, kas pēc autora vārdiem ir „rakstītas 88. dzīvības gadā no manas dzīves”, tāpat, ap

1928. gadu, raisa cieņu Pētera Kalniņa misiņas apziņa, domājot par savas dzimtas piederīgajiem atstājamu garīgo mantojumu.

Lai gan savā ievērojamajā vecumā Pēterim Kalniņam ir jāsamierinās ar it kā distancētu no aktīvās dzīves, pat visai vientuļu un trūcīgu ikdienu, tomēr viņa rakstītajā tekstā ir iestrāvojis kaut kas no sabiedrības kopējā noskaņojuma. Tajā ir atrodama pa kādai publicistiskai klišējai, kas gan emocionāli, gan sociāli raksturo Latvijas valsts tapšanas sākuma perioda indivīdu attieksmi pret baltvācisko un ar muižu saistīto pagātņi, lai gan Pētera Kalniņa dzīvesstāsts runā par pretējo. Taču ar lielu emocionālu atdevi rakstītais teksts kā laikmeta dokuments liecina par paša autora attieksmi pret savu pienākumu, ko ir vadījusi īpašas misijas apziņa un ciešā apņemšanās atstāt pēctečiem godprātīgi uzrakstītu vēstījumu par pagājušo laiku un paša rakstītajā vietu un lomu tajā. Un, piekrītot autoram, mums jāatzīst, ka ar savu atmiņu grāmatu Pēteris Kalniņš ļoti spilgti ir iezīmējis savu vietu Latvijas sociālajā vēsturē un sniedzis vispārīnāmu liecību par latviešu zemniecības sarežģīto ceļu uz izglītību, amatu un vietu dzīvē. Mūsdienu izpratnē uz Pētera Kalniņa nepavisam ne vieglo mūžu nebūtu attiecināms karjeras apzīmējums, taču kārtu un nacionālo pretrunu saskaldītajā Baltijas sabiedrībā to gan var saukt par izdzīvošanas skolu.

Pētera Kalniņa atmiņu stāstu būtu ļoti interesanti analizēt gan no lingvistiskā, gan literārās meistarības viedokļa. Tajā atklātos Māteru Jura, Jēkaba Zvaigznītes, brāļu Kaudzišu, Apsišu Jēkaba un daudzu citu jaunlatviešu rakstniecības perioda literatūrai raksturīgie kultūrslāņi. Ar sūro lauku dzīvi līdz mielēm iepazīšu zemnieka skatienu atmiņu autors ir spējīgs novērtēt savas dzimtas zemes un dabas skaistumu. Viņa balsī izskan patriotisks lepnums, kura saknes sniedz Pētera Kalniņa dzimšanas laikā, kas sakrīta ar dzimtbūšanas jūgu nokratījušo zemnieku visgrūtākajiem cīņiem par iegūtās zemes izpiršanu un centieniem izglītēt savu jauno paaudzi. Bet autora lepnumam bez tā bērības un norūdišanās laika pamata ir arī latviskās apziņas veidošanās laika cīņos dibināts sīkstums, kurš ir palīdzējis stiprināt pārliecību ne tikai par savu cilvēcisko nolemtību smagi strādāt, bet arī par tiesībām pastāvēt

savā latvietībā. Pēterim Kalniņam ir lemts iekļauties modernajā laikmetā, kurā augoša industrija palīdzēja radīt Eiropas un tajā skaitā arī Baltijas lauksaimniecības, tehnisko, zinātnisko, izglītības un kultūras pamatu. Un draudzes skolas, ģimnāzijas vai augstskolas izglītību ieguvušajai jaunlatviešu paaudzei, kurai pieskaitāms arī Pēteris Kalniņš, dažos gadu desmitos bija pieejami visi modernās pasaules atklājumi, kas ļāva apgūt zināšanas un sasniegt pat zinātnes un kultūras augstumus, kam pārējā pasaule bija tērējusi vairākus gadu simtus.

Taču priekšvārda uzdevums varētu būt cits: atklāt tekstā iešifrētos informācijas līmeņus un kodus. Pētera Kalniņa atmiņas atklāj latviešu zemnieku ekonomisko un sociālo vēsturi, kurā ikviens indivīds vai nu centās *tikai* nodzīvot mūžu sev atvēlētajā laikā, vai ar visiem spēkiem tiecās pārvarēt gadsimtu garumā viņam ierādīto pieticīgo vietu lauku sabiedrībā. Te lasāmi radu raksti, dzimtu vēstures stāsti, te gūstams pieredzē nostiprināts priekšstats par Vidzemes māju un sētu, zemes un saimes lielumu, līdumu lišanu, citiem raksturīgajiem lauku darbiem un to veikšanas paņēmieniem. Kā neparasti krāsainas sadzīviskas epizodes uzplaiksnī stāsti par pirmoreiz ieraudzītiem sērkokoņiem un kur tad nu vēl par apkārt vadātiem lāčiem un krieviem - to dancinātājiem. Šādā aspektā raugoties kļūst skaidrs, no kurienes arī Andrejam Upītim radies stāsta „Sūnu ciema zēni” kultūrvēsturiskais motīvs par laimes lāča dancināšanu. Tas ir saklausīts reālajā dzīvē, bet rakstnieka iztēle to ir transformējusi jaunatnei domātas piedzīvojumu un didaktiskas literatūras virzienā. Iespējams, ka cita epizode ar pieguļnieku ēdmaņai izceptiem vārnulēniem šķitīs pārāk eksotiska mūsdienu lasītājam, kurš putnu gaļu pazīst tikai lielveikala fasējumā. Taču lūkojoties latviešu lauku ļaužu sadzīvē pirms simt gadiem, kas ir aprakstīta Jāņa Jaunsudrabiņa „Baltās grāmatas” lappusēs, atrodam līdzīgu stāstu, kas liek noticēt paradumam pieticīgo sezonas pārtiku papildināt ar vieglāk iegūstamo meža putnu gaļu.

Apbrīnojama ir Pētera Kalniņa teicamā atmiņa, līdz sīkumam atceroties un pierakstot kāzu un bērnu ieražu izdarības, ēdienus un tradīcijas, kas ir tik būtiskas Vidzemes etnogrāfiskās vēstures rekonstrukcijai. Ne ma-

zāk precīzi tikusi dokumentēta arī skolas dzīve un sadzīves valodu un domas tik ļoti ietekmējušie cariskās Krievijas notikumi, kuru atbalsis ir sajūtamas gan stāstos par turku karu, gan zemnieku dzīves ritmu traumējošās krievu armijas karavīru izmitināšanas raksturojumā. Ar tik precīzu raksturojumu varam iztēloties gan aizpagājušā gadsimta realitāti, gan konkrēto vidi, gan ticami uzburtu laikmeta koptēlu.

Uztverot vēsturi vienkāršoti, mūsdienu cilvēkam var šķist, ka ar dzimtbūšanas atcelšanu Vidzemē 1817. gadā beidzās muižas un zemnieku saimnieciskās un darba attiecības, ka latviešiem iestājās „laimīga un paattīstības vektoru augšup ejoša” dzīve. Taču Pētera Kalniņa stāstu emocionālais vēstījums liek koriģēt šādus uzskatus. Turpināja pastāvēt muižas un muižu saimniecības sistēma, jo brīvlaistie zemnieki bija varējuši izpirkt tikai daļu no muižniekiem piederējušās zemes. Maz bija mainījusies gadsimtu gaitā izveidotā sociālā piramīda un uz muižas zemes dzīvojošo zemnieku attiecības ar muižu kā lielāko darba devēju. Nodarbinātības un atalgojuma formas mainījās ļoti pakāpeniski, saglabājot gan klaušu darba elementus, gan dažādajos muižas saimnieciskajos darbos iesaistīto strādnieku hierarhiju, atbildības sfēras un pienākumu sadali rījā, klēti, spirta brūzī. Klātbūtnes vērotāja skatienā ietvertot ikvienu savu darba gaitu posmu, Pēteris Kalniņš no muižas kalpotāju saimē iesaistīta aculiecinieka viedokļa bija sīki iepazīs arī muižnieku ģimenes sadzīves un kungu mājas funkcionēšanas kārtību. Tradicionālā Latvijas vēstures historiogrāfija mums ir izveidojusi deformētu priekšstatu par Baltijas vāciešu un citu tautību muižu īpašnieku attiecībām ar latviešu pamatiedzīvotājiem kā etniski nesavienojamu, sociāli šķīrtu un kārtu segregācijas ziņā pilnīgi nesavienojamu antagonismu. Tomēr Pētera Kalniņa atspoguļojumā muižas īpašnieku un kalpotāju dzīve norisinās maksimāli integrētā veidā, prasmīgākajiem un strādīgākajiem ierādot atbildīgākus amatus darbu vadīšanai un pārraudzībai, kā arī atbilstoši katra kalpotāja statusam un nozīmei administratīvajā vai saimnieciskajā mehānismā paredzot vietu ēdienreizēs pie saimes galda un pēc līguma noteikumiem sadalot „naudā vai graudā” aprēķināto atalgojumu.

Paliekot uz dzīvi laukos un saistītam ar apgādnieka rūpēm par ģimeni četras ziemas skolu apmeklējušajam, Pēterim Kalniņam pavērās iespēja ieņemt muižā kučiera vietu. Tas ir prestižs un atbildīgs amats, kas prasa gan staltu stāju, gan labas manieres, gan zināmas diplomātijas prasmes un kultūras līmeni, jo kučieris ir sava saimnieka seja gan ar labi koptiem zirgiem un skaistu aizjūgu, gan arī ar nevainojamu braukšanas prasmi. Šajā statusā atmiņu autors pieredzēja gan vieglākas, gan sūrākas dienas, taču amats viņam sniedza iespēju iepazīt visu Vidzemi un aizceļot gan uz leišiem, gan igauņiem. Taču par kučiera un muižnieka attiecībām runā visai daiļrunīga epizode, kuru Pēteris Kalniņš nenoklusē un kura atklāj arī muižnieka raksturā tā cilvēcisko pusi, izpērkot no rekrūšiem savu kučieri kā neaizvietojamu kalpotāju un samaksājot tiem laikiem astronomisku naudas summu. Protams, šādi no dienesta cara armijā atsavinātajam kučierim bija pienākums astoņus gadus strādāt bez algas. Taču jebkurā gadījumā tas bija labāk nekā ķeizara vārdā zaudēt dzīvību krievu-turku karos. Tā, ka arī šajā gadījumā Garlība Merķeļa stāstā „Latvieši, sevišķi Vidzemē filozofiskā laikmeta beigās” konstruētie un latviešu vēsturnieku un politiķu labprāt atkārtotie uzskati par „muižnieku – asinsšūcēju” dabu tikai daļēji atbilst patiesībai un būtu vērtējami ļoti kritiski.

Pētera Kalniņa uzmanībai nepaslīd garām arī Vidzemes novados austošā kultūras dzīve – baznīcas koru un orķestru veidošanās, teātra spēlēšanas entuziasms. Taču paralēli cilvēka gribai viņa rīcību mēdz noteikt ne tikai providence, bet arī laikabiedru skaudība un intrigas. Tā tas ir arī Pētera Kalniņa dzīvē, kas vienā mirklī maina ierasto un nosacīti mierīgo ritmu un atkal iegruž atmiņu autoru ekzistences cīņās līkločos. Kādu laiku viņš rentē Dzelzavas Liedes krogu, bet ir spiests to atstāt, uzņemoties jaunas saistības no Druvienas muižas uz 20 gadiem nomājot moderniecību. Šajā laikā tiek daudz kas piedzīvots: gan pārmaiņas ģimenes dzīvē, gan slimības, gan arī neviennozīmīgi vērtējamais 1905. gads, kas Pēterim Kalniņam atnes tikai ciešanas un zaudējumus.

Pirmā Pasaules kara posts un Pētera Stučkas valdības ievēlēto strādnieku un bezzemnieku valdīšanas atnestie pārbaudījumi vēl vairāk

salieca mūža norietu sagaidījušā Pētera Kalniņa plecus. Tieši tāpat kā savās atmiņās viņš bija apzīmējis muižas kalpībā pavadītos „vergu laikus”, arī jaunā kārtība viņa dzīvē nedeva nekādu iespēju, un atlika tikai izsaukties: „ak, tie lielnieku laiki!” Viņš, kurš nekad nebija baidījies smaga darba, 20. gadsimta politisko pārmaiņu laikos bija zaudējis visu, jo kā algots kučieris, bezzemnieks un rentnieks visu mūžu bija aizvadījis tikai strādājot citu labā, cīnoties par savas kailās dzīvības un ģimenes minimālu nodrošināšanu. Bez mantojuma un bez iekrājumiem, daudzo pārmaiņu vēju mētāts, Pēteris Kalniņš bez īpaša prieka uzņēma Latvijas valsts dzimšanu un tās agrīnos celsmes gadus. Kāda ir atmiņu stāsta „Manas dzīves atmiņas no 1843. dzīvības gada” autora morāle? Neviens ekonomiskais modelis – nedz muižas, nedz lielnieku, nedz arī brīvās Latvijas ekonomiskā un sociālā nodrošinājuma sistēma – rokpelnim nav garantējusi vieglu dzīvi. Tāpēc arī mūža nogalē ar vienu vienīgu skumju teikumu Pēteris Kalniņš raksturo savu situāciju un savas izjūtas, sacīdams: „Tā iet tādiem veciem nespējniekiem, kam nekā nav”.

Arhitekta, vidzemnieka un Pētera Kalniņa radnieka Nila Treija plašie kultūrvēsturiskie komentāri, kas pievienoti publikācijas parīndēs, veido enciklopēdisku papildinājumu dienasgrāmatai līdzīgajam atmiņu stāstam. Ar uzteicamu rūpību savāktie un citētie Vidzemes muižniecības, kultūras darbinieku un novadnieku biogrāfiskie materiāli, vēstures notikumu konteksta skaidrojumi, kā arī hronoloģiskie precizējumi bagātina Pētera Kalniņa emocionālo literāro dokumentu ar precizētiem faktiem un sniedz pārskatāmu materiālu līdz šim nepietiekami izpētītajai baltvāciešu un latviešu kopīgajai vēsturei. Varu tikai apsveikt šāda veida novadpētnieciska rakstura Latvijas vēstures maz izziņāto epizožu un notikumu apkopojumu grāmatā, kurā par literāro pamatu ņemto laikmeta dokumentu precizē skrupulozi savāktā kultūrvēsturiskā informācija. Piešķirot Pētera Kalniņa subjektīvajam atmiņu stāstam faktoloģisku papildinājumu, ir radīts Vidzemes kultūras vēstures pētniecībai vajadzīgs darbs ar zinātnisku vērtību.

Dr. habil. art. Ojārs Spārītis

Latvijas Mākslas akadēmijas profesors

„CEĻĀ NO SĀPĒM UZ SĀPĒM”¹

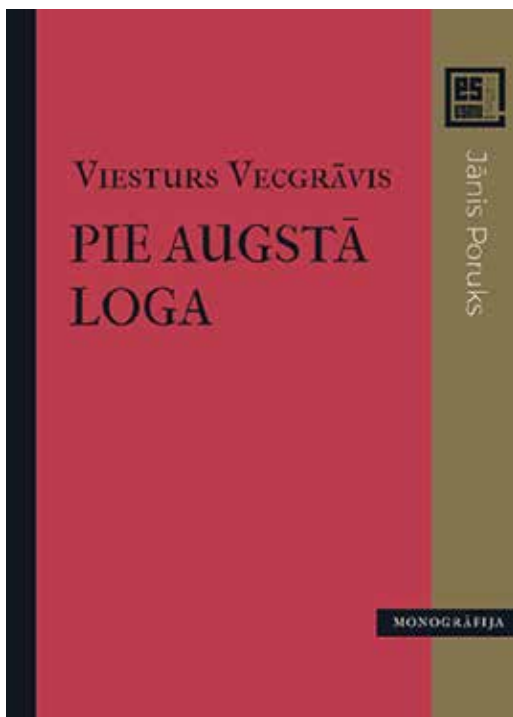
Viesturs Vecgrāvis. *Pie augstā loga.*
Jānis Poruks (Monogrāfija sērijā *Es
esmu...*). Dienas Grāmata, 2023.

Gluzī kā brīnums turpinās izdevniecības „Dienas Grāmatas” sērija, kas pasniedz lasītājiem literatūrpētniecisko monogrāfiju klāstu, ko parasti ar tādu regularitāti nespeciālistiem nenākas gaidīt. Kurš vispār iedomājas, ka par klasiķiem (jeb skolā „es jūs iemācīšu milēt” reputācijai lemtiem rakstniekiem) vēl ir iespējami kādi aizraujoši pētījumi? Ko mēs varam gūt, lasot par radošām personībām, kas ir bijušas svarīgas latviešu literatūras attīstībai, taču īsti uz „vēsturiska fenomena” titulu nepretendē un visdrīzāk krāj putekļus mājas grāmatu plauktos un paliek vien vārgās atmiņās? Taču – šis un tas vēl ir neatklāts, vai neizrunāts, turklāt sērijas līdz šim izdotās monogrāfijas cenšas atrādīt lasītājam ne tikai zināšanas, kam pieķerties, bet arī pētniecības kaisli un zinātnes valodas precīzās iespējas (vēl gribējās pievienot – „spēju redzēt”, bet tas noteikti sakņojas vēsturisko un sistēmisko pētniecības metožu kopumā).

Ceturto šī monogrāfiskā fenomena apliecinājumu sarakstījis legendārais Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes (manā studiju laikā bija šāds nosaukums) pasniedzējs, literatūrvēsturnieks un literatūras kritiķis, izdevējs un ārkārtīgi imponants autors, un sarunbiedrs jeb, kā tautā teiktu, literatūras profesors – Viesturs Vecgrāvis, kurš šobrīd ir nozīmīgākais Jāņa Poruka daiļrades speciālists. Un monogrāfija „Pie augstā loga” ir šīs lielu daļu autora mūža aizņēmušās literārās un pētnieciskās mīlestības rezultāts, kurā, protams, ir atrasta vieta tam, kas mūsdienā lasītājam varētu likties pārlicinošs un interesants, pat ja šis lasītājs ir klausījies lekcijas par Poruku.

Vecgrāvja monogrāfijas noskaņa līdzinās viņa pasniegto lekciju korektajam, bet uzstājīgajam, pārlicinoši likto akcentu un intonāciju tonim. Iespējams, to pat varētu dēvēt par konservatīvu. Vecgrāvis pavisam noteikti atļaujas runāt par Poruku kā par ļoti labi zināmu personāžu, kurš atdzimst viņa tekstā ne tik daudz kā sarunbiedrs, bet gan patiešām – pētniecības objekts, psiholoģiskās analīzes priekšmets, bet arī nozīmīgu, varbūt ne vienmēr augstvērtīgu un mūsdienās baudāmu literāru darbu autors. Viesturs Vecgrāvis vienmēr mēdz lietot to pētniecības līmeni, kad par kādu rakstnieku var runāt tiešām zinātniskā manierē – ne bez pietātes, bet arī ne bez kritiska skata; ne zem mikroskopa, tomēr līdz apbrīnai niansēti; lietojot gan tiešos, gan netiešos pierādījumus, atrodot tos pat citu autoru (!) dzejā, tomēr neiesligstot privātajā „netīrajā velā”, no kurienes būs grūti izklūst, nepaliekot komiskam studentu priekšā.

Monogrāfija *Pie augstā loga* ir gan gājusi vēl tālāk par korekto, bet pārlicinošo lekciju manieri. Pirmkārt, grāmata netiecas izstāstīt visu, taču pateikt, pētniekaprāt, svarīgāko ar niansēm un kvalitatīvi, literatūrzinātniski,

¹ Klāva Elsberga dzejolis „Vāze”: „ceļā no sāpēm uz sāpēm / ir zībsnījis dīvains zieds.”

pāris soļos kļiedēt iesīkstējušos priekšstatus par Poruku – spējusi.

Otrkārt, monogrāfija nedaudz ļauj ielūkoties atturīgā pasniedzēja Viestura Vecgrāvja iekšējā pasaulē, jo šķiet, ka autoram ir bijis svarīgi pozicionēt Jāni Poruku kā humānisma apoloģētu, kritisko laikabiedru, ideālistu, nevis TIKAI mūžīgo pesimistu, kāds tas daudziem noteikti palicis prātā. Autoram, tāpat kā Porukam, ir svarīga kristīgās kultūras un pasaules klasiskās mākslas audzētā tikumisko vērtību apziņa „feļetonisma laikmetā” (7. lpp.). Varbūt vienīgi tur, kur Poruks jau uzskata, ka cilvēkam jāceļas pār realitāti, lai saprastu dzīves virsvērtības (9. lpp.), Viesturs Vecgrāvis tomēr paliek „uz zemes”, lai gan akcentē nemitīgo sintēzes ideju Poruka daiļradē: arī uz zemes ir derīgais, ne tikai introvertie „bālie zēni” ir svarīgi, bet arī tie ekstravertie „sārtie zēni” utt.

Treškārt, ir būtiski, ka Vecgrāvis monogrāfijā apzināti pievēršas galvenokārt Poruka prozai, kas, iespējams, ir tautā pazīstamākā rakstnieka daiļrades daļa. Turklāt te atklāti interesanti akcenti, piemēram, tiek analizēts, kāpēc stāsts „Kauja pie Knipskas” ir ļoti talantīgi sarakstīts teksts, kurā Poruks asredzīgi ielicis domu par bērnības, traumas un jūtīga mākslinieka saikni ar apkārtējās pasaules tapšanas principiem. Un paradoksālā kārtā – tas nemaz nav bijis teksts, ko dot bērniem lasīt. Pie prozas analīzes Vecgrāvis daļēji ķēries, arī apskatot leģendu par Poruka un Blaumaņa konfliktu, protams, pievienojot subjektīvu raksturu analīzi, ko viņa kalibrā pētnieks var atļauties.

Ceturtkārt, ne tikai prozai veltītas nodaļas Vecgrāvis būvē tā, lai beigās ir gan vajadzīgie akcenti (tiem, kam varbūt nepielēca un neinteresēja visa literatūrzinātniskā daļa), gan spoži noslēgta un pievilcīga, bez sausuma sarakstīta „pētījuma frāze”. Gribētos izcelt arī dzejas analīzei veltītās monogrāfijas daļas, jo tur autors atrāda Poruka biogrāfiski un liriski mainīgās būtības kardiogrammu.

Pats svarīgākais, kādēļ grāmata neapgrūtinās tos, kas tiešām vēlas izlasīt kādu literatūrzinātnisku darbu: autora tonis, lai gan ziņošs, bet neapgrūtina; faktu un citu autoru citātu daudzums neslīgst pār lasītāja pleciem kā smaga enciklopēdija, kurā nākas laist garām lapaspušu gabalus, lai tiktu pie paša au-

tora domām. Vecgrāvis saudzē lasītāja acis, dažreiz liekot arī pasmaidīt par to, cik viegli viņš prot atrast vajadzīgo pierādījumu konteksta gūzmā, piemēram, sastatot romantiķa Valērija Brjusova īso frāzi „zeme man ir sveša” (241. lpp.) ar neoromantiķa Rainera Marijas Rilkes „šeit būt ir vareni” (242. lpp.). Paša Viestura Vecgrāvja valoda nav vienkāršota, un, lai gan literārā redaktore Gundega Blumberga ļoti nopietni uztver valodas virzienā izteikto kritiku (kas ir reta, bet kādam gadās), šeit tikt galā ar literatūras profesora leksikonu, kas brīžiem veic zinātniski akrobātiskus trikus, ir izdevies ļoti pārliecinoši.

Pagaidām monogrāfiju sērijā runā filologi, turklāt zvēriģie savas izglītības īstenotāji. Līdz šim izdots apliecina, ka jābūt vismaz pētāmā rakstnieka memoriālā muzeja pārstāvim, lai saņemtos izklāstīt to, kas pašam autoram interesējis pētāmajā objektā, bet vislabāk sanāk, kad interesantais tiek arī lasītājam un ar pētāmo rakstnieku izdodas „nodzīvot” kopā vairākus desmitus gadu, lai izkoptu pētniecības frāzi. Ko mēs gūstam no monogrāfijas par vientuļā un nesaprastā latviešu modernisma aizsācēju Jāni Poruku? Jaunu atziņu nē, bet joprojām noderīgo: lai gan mūžs var būt ceļš no sāpes uz sāpi, kā 20. gadsimtā rakstījis ne mazāk ideālistiskais dzejnieks Klāvs Elsbergs, kaut kad drīz, mūžības ietvaros, zibsnis arī zieds.

Jūlija Dibovska

Jūlija Dibovska (1987) – redaktore, literatūrkritiķe, kultūras žurnāliste, literatūrzinātniece un tulkotāja. Bijusi literāro tekstu vietnes „Ubi Sunt” redaktore un LU Akadēmiskā projekta „Ubi Sunt” vadītāja, viena no šī resursa izveidotājām. Strādā par izdevniecības „Latvijas Mediji” redaktori un projektu vadītāju.

MULSINOŠS KRĀJUMS

Raiens Dzelzkalns. *Iedomu ģeogrāfijas*.
Atdzejojis Ivars Šteinbergs. Valodu māja,
2022.

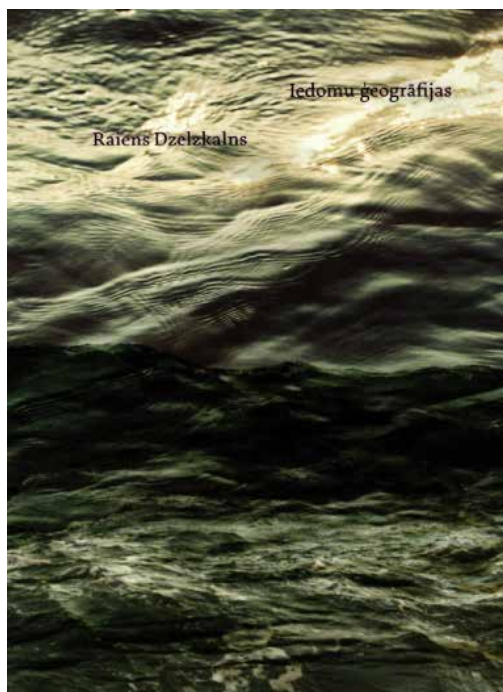
Iedomu ģeogrāfijas ir jēgas, vajadzības un izpildījuma ziņā mulsinošs krājums. Ņemot vērā to, ka autors līdz šim ir ticis publicēts tikai antoloģijās un grāmatā iekļautie teksti ne ar kādu sevišķu novatorismu vai literārkulturālu nozīmīgumu neizceļas, neskaidra ir krājuma aktualitāte Latvijas kontekstā, ārpus mazliet ciniski komiska uzstādījuma: „Redz, trešās paaudzes Amerikas latvietis, kurš pat savu uzvārdu nespēj pareizi izrunāt.”

Tikpat skumji banāls ir Elīnas Rukas vizuālais noformējums krājumam – zaļi zilās, ar dažādiem efektiem pamainītas viļņu un ūdens bildes, kas krājumā, šķiet, iekļautas tikai tāpēc vien, ka Elīna ir autora māsiņa, jo saturiskā saikne starp ilustrācijām un tekstu ir faktiski neesoša.

Visbeidzot, diezgan lielu mulsumu rada (un lasīšanas prieku maitā) atsevišķi tulkošanas risinājumi; un šis viss rada vēlmi uzdot konkrētus jautājumus „Valodu mājai” kā izdevējam, kas līdz šim ir sevi apliecinājis kā uz tiešām pārdomātām, Latvijas tirgū trūkstošām grāmatām tendētu apgādu.

Atverot krājumu (kas būtībā atgādina brošūriņu gan pēc apjoma, gan dizaina), lasītājs kopumā saskarsies ar mūsdienu ASV diezgan arhetipisku, melanolisku, dienasgrāmatisku dzeju (ja kādam interesē šāda stilistika, tad, piemēram, var iemest aci *Tyler Jacobs*, *Tarik Dobbs*, *Troy Osaki* vai jebkura cita *Poetry Foundation* mājaslapā viegli rodama autora dailradē. Ja kādu interesē šāda dailrade, tikai labāka, ir vēl latviešu lasītājiem jau zināmais *Oušens Vongs*).

Vadošie pamatmotīvi: atsvešinātība, izolētība no vides un apkārtējiem, bieža otrās personas izmantošana, lai censtos lasītāju darīt par daļu no vēstījuma vai liriskā es. Tiesa, krājumu nošķiramāku no citiem padara gan autora homoseksualitātes atainojums (teiksim, gurmantiskajā „Godzillas mīlas dziesmā”: „tev negaršo garneles, izēdīsi / man dirsu, ja palūgšu.” (23. lpp.)), gan atsaucies

uz Japānas vidi, kurā autors pavada jau vairākus gadus (16., 34. lpp.). Brīžiem autors arī neveikli apspēlē politiku, tostarp *Breksitu* (14. lpp.), brīžiem veiksmīgāk ļauj atsvešinātības noskaņai robežoties ar vieglu sirrēalismu („Katru reizi, kad kāds runā ar savu suni franciski, / tu brīnies, ka tas paklausa” (5. lpp.)).

Krājuma veiksmīgākie teksti ir tie, kuros Raiens vai nu iziet ārpus dienasgrāmatiskuma rāmjiem, lai, piemēram, šķetinoši novērotu novērotājus un viņu pārliecību trauslumu dzejolī „Amerikas muzejs” („Viņi smejas par zemes sliņķi, / supinējošu milzi, priecājas, ka tā vairs nav, // it kā viņi nebūtu placentāļi, it kā / racionalitāte būtu biežāka par asinīm.” (20. lpp.)), vai arī, taisni pretēji, atsakās no lieki dramaturģiskām cakām un atļaujas būt pilnīgi kails savā pieredzē, kā viņš dara, apskatot savu latviskumu tekstā „Vēsturiskums” (36. lpp.). Beigu tituldzejolī autors arī bagātina novazāto atsvešinātības šķidrautu, to sasaistot ar savveidīgu pēcšķiršanās pašterapijas metodi (39. lpp.).

Diemžēl ļoti bieži tekstus nokauj banalitātes, kas var pat būt pēc ļoti spilgtām metaforām („Es jūtos kā jauns elektrons, / labestīgs un gaidot, kad to atklās. Varbūt / tu būsi istā dāvana, kas ļaus manām gaidām beigties.” (6. lpp.)), melodramatiskums („Šorit lija, / un šovakar atkal līs, bet tu neesi pārliecināts, vai es, kas bijī.” (7. lpp.)) un uzspilēts naturā-

lisms, kas tiek neveiksmīgi mīts ar poetizāciju („Vienalga, vai kratīji nost pēdējās / čuras pīles vai slacīji podu ar spermas šalti” (26. lpp.)).

Lielāku akmentiņu gan gribētos mest atdzejotāja Ivara Šteinerga dārziņā, it sevišķi ņemot vērā nelielo tekstu apjomu, cik zināms, ilgo atdzejošanas laiku, kuru Ivars tiem vēltījis, kā arī līdzšinējo atdzejotāja pieredzi, ar kuru Ivars lielākoties bija apliecinājis savu rūpīgumu. Šeit gan uzreiz jānorāda, ka dzejoli oriģinālā man nav pieejami, taču, iespējams, tā pat ir zināma priekšrocība: vērtēju tikai latvisko risinājumu un to pilnvērtības vai trūkumus.

Kopumā Ivara Šteinberga pieeju varētu vērtēt kā pārlietu burtisku. Vietām pārmērīgi angļiska teikumu uzbūve („Tu turi pirkstu, joprojām lipīgu pēc tā izķeksēšanas, / prom no pildspalvas, kamēr raksti šo.” (5. lpp.); „tavs komandas biedrs ved tevi mājup no Kvīnsas koledžas / pēc divām dienām volejbola” (13. lpp.)) pamatīgi apgrūtina teksta uztveramību un pabuksē dzejas plūdumu. Citviet saglabājušies burtiski pārnesti frazeoloģismi („tu izgāji cauri gazelei, / mokasīncūskai, akmens krabim” (18. lpp.) vai arī nesaskaņoti gramatiskie laiki („Tu cerēji, ka tiks uzbūvēts / kaut kas skaits, bet, ak jel, neveicas” (13. lpp.)). Šādiem pamatīgākiem trūkumiem klāt vēl nāk arī dažnedažādas „blusiņas”: krievu kalka „čujs” neizprotamais lietojums

dzejolī „Kjusju ir plūdi, un visi grib zināt, vai esi drošībā” (7. lpp.), neveiksmīga saikļu izvēle („Šeit augšā tu dzirdi putnus lapotnē, / bet neesi daļa no meža.” (5. lpp.) (kāpēc ne „taču”?), latviešu valodā lieku darbības vārdu atstāšana („ir” frāzē „Man tiešām rītdien ir jāstrādā.” (13. lpp.)).

Iedomu ģeogrāfijas, iespējams, varētu būt nozīmīgs tā sauktajai kvīru daiļradei un autoriem Latvijā, taču arī mūsmājās netrūkst rakstnieku un dzejnieku, kuri šo tēmu apspēlē autentiskāk un aizraujošāk (tostarp Kārlis Vērdiņš, Andrejs Vīksna, Katrīna Rudzīte un citi). Raiena Dzelzskalna debiju latviski negribētos saukt par nošaušanu greizi, taču pēc izlasīšanas grūti atbrīvoties no zināmas cinisma pēcgaršas: brangi finansēts, taču paskatā palēts krājums, kurā māksliniece izraudzīta – pēc pazīšanās, autors – kā angļiski teiktu, viņa izcelsmes „fun fact” dēļ, – un lasītāji uzrunāti, cerībā uz viņu neziņu par Amerikas laikmetīgo dzejas ainavu un tās bagātību.

Kaspars Zalāns

Kaspars Zalāns (1994) raksta dzeju, tulko, rediģē, un reizēm nodarbojas ar boksu un kikkoksu.

Lībiešu līgavas vainags. Ziemeļkurzeme. 19. gs. Zīds, brokāts, metāls, stikls, kartons.
Diam. 10,5 cm. LNVM, CVVM 14060

Skat. Iritas Žeieres rakstu 67. lpp

GUDRINIEKA NEĎDIENAS JEB KĀ PAKĻAUT DŽĪVI

Lelde Stumbre, *Karalis Līrs un viņa četras meitas*, sērija „Vakara romāns”, izdevniecība „Latvijas Mediji”, Rīga, 2023, 215 lpp.

Lelde Stumbre mūsdienu latviešu rakstniecībā ieņem īpašu vietu – gan kā dramaturģe, gan kā romāniste. Lai gan liela tiesa viņas romānu iznākuši sērijā „Lata romāns”, kas pašlaik kļuvusi par sēriju „Vakara romāns”, un šos izdevumus ir ierasts uzskatīt par „vieglo” literatūru, Leldes Stumbres talants arī šos mazformāta mikstvēku romānus padara par īpašiem darbiem. Arī šogad iznākšais Leldes Stumbres romāns *Karalis Līrs un viņa četras meitas* ir grāmata, kura lasītājam sniedz daudz vairāk.

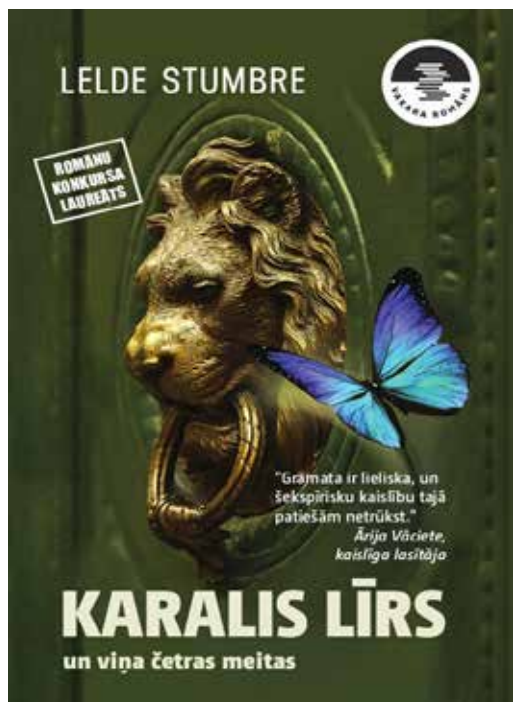
Romāna galvenais varonis ir Reins, talantīgs uzņēmējs, bankieris. Viņš sasniedz daudz, jo jau kopš jaunības prāta apsvērumi vienmēr ņēmuši virsroku pār emocijām. Reins ir gājis uz priekšu mierīgi, stabili un nosvērti,

un gadiem ritot kļuvis arvien sīkstāks. Sieviete, tāpat kā daudz kas cits viņa dzīvē, vairāk ir līdzekļi, priekšmeti vai traucēkļi, nevis dzīvesbiedres vai vismaz draudzenes.

Kā jau karalim Līram pieklājas, Reinam ir kupls meitu pulciņš: veselas četras. Un tikai ar vienu no viņām vīrietis vismaz ir mēģinājis veidot puslīdz draudzīgas attiecības. Tomēr, kad spēcīgo vīru ķer insults, viņš nonāk meitu aprūpē un pamazām sāk visas iepazīt.

Lelde Stumbre savam varonim pieiet pragmatiski un vienlaikus ironiski. Reins dzimis ģimenē, kurā vecāki tikai strādā, strādā un strādā, naudu tērē apdomīgi – bet tās kā nav, tā nav. Reins, šis mazliet (modīgi!) emocionāli trulais, taču finansiāli ģeniālais cilvēks, savas zināšanas par naudu (un arī jebko citu) iegūst... lasot romānus! Dreizeru, Rozīti, Zolā, Upīti, Hamsunu un Feihtvanģeru... Šis nelielais absurda piesitiens varoni padara daudz dzīvīgāku, it kā saprotamāku, un tālākas situācijas tiek izspēlētas, piemērot arvien jaunus un citus pasaulē un Latvijā slavenus literāros darbus, kuri tā vai citādi ietekmē Reina dzīvi un izvēles.

Ik reizi, kad Reins nonāk kādās dzīves krustcelēs, viņš uzvedas kā meitene no pasakas – tā, kura, nogājusi uz pagrabu pēc alus, iedomājās, kā apprecēsies ar ciemiņu, viņiem piedzims bērns, tas nonāks lejā uz pagrabu, viņam uz galvas uzkritīs stenderē iecirstais cirvis, un puisēns aizies bojā. Par meiteni pasakā smējās gan ģimene, gan lasītāji. Par Reinu smieties īsti nevar. Viņš nav smieklīgs. Itin nemaz. Taču ikvienu emocijas raisošu situāciju viņš savā prātā izspēlē tieši tā – līdz nepatīkamām beigām. Un tad rāmi pasper solīti atpakaļ, izvairoties no šīm dzīves izliktajām lamatām. Protams, ne jau vienmēr viņam tas izdodas. Agrā jaunībā viņš kļūst par precētu vīru un pirmās meitas tēvu. Otrā laulība ir apzināta. Tai seko sevis radīšana no jauna – būtībā šis ir Reina *bildungsroman*, romāns par neparastas personības veidošanos, asu prātu apvienojot ar labu literatūru, patiesu izveicību un kriptu veiksmes. Jau otrās sievas laikā Reins ir kļuvis gudrs, slīpēts un pievilcīgs. Latvijas neatkarību viņš sagaida jau pavisam nopietnā aprēķina laulībā iestājies – un, kā jau „tajos laikos”, katru laulību papildina arī bērna dzimšana. Meitas, ja gribam būt precīzi.

Līdz vienudien visi aprēķini vairs nav spēkā, Reins ir iemīlējies, tas varētu būt pat nopietni, tomēr... ceturtnā meita gan ir neizbēgami klāt.

Reins uzskata, ka par saviem bērniem ir jāgādā, taču tuvāk pielaist nevienu negrasās. Viņam tas gandrīz arī izdodas, līdz kā *deus ex mahina* nāk pēkšņā slimība, kas Reinu ķērusi nopietni un smagi. Tā ir divkārša iespēja: meitām iepazīt tēvu un tēvam uzzināt, kādas viņas ir izaugušas. Četras pieaugušās meitas ierodas – un katrai no viņām ir savas vēlmes un uzskati par to, kas tagad tēvam būtu jā dara.

Kamēr meitas mēģina tēva dzīvi pārkārtot un pakārtot, ielikst sev tīkamos rāmjos, Reins ļaujas aprūpei un nododas prātuļojumiem. Par dzīvi. Politiku. Pasaules kārtību. Papildinātas ar atsaucēm uz dažādiem literāriem darbiem un ātri pierasto Reina paradumu izspēlēt iespējamās dzīves scenārijus kādu strēķīti uz priekšu, šīs pārdomas lasītāju rūda un izaicina. Vai varonis tiešām ir tāds, kā Lelde Stumbre raksta? Varbūt tās atsaucēs tomēr rāda kādu citu iespējamību? Bet varbūt tā vienkārši ir spēlēšanās ar lasītāju – ja attiecīgi darbi nav lasīti, ko gan tad iespējams domāt par Reinu Kapkalnu? Cik lielā mērā šis romāns ļaujas lasītājam, kurš pieradis pie vieglas literatūras? Uz to man atbildes nav. Taču pieredzējušam daudzlasītājam Reina tēls rādās skaidri izzīmēts, varbūt pat pārlietu spilgtām līnijām, tā, lai mazdrusciņ tomēr paliktu sajūta, ka rakstniece kaut ko nepasaka līdz galam. Varbūt viņa klusībā draiski smeļ, Reina tēlu veidodama tik rūpīgi kā Lego vīriņu: no mazītiņiem dažādu romānu gabaliņiem rada šo lupatdeķa cilvēciņu, kurš pamanās vienlaikus būt dižs un nevarīgs?

Reins ir rada Leldes Stumbres iepriekšējā romāna *Perfekcioniste* galvenajai varonei, kaut kas viņos abos ir līdzīgs. Kodols. Serde. Spēja nospraust mērķi un iet uz to, citus (bez ļaunprātības, bet vienā mierā) izmantojot kā pakāpienus vai pastumjot malā kā kavēkļus. Viņi nav roboti, taču kaut kas necilvēcisks ir abos. Bet varbūt tieši Reins ir jaunā laikmeta cilvēks? Tāds, kurš visam zina cenu un apzinās savu augsto maksātspēju.

Kad romāna pašās beigās Reins pieķer meitas nelāgā rīcībā, viņš nav satriekts vai sašutis. Veikli izvairījies, viņš aiziet atpakaļ savā paša būvētajā dzīvē, kurā ir gatavs arī atļauties kādu mazu vājību, bet tikai un vienīgi

Māksliniece Andra Otto Hvoinska LNVN „Vainagošanās” izstādes daļā, kur katrs varēja uzlikt galvā vainagu.

gi paša izvēlētu. Nez kāpēc liekas, ka šajā ziņā gan Reins, gan Rolanda no *Perfekcionistes* ir mazliet kā autores pašas atspulgs – un vēlreiz rāda, cik izcili rakstniece spēj iedzīvināt savus varoņus. Vecmodīgākam lasītājam gan, iespējams, visvaris Reins un darbīgā Rolanda neliksies tik smeldzīgi mīlami kā Stumbres biogrāfiskā romāna *Maija, Cher ami!* galvenā varone Maija Silmale, bet tāds jau arī nav bijis autores mērķis. Kāds tas ir bijis? Minēšu, ka autore nolēmusi atainot tipāžus, rādot lasītājam cilvēka dvēseles bezgalīgo dažādību un vienlaikus pasmaidot par to, cik vienkārši un piezemēti tomēr ir mūsu mērķi, sapņi un cerības. Vienkārši, tomēr cilvēciski. Par tiem var smaidīt, bet ne nīrgāties. Tāpēc romāna beidzamajā lappusē Lelde Stumbre Reinam uzdāvā mērķi. Vai jēgu. Vai abus. Kā uz to paskatās.

Kristīne Ilziņa

Dzejniece un publiciste Kristīne Ilziņa (1969) strādā apgādā „Zvaigzne ABC” par projektu vadītāju. Publicē recenzijas par jaunākajiem latviešu literatūras darbiem.

KURZEMES HERCOGISTES PĒDĒJĀ ZVAIGZNE

Inguna Bauere. *Doroteja. Izredzētā*.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2022., 351 lpp.

Laiks, kad Kurzemes un Zemgales hercogistē valdīja Pēteris Bīrons un viņa trešā oficiālā dzīvesbiedre Anna Šarlote Doroteja – Vecauces grāfa Johana Frīdriha fon Mēdema meita, lasītājiem – vismaz tiem, kuri vēsturi nav apguvuši padziļināti – varētu šķist pārāk tāls un tāpēc arī neizprotams. Gluži tāpat arī tā laika lielās personības. Cik daudzi no lasītājiem, pirms atvērt šo grāmatu, kaut nedaudz varētu pastāstīt par Pēteri Bīronu un viņa dzīvi? Ja kāds būs dzirdējis par Bīronu ģimenes deportāciju uz Toboļskas guberņu vai arī to, ka Pēteris pratis runāt latviski un uzskatījis, ka izglītība jāiegūst ikvienam, ne tikai dižciltīgu dzimtu atvasēm (jo cilvēks nav lops), viņš būtu pelnījis uzslavu. Pieļaujams, ka ne pārāk plašas varētu būt lasītāju zināšanas arī

par citiem darbā atspoguļotajiem personāžiem, piemēram, Pētera Pirmā brāļameitu Annu Joanovnu vai dižo Krievijas ķeizarieni Katrīnu, par kuru galvenā varone Dotoreja izsakās ne pārāk glaimojoši, proti: „Manas tēvzemes liktenis bija atkarīgs no lielās valdnieces kaprīzēm.” (231. lpp.) Lai arī 18. gadsimtā plaši pazīstamu personību romānā minēts daudz, absolūti lielākā daļa no viņiem mūsdienu lasītājam ir sveši, taču Imanuela Kanta un garāmejojot arī Frīdriha Šillera vārds, cerams, ir izņēmumi. Vairāk dzirdēts varētu būt arī par grāfa Kaliostro izdarībām, kurš Jelgavu ar savu ierašanos aplaimoja 1779. gada pavasarī pa ceļam uz impērijas ziemeļu galvaspilsētu. Un kur nu vēl literāte Elīza fon der Reke – Dorotejas pusbāsa, taču, ņemot vērā, ka Ingunas Baueres spalvai pieder arī romāns *Elīza fon der Reke. Soli rītausmā*, pie šīs personības nepakavēsimies.

Ir jāapzinās, ka vēsturiskais romāns nav tas pats, kas vēstures grāmata, tāpēc to nevajadzētu uztvert kā 100 procentus patiesu un precīzu laikmeta izklāstu. Darbs *Doroteja. Izredzētā* NAV vēstures grāmata par Kurzemes un Zemgales hercogisti; tas ir literārs darbs, kuru rakstot, Inguna Bauere pamatīgi izstudējusi daudz dažādu vēstures avotu.

18. gadsimta notikumi Kurzemes galmā atēloti no Pētera Bīrona trešās sievas – hercogienes Dorotejas skatupunkta. Centrā ir viena no sava laika izcilākajām sievietēm Eiropā, autore vārdiem, Kurzemes hercogistes pēdējā zvaigzne. Viņa, būdama jau cienījamus gadus, retrospektīvi atskatās uz dzīvi un notikumiem. Lai stāstījums raitāk veiktos un atmiņas raisītos, valdniece šķirsta savu veco albumu, kuru savulaik viņai uzdāvinājis hercogs.

Darbā kā „odziņas” grozā atlasīti domu graudi jeb atziņas, kas būs aktuālas vienmēr, piemēram: „Katras lietas laiks ir saskaitīts. Katra cilvēka laiks tāpat.” (3. lpp.) vai „Tāpēc nevajag pieķerties kādam ar sirdi un dvēseli – nekad. Jo tāpat agri vai vēlū nāksies zaudēt. Piedzimsti viens un nomirsti viens. Pār mēriģi liela mīlestība saplosa sirdi, jo tu vienmēr gaidi vairāk nekā saņem.” (230. lpp.)

Lai kāpinātu lasītāja interesi un neļautu tai atslābt, autore, sākot ar grāmatas pirmajām nodaļām, liek manīt, ka Pētera Bīrona un Dorotejas laulībā viss nav gluži kārtībā: „Tikai dažus gadus bijām precējušies, bet salna jau nobrūninājusi mūsu mīlestības ziedus” (114.

Ipp.) Šajā nelaimē vainīgs, šķiet, ir ne tikai hercoga izlaidīgais dzīvesveids, kas rezultējas ar ārļaulības bērniem un viņu māšu salauztajiem likteņiem, taču vēl kaut kas, īsti pat neizteikts vārdos. Laulāto nesaderīgie raksturi? Liktenis? Varbūt kopīgi pārdzīvojumi par mirušajiem bērniem, piemēram, mazo Pēterīti, kuram būtu vajadzējis stāties tronī sava tēva vietā? Daudzi agri mirušie bērni bija tā laika realitāte, ar ko vajadzēja rēķināties gan augstdzimušu dzimtu pārstāvjiem, gan vienkāršiem ļaudīm. „Cik ilgs laiks pagāja, līdz man atvērās acis un sapratu, ka dzīvoju kopā ar cilvēku, kuru nemīlu nevienu mazu druciņu un vēl mazliet? Cik gadus vēl pieskaitīt, lai saprastu, ka sāku savu vīru ienīst?” (218. Ipp.) Doroteja, pārdomājot savas dzīves gājumu, vairākkārt uzdod jautājumu, uz kuru atbilde netika sniegta ne 18. gadsimtā, ne arī mūsdienās: „Dievam patīk ciešanas?” (112. Ipp.)

Ne mazāk lasītāju varētu pārsteigt arī tas, ka Kurzemes spožā zvaigzne, allaž būdama uzmanības centrā, visus savas laulības gadus ir jutusies viena un vienuļa. Varbūt precīzāks būtu vārds „nesaprasta”, jo viņai piemītusi atšķirīga uztvere attiecībā uz cilvēkiem un notikumiem.

Grāmatas vērtību noteikti ceļ samērā plašais Latvijas teritorijas attēlojums, nepievēršoties vien Jelgavai, Vīrcavai, Remtei, Vecaucei u.c. (citiem vārdiem, mūsdienu Zemgalei). Vairākas lappuses rakstniece veltījusi Liepājas aprakstam, un, kas ir vēl labāk, atklātas pat tā laika paražas: „Matroži no kuģiem, kas ziedoja ostā, izbauda savu prieku, sarīkojot vizināšanos ragavās. (..) Pirmajās ragavās sēdēja pilsētas mūziķi ar bungām un trompetēm, tad brauca vietējais locis, un viņam sekoja visi pārējie. Ragavām bija laivu formas, tādas redzējām pirmo reizi. Katrs kapteinis savai ‘laivai’ bija piestiprinājis kuģa karogu, un aizmugurē stāvēja matroži.” (150. Ipp.)

Ne mazāk eksotisks mūsdienu lasītājam varētu šķist uz mūžiem zudušās kultūras cietes – bijušās Austrumprūsijas galvaspilsētas Kēnigsbergas – attēlojums. „Nevaru sagaidīt, kad beidzot parādīsies Kēnigsbergas piepilsētu dakstiņu jumti ar prūšu mājām raksturīgo izliekumu pie lietus notekām.”, kā arī „Kēnigsbergas māju pagalmos jau zied rudens puķes, un gaiss virs sarkanajiem jumtiem smaržo pēc jūras mēsliem.” (abi citāti no 164. Ipp.) Kaut autore smalki attēlo-

Foto: Rūta Briede

Rūta Briede, Evija Stukle-Zuitiņa. *Mana zupas līgaviņa*. 2023., kauli, kapara un misiņa stieple, 12 cm, diam. 18 cm. Attēla: Latvijas Mākslas akadēmijas Grafikas katedras docente Vita Lēnerste turpat akadēmijas restaurētajā gaiteni izmēģina, kā ir būt zupas līgaviņai.

Visi vainagi sairs, līdz kauli mūs šķirs.

jusi Dorotejas un viņas dzīvesbiedra Pētera Birona 1784. gada ārzemju ceļojuma pieturas punktus, galvenokārt Vakareiropas lielās pilsētas, visinteresantākās tomēr ir lappuses, kurās vēstīts par Austrumprūsijas galvaspilsētu.

Recenzijas noslēgumā neliela uzslava pienākas Ingunai Bauerei. Kaut arī darbā vēstīts par tik tālu un lielai daļai lasītāju neizprotamu laika posmu un dzīvi Kurzemes un Zemgales hercogistes galmā, darbs lasāms apbrīnojami viegli. Rakstnieces valoda ir bagātīga un raiti plūstoša. Vietumis vēstījumā izmantoti mūsdienu cilvēka ausij divaini vārdi, tādi kā „vietējība”, „glītošana” (izglītība, izglītošana), „nevākīt”, „župķis” (ļoti liels dzērājs) un citi, kas labi iederas kontekstā un izraisa labdabīgu smaidu.

Lāsma Gaitniece

Lāsma Gaitniece ir Latvijas Rakstnieku savienības biedre. Sarakstījusi un tulkojusi vairākus dokumentālus un daiļliteratūras darbus.

Aija Moeller un Linda Treija

Izrādes

Šovasar Latvijā viesojās **Sanfrancisko Jaunais teātris** no Kalifornijas (ASV), kas Latvijas publikai izrādīja divas izrādes, abas veidotas pēc trimdas autoru darbiem un kas tapušas sadarbībā ar Latvijā zināmiem teātra nozares profesionāļiem – izrāde *Ķēves dēls Kurbads* ar režisoru **Viesturu Meikšānu** un izrāde *Anšlavs un Veronika* ar Jaunā Rīgas teātra aktieri Kasparu Znotiņu.

Ķēves dēls Kurbads ir veidota pēc valodnieka Jāņa Turbada (īstajā vārdā – **Valdis Zeps**) romāna motīviem un tika izrādīta 2023. gada 29. jūnijā radošajā kompleksā „Zeit” Līgatnē. Uzrunu skatītājiem pirms izrādes teica teātra kritiķis un žurnālists **Atis Rozentāls**. Viņš arī vadīja skatītāju diskusijas ar radošo komandu pēc izrādes. Savās atmiņās par romāna tapšanu un par autoru Valdi Zepu dalījās **Valters Nollendorfs**.

Izrādi *Anšlavs un Veronika*, kam pamatā ir Raimonda Staprāna luga, Sanfrancisko Jaunais teātris izrādīja kultūras centrā „Sīguldass devons” 30. jūnijā. Pateicoties lielajai skatītāju interesei, tika piedāvāta arī dienas papildizrāde. Anšlava Eglīša lomā iejutās izcilais Jaunā Rīgas teātra aktieris Kaspars Znotiņš; Veroniku Janelsiņu attēloja **Taira Zoldnere** no Sanfrancisko.

Balvas

2023. gada 28. jūnijā Pasaules latviešu mākslas centrā Cēsīs izstādes „Aiz horizonta” atklāšanas laikā tika pasniegts Latvijas Republikas Kultūras ministrijas Atzinības raksts Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības ALMA priekšsēdētājai **Lindai Treijai** un PLMC izpilddirektoram **Kārlim Kanderovskim** par ilggadīgu un nozīmīgu veikumu trimdas mākslas popularizēšanā un saglabāšanā.

TV

Kā patīkams un izklaidējošs, bet reizē arī domāt liekošs pārsteigums, kā arī lielisks fons Dziesmu un deju svētkiem, latviešu skatītā-

jam šajā vasarā bija LMT (Latvijas moblais telefons) piedāvātais **originālseriāls „Kolektīvs”**. Tā darbība risinās Dziesmu un deju svētku dalībnieku koros, deju grupās, Latvijā sauktajos „kolektīvos”. Sēriju galvenie varoņi ir šo kolektīvu dalībnieki un notikumi ir balstīti patiesos stāstos. Katrai seriāla sērijai tika izvēlēts savs režisors, tādējādi padarot katru sēriju par patstāvīgu īssfilmu ar savu „seju un garšu”.

Režisors **Oskars Rupenheits** filmiņā „**Frolovas metode**” stāsta par pavasara skatēm pirms Dziesmu un deju svētkiem un jauno diriģentu satraukumu, kas tiek pārvarēts ar „pārbaudītām” metodēm. Filmas aktieri ir neprofesionāli tēlotāji – jauno diriģentu atveido Luiss Martins Rozentāls, klavierskaņotājas loma uzticēta Inesei Alšānei, bet sērijā dzied jauktais koris „Mūza”.

Mistisko un šausmu filmu režisors **Aiks Karpetjans** sēriju „**Degsme**” ir veltījis uzpurēšanās tēmai. Tā par Austrālijas latvieti bez savas deju kopas, kurš atbrauc uz Latviju un ir apsēsts ar vēlmi piedalīties Dziesmu un deju svētkos. Galvenajās lomās: Ieva Florence-Viksne, Rolands Beķeris un Edgars Samītis.

Daļēji patiesos notikumus balstīts stāsts ir **Martas Elīnas Martinsones** režisētās **Cūkas driķos** pamatā. Tajā apspēlēta latviešu skatītājam tik pazīstamā pilsētas vide, kā tā izmainās Dziesmu un deju svētku laikā un kā to jūt tie, kas paši nav iesaistījušies svētku kustībā. Un protams, kas vispār ir „driķi”! Lomās – Anta Aizupe, Daiga Gaismiņa, Mārcis Lācis, Jānis Grūtups un citi, deju TDA Zalktis.

Edgars Kaupers sērijā „**Gaismas pils**” izstāsta versiju par Atmosfēras sākuma 1985. gada Dziesmu svētkiem, kad Haralds Mednis ir atstādināts no virsdiriģenta amata, bet koris viņu izsauc no skatītāju rindām nodirģēt no programmas svītrotu „Gaismas pili”. Filmas gaitā padomju cenzūras funkcionāri, pielietojot komiskas metodes, cenšas apturēt ideoloģiski nepatīkamu notikumu gaitu. Galveno varoņu lomās iejutušies Toms Treibergs, Ieva Puķe, Margērs Majors un citi, scenārija autors ir Maksis Gauja.

Papa Chi (Aivars Čivželis) romantiskā komēdija „**Maukurs un zivs**” apspēlē koru iekšējās problēmas ar vīriešu balsu trūkumu, savstarpējām attiecībām un to risinājumu.

Galvenajās lomās – Elizabete Marija Brante un Edgars Ozoliņš. Diriģenta lomu spēlē bijušais premjerministrs Einars Repše.

Iejūtīgā un aizkustinošā īsfilma „**Kristīne**” ir mūzikls par koru, diriģentu un pagastu atiecībām. **Edgara Šubrovskā mūzika un režisora Māriņa Grauda** cilvēcīgais humors pievērš uzmanību Dziesmu svētku kustības zūdošajai vērtībai – vīru koriem: 1990. gadā vīru koru bijis vairāk nekā simt, bet šajos Dziesmu svētkos piedalījās vien 22 vīru kori. Lomās – Mārīte Junita Apsīte, Aivars Špariņš, Līnards Kalniņš un citi.

Lielisko seriālu vēl ir iespējams noskatīties LMT viedtelevīzijas mājas lapā: <https://viedtelevizija.lv/skaties/lmt-originalserials-kolektivs>

Izstādes

Vasaras pārbagātājā izstāžu klāstā izcēlās tautas lietišķās mākslas izstādē „**Mēs**”, kura bija iekārtota angārā, kas atrodas Sporta ielā 2. Tajā varēja ne tikai apskatīt audēju, rokdarbnieku, pinēju, rotkaļu, kokgriezēju un keramiķu darbus, bet arī iegūt, lasīt un skatīt gan rakstisko, gan filmēto un fotografēto materiālu. Izstādes laikā pēc svētku nedēļas interesentiem bija iespēja apmeklēt arī dažādas meistarklases, kuras notika piektdienās, sestdienās, svētdienās. Izstādē piedalījās ap 1300 autoru (gan lietišķās mākslas kopās, gan individuāli strādājoši) ar 3500 darbiem. Sevišķi uzteicams ir izstādes mākslinieciskais iekārtojums, kura autori bija **Mārtiņš Heimrāts, Baiba Vaivare, Juris Leitāns, Dace Pudāne**. Viņiem izdevās tukšo, nemājīgo 900 m² lielo angāru pārvērst par izstādi – mākslas darbu, kurā skatītāju sajūmināja gan izsmalcināti krāsu salikumi, gan dažādu priekšmetu saspēle, un pāri visam kā silta latviska villaina bija izjūtama pozitīva un mājīga atmosfēra.

Visas vasaras garumā no 9. jūnija līdz 2. septembrim Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) pirmā stāva izstāžu zālē bija apskatāma izstāde „**Uzvilkt Latviju. Latvieša tautastērps pasaulē**”. Izstādi veidoja Muzejs un pētniecības centrs „Latvieši pasaulē”, kuratores Marianna Auliciema un Ieva Vītola, māksliniece Tatjana Raičiņeca, konsultē-

ja Anete Karlsonē un Lauma Cenne. „Tautastērps veido un uztur saikni ar Latviju. Izstāde aplūko tautastērpu kā nacionālās piederības simbolu, kurā emocionālais un sociālais aspekts ir tikpat svarīgs kā etnogrāfiskais,” stāsta tās organizētāji. Kopā 40 tautastērpi atklāj to darinātāju un valkātāju pieredzi Eiropā, Austrālijā un abās Amerikās. Divi tautas tērpi, spītējot kara radītajām grūtībām, bija atceļojuši no Krievijas – Baškīrijas un Omskas. „Izstādē latvieša tautastērps pasaulē atklājas brīnišķīgā daudzveidībā. Mantoti no paaudzes paaudzē, nereti – izdiluši, nodzeltējuši, vairākkārt lāpīti, tērpi kļuvuši par dzimtu relikvijām,” uzsver izstādes veidotāji.

Izstādē „**Uzvilkt Latviju**”. Tautu meitām fonā **Ņujorkas dvīņu torņi, kurus nogāza teroristi 2001. gadā. Attēlā Bostonas latviešu meitenes Sandra Galiņa un Inga Grinberga.**

Daniels Treimanis. Nevīstošie ziedi. 2023. Jaukta tehnika

Skat. Iritas Žeiceres rakstu 67. lpp

Liela daļa mūsdienu sabiedrības pat neaizdomājas, cik daudz vienreizlietojamo plastmasas produktu tiek patērēts ikdienas dzīvē. Straujais dzīvesveids spiež cilvēku nedomāt par nākotnes sekām. Plašā un arvien pieaugošā plastmasas klātbūtne gandrīz visās mūsu dzīves jomās ir radījusi dziļas un tālejošas sekas, ietekmējot mūsu vidi, dabu un pat mūsu veselību. Darbs aicina domāt par laikmetīgā cilvēka dzīvesveida nākotni, simboliski norādot, kā kādreizējais puķu vainags pārtop par plastmasas atkritumu vainagu.

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktore:

Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Uldis Matīss, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Vladis Spāre,
Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG mājas lapa:

<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

KĀ ATBALSTĪT JAUNO GAITU

Lai ziedotu naudu, čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Nota Bene!

Turpmāk *Jauno Gaitu* izdodam tikai e-formātā, vairs neapdrukāta papīra formātā.

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

Atsevišķus *JG* drukātos numurus no *JG287* (ziema 2016) līdz *JG311* (ziema 2022) var pasūtīt no redakcijas. Cena ar piegādi visās zemēs: USD 10 jeb tas pats attiecīgā valūtā.

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ:

<jaunagaita.net>

nospiežot tur atrodamo pogu:

Ja Jūs dzīvojat Eirozonā, un šī poga Jums nedarbojas, tad lūdziet palīdzību no mūsu pārstāves Eirozonā:

Rakstiet

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna
S-170 78 Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@icloud.com>

Jaunā Gaita is longer printed and mailed to subscribers. Our magazine will now be e-mailed in printable PDF format free of charge to anyone who requests it. It will also be available for downloading on our website <jaunagaita.net>, and the contents will be available there also in HTML format.

LITERATURE

Valters Nollendorfs (1931) is chairman of the board of the Museum of the Occupation of Latvia and president of The Commission of Historians of Latvia. In 1955 he was the founding editor of *Jaunā Gaita*. He has recently published poems for the Museum of the Occupation, titled *Roots in Latvia. Poems for a History Book*. Here we offer two of them.

Selections of recent poetry are also from Anna Simina, Rūta Mežavilka, Velta Kaltiņa, Juris Kastiņš, Maija Migla-Streiča and Linda Timane. Dagnija Dreika's eight brief essays are poetry in prose. Selections of literary prose as such are from Andra Manfelde, Vija Laganovska, Kristīne Jučkoviča, Baiba Zīle, Guntis Zariņš, Lauris Bērziņš, Līga Rimša-Eglīte and Rolanda Bula.

VISUAL ART

Our art editor Linda Treija, president of ALMA, the American Latvian Artists' Association, writes about two cultural events last summer in Cēsis, Latvia. One, titled "Too Close, Too Far", is an exhibit of the paintings of artist/playwright Raimonds Staprāns of California, assembled to honor him on his approaching 100th birthday. The second event, "Beyond the Horizon – ALMA members in Cēsis", was an exhibit at the The Global Center for Latvian Art in Cēsis (PLMC). Many diaspora artists are represented in this exhibit from June 28 to October 15.

Irita Žeiere of the National History Museum of Latvia Department of Archeology in Rīga describes an exhibit of which she was one of the organizers, titled "Vainagošanās", devoted to an archeological and artistic study of the wearing of the crown (vainags) as part of the women's folk costume in Latvia. The cover of this issue features a crown made from spent rifle cartridges.

Many photographs from these three exhibits are shown throughout this issue.

MUSIC

Arnolds Klotiņš, historian of music at the University of Latvia Institute of Literature, Folklore and Art, lays out a concise history of 20th century modernism in Latvian music.

ABOUT BOOKS

Professor / politician / art historian Ojārs Spārītis of the Art Academy of Latvia shares a preface to a book in progress, the autobiography of Pēteris Kalniņš (1840-1935), whose account of his long life illuminates the cultural history of his time.

Jūlija Dibovska reviews a biography of Latvian writer-poet Jānis Poruks (1871-1911) by Viesturs Vecgrāvis, titled *Pie augstā loga (At the Tall Window)*.

Kaspars Zalāns reviews a translation from English of a collection of poems, *Iedomu ģeogrāfijas (Imaginary Geographies)* by Raiens (Ryan) Dzelzkalns, a New Yorker of Latvian origin.

Kristīne Ilziņa reviews a novel by Lelde Stumbre, *Karalis Līrs un viņa četras meitas (King Lear and His Four Daughters)*.

Lāsma Gaitniece reviews a historical novel by Inguna Bauere, *Doroteja izredzētā (Dorothy the Chosen One)*, about the life of Anna Charlotte Dorothea von Medem (1761-1821), the third wife of Pēteris Bīrons (Peter von Biron), the duke of Kurzeme and Zemgale (Courland and Semigallia).

BRIEFLY NOTED

Linda Treija and Aija Moeller highlight some of the important Latvian cultural events since our last issue.